

DEMOKRACIJA

Socijalistična revija.

VSEBINA : a. š. Uvodnik. — W. Rathenau: Po novih potih. — Kulturno socijalističen program. — A. Škerlj: Novi cilji — nova pota. — Fr. Vajda: O reformi srednjega šolstva. — Dr. Simon Dolar: Modroslovni oddelek slovenskega vseučilišča. — Dr. France Goršič: Slovenski sodniki in njih neodvisnost. — Jugoslovanska federativna republika. — [Peter Kropotkin: Umetniki, inspiracija in ljudstvo. — Dr. Mirko Černič: Epidemska bolnišnica v Ljubljani z mobilnimi filijalkami. — Ing. D. Gustinčič: Za svobodno kritiko v stranki. — Pregled.

II. leto.

1919.

8.-12. št.

Pozor naročniki!

Današnji številki prilagamo položnice. Kdor je list prejemal in ga ni vrnil, prosimo, da poravna naročnino, ki znaša za celo leto K 20.—, za pol leta K 10.—, za četrto leta K 5.—. Kdor naročnine ne poravna, temu smo prisiljeni list **brezpogojno** ustaviti. — Prihodnja številka izide koncem avgusta, začetkom septembra.

Upravništvo „Demokracije“ se nahaja odslej Francovo nabrežje 1, II. stopnjice, mezanin.

V kratkem izide v zalogi „Slovenske socialne matice“ brošura nemškega socialista Oto Bauerja

„Pot k socializmu“.

Naročila se sprejemajo že sedaj. Razen tega imamo v zalogi pesmi slavnega češkega pesnika Bezruča, ki stanejo vezane 7 K.

Za uredništvo je odgovorna Štebi Alojzija. — Dopise na uredništvo in upravništvo je naslavljal na Ljubljano, poštni predal 91. Lastnina in založba „Slovenske socialne matice“ v Ljubljani, r. z. z. o. z., poštni predal 91. Tiska „Učiteljska tiskarna“ v Ljubljani.

Priporoča se:

Knjigoveznico in
izvršitev okvirjev
okroglih in voglatih.

Kongresni trg št. 13.

Trgovino slik, okvir-
jev, razglednic i. dr.

„Special“

Dunajska cesta št. 6.

A. Babka, Ljubljana.

V Ljubljani, 10. julija 1919.

Ploha najraznovrstnejših načel, gesel, nazorov, ideologij, reformnih načrtov itd. se je vsipala komaj pretekle mesece na narode. Iz vsega tega kaosa nejasnih novih potov, bližnjih in daljnih ciljev pa se odraža trdo in izrazito iznova oživela ideja komunizma. Kakor grozeč oblak plove nad človeštvom, ki trepetajoče čaka, kaj da se vsuje iz njega.

Ni nas strah priznati, da je ta ideja tudi zvezda vodnica našega bodočega dela med našim narodom. Strah nas je le zmede, ki nastane lahko, če bi zlorabljali to idejo demagogični elementi v nekulturne in nehumane svrhe.

Jedro komunistične ideje je: produktivna sredstva last vseh! To čisto, jasno misel, preprosto in enostavno tako, da bi razumel njen veliki, dalekosežni pomen najprimitivnejši človek, so v dnevnem političnem boju že tako zmrcvarili in popačili, da spreletava nekatere mrzlica, če slišijo besedo komunizem, a druge prešinja s sladko zavestjo zadoščenja in maščevanja. A niti eni niti drugi ne pomislijo na moralično in etično ozdravljenje človeške družbe, če bi postala ta ideja živo življenje. In le ta dva momenta sta za nas edino merilo za njeno vrednost.

Produktivna sredstva last vseh — to pomenja: podrta bo meja med revščino in bogastvom, ker bo zavladalo splošno blagostanje; človeška družba se bo dvignila iz korupcijskega močvirja, v katero se pogreza bolj in bolj — ne vsled boja za goli obstanek — temveč vsled boja za oblast, moč in za čim bolj rafiniranim in razkošnim uživanjem; pravo, le potrebno in osvežujoče delo bo temelj gospodarskega življenja. Tako delo ne more zavajati v izkoriščanje, zato bi bilo vir telesnega in duševnega zdravja vsakega posameznika in vseh. Kdor hoče slišati, naj sliši mogočni akord kreposti, ki zveni iz te ideje.

Vemo, da bi bilo naše življenje lepo in ubrano, če bi bil človek proti človeku odkritosrčen, če bi veljali v javnem življenju zakoni morale in pravičnosti, če bi obvladal vse naše dejanje in nehanje najvišji in najglobokejši nauk: ljubi svojega bližnjega kakor sam sebe. Zakaj ni tako, zakaj je človek človeku volk? Ker ga sili v to današnji ustroj gospodar-

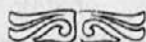
skega življenja, ker ga silijo v to današnji lažnivi — toda javno priznani kot edino pravi — zakoni družbenega življenja, ker ga sili v to povsem zgrešena domača, šolska in javna vzgoja, ki se vrši vsa z vidika materialnega profitarstva, a ne z vidika kulturnega napredka.

In komunizem je rešitev iz tega brezdna laži, sleparstva, ponižanja, zatiranja in izkoriščanja? Edina rešitev je! Strl bo prepotentnost posameznika, izvirajočo iz bogastva, uničil bo oblast posameznika, izvirajočo iz njegovega družbenega ali uradnega stališča, pomandral bo najstrašnejše, v razmerju med narodi veljavno načelo, da je moč pravica. Bogastvo posameznikov, moč družbene in uradne oblasti, načelo močne pesti — to so studenci bede, telesnega in duševnega suženjstva milijonov.

Komunizem ni torej ne rop, ne umor, ne nasilje, ne diktatura, temveč je utelešenje onih življenskih idealov, ki so razvneli Platona, da je zasnoval svoje globoko delo o idealno urejeni državi, idealov, ki so gnali Marxa, da je raziskal v trudapolnem delu najtajnejše vzročne zveze med činitelji gospodarskega življenja in s tem razkril prepad, v katerega drvi človeštvo, je utelešenje idealov, ki so razplamteli ruske boljševike do najskrajnejše obrambe.

Zglede boja in dela za uresničenje komunistične ideje imamo. Mi si bomo izbrali ono orožje, ki je našim razmeram najbolj prikladno in ki odgovarja mentaliteti našega ljudstva. Ne s hujskanjem zatiranih proti zatiralcem, ne z obljubami, da bo današnji hlapce jutrišnji gospodar, temveč s stvarnim delom, s poukom in krepko organizacijo, bomo pridobili narod za komunistično idejo. Predvsem pa s tem, da se združimo z vsemi enakomislečimi vseh narodov v armado bojnikov, ki bo pripravljena na najtežje žrtve, ker brez idealizma ni zmagala še nobena ideja.

Kdo je z nami? Vsi tisti, ki verujejo v svetost življenja, ki streme k solncu, ki se sramujejo, da živijo v propadli družbi, vsi, ki ljubijo plemeniti boj bolj od lenega životarjenja, ki znajo zapostavljati osebne koristi in udobnosti. „Življenje boj je večni“ — živimo! a. š.

W. RATHENAU:

Po novih potih.

(O p o m b a. Rathenau je eden najznamenitejših in najbolj samoniklih kulturnih delavcev sodobne Nemčije. Samoten prerok je, ki brezobzirno razkrinkuje gnilobo in korupcijo v javnem življenju in ki kliče voditelje ljudstva na pot poštenja in pravičnosti. Kapitalizem sovraži iz dna duše, militarizem in imperijalizem spoznava za največje zlo — to so točke, ki ga družijo s socijalisti. Pred vojno je bil Rathenau oster kritik nemške socialne demokracije, katere delovanje je bilo po njegovem mnenju premalo religiozno, premrzlo, preveč racijonelno. Sedaj pa pričakuje rešitev

svoje domovine in vsega človeštva od pravega socializma, to je od komunističnih idej. Komunist je v tem zmislu, da priznava temeljna načela komunizma, meni pa hkratu, da mora dobiti komunizem v Nemčiji, ki je industrijska dežela, drugačne oblike kakor v agrarni Rusiji. — Polna globokih in novih misli je njegova knjiga „Von kommenden Dingen“, ki je izšla leta 1917. V naslednjem pa prinašamo nekaj odlomkov iz njegovega najnovejšega dela „Der neue Staat“, ki je pikra kritika sedaj obstoječega režima v Nemčiji. Hkratu pa razvija v njej nov načrt o strokovnih državah. Ob tej kritiki se človek nehote spomni na naše razmere, in če bi zamenjal imena, bi imel sliko iz naših krajev in naših političnih in strankarskih razmer.)

*

Parlamentarizem je bil že od nekdaj le pomoč v sili, razen v deželah, ki so politično že tako dozorele, da je zanje vladna oblika postranskega pomena. Pri nas se je že preživel, preden je pričel še živeti, in sicer iz dveh vzrokov: nimamo toliko univerzalnih duhov, ki bi pregledali veliko in malo, splošnost in posebnosti; nam izpodleti vsled nesoglasja med idejami in interesi. Temna slutnja teh nepopolnosti je v masah. Mase nočejo le ene republike, hočejo dve republiki. Republiko s parlamentom in republiko sovjetov. Kako? to jim je vseeno. Ni težko, zasmehovati to. Mase niso zakonodajavci, toda po svojem čustvu imajo prav; če ne zaupajo malomeščanski republiki, špisarskemu parlamentu in špisarski vladi.

Republiko je mogoče premagati le z republikami, parlament s parlamentom, krajevni partikularizem z ideelnim.

Torej hudiča izganjati z Belcebubom, hudobnega duha z legijami hudobnih duhov.

Bomo videli. Najprej trdim: potreba je, da razderemo drugo poleg druge obstoječo in drugo v drugo segajočo državo, jih zopet stvarno zgradimo, jim zagotovimo samostojnost in jih seveda podredimo politični nadstavitvi.

Tako ustvarimo novo državo, državo bodočnosti; tako ustvarimo pristno demokracijo in obenem ljudski tribonat mas; tako ustvarimo stvarno, pravično in dalekovidno zakonodajo, politiko in upravo; tako izenačimo partikularizem in centralizem.

*

Dva ugovora naj ovržem takoj: vprašanje demokracije in vprašanje različnih parlamentov.

Navajeni smo, da sumimo vsakogar, ki nam ponuja stanovski red, ali strokovne korporacije, ali sploh nekaj, kar ne prihaja iz čiste večinske volitve, da hoče ogoljufati našo demokratično vest. Saj tako je tudi bilo; če je šlo zelo dobro, se je izcimila kvečjemu kaka „nemška svoboda“, profesorska svoboda, in še preden smo se zavedli, so se že blesteli kralj in cerkev, plemstvo, denar in vojaštvo kot meščanski ideal.

Toda sedaj se giblje nekaj drugega. Od vzhoda sem prihaja temna sla, slabo utemeljena, polna nasprotstev, ali globoko občutena: zaradi svobode proti demokraciji. Prava blaznost, ne? Morda pa ni.

Mislimo si, da bi izvedli Angleži v Nemški vzhodni Afriki ljudsko glasovanje, vštevši žene. Kakšne bi bile volitve in kaj bi sklenili?

Natančno tisto, kar bi hotela vlada, ali kar bi hoteli belokožci. In sicer brez najmanjšega pritiska ali podkupljevanja. Kajti domačini ne bi pojмили zadnje konsekvence svojega glasovanja, niso vajeni, da bi mislili neposredno ali abstraktno, volili bi to, kar bi jim podali. Drugače seveda ukrenejo, če jih vprašajo po navadnih stvareh, če morajo poiskati nosilca ali poslati sela k obrežju.

Zato pravijo Rusi: preden uvedemo demokracijo, moramo imeti prosvetljeno ljudstvo.

Zato so pri naših demokratičnih narodnih volitvah glasovali milijoni, zlasti kmetiški volivci, očitno proti svojim interesom.

Zato so uvrstili veliki ustavni stvaritelji Rima v kmetiško aristokratsko državo ljudski tribunat.

Zato se ne bodo nikdar več umirile pri nas in v Evropi zahteve, da stopi na mesto meščanske demokracije sovjetski sistem.

Zato ni več primerna primitivna oblika enoparlamentarne državne ustave, ki je bila uporabna za zapadne meščanske republike v času liberalnega trgovstva in konservativnega podjetništva, za našo dobo, ko se vrši emancipacija v masah.

Sistem strokovnih držav daje vsaki demokratični in naddemokratični svobodi prostor. Gospodarska država je zgrajena lahko na sovjetih, kulturna država na strokovnih parlamentih, izobraževalna država na strokovnih in državljanskih parlamentih. V skupni državi kot najvišji, odločujoči in smer dajajoči oblasti, mora biti seveda utelešeno načelo absolutne teoretične demokracije, kajti skupna smer politike zadeva in nalaga dolžnosti vsakemu državljanu enakomerno in mu mora dajati zato tudi enakomerne pravice.

Nobenega dvoma ni: ljudstvo je globoko razočarano; še hujše: čuti, da je ogoljufano.

Čuti: skozi sedemdeset let so obljubovali našim očetom in nam revolucijo, diktaturo proletarijata, državo sreče in pravičnosti. Dva rodova, dvomeča in upajoča, sta legla v grob. Tudi mi smo dvomili in upali, dvomili zase in upali za naše otroke in naših otrok otroke.

Doživeli smo pekel, a nismo obupali. Tedaj se je zasvetilo na vzhodu.

Napravili smo revolucijo, republiko, diktaturo proletarijata, socialno državo. Kaj je vse to?

Nič!

Zaslužimo več, a ne moremo kupovati več. Pravijo nam, in bo tudi tako, da uničujejo naše povišane mezde gospodarstvo. Kadar postane blago cenejše, bodo torej padle mezde.

Kar je bil nekdanj državni zbor, se imenuje sedaj narodna skupščina. Kjer je sedel Bethmann, sedi Scheidemann, kjer je stoloval prej Viljem, stoluje Ebert, kjer je zapovedoval Ludendorff, zapoveduje Noske. Kaj nas vse to briga? Vseeno nam je, če so naši oblastniki boljših ali slabjših manir, če so svojo oblast podedovali ali si jo prigovorili.

V naših tvornicah izgleda tako, kakor je izgledalo preje. Le nekoliko bolj zanemarjeno je, nekoliko bolj nebrzdano, manj se dela in z manjšim veseljem. Bogatini se vozijo na izprehod in veseljačijo v svojih palačah, mi stradamo in prezebamo v naših kasarnah.

Kje ostaja nadvrednost, ki naj bi obogatila vse? Kje je naša pravica odločevanja v gospodarstvu? Kje je življenje bratstva in človečnosti? Vseeno nam je, ako se rudniki sindicirajo, če sede v sindikatih za premog uradniki in delegatje. Ne gre za to, kdo da podraži premog in električni tok. Navaden „švindel“ je, da se imenuje socijalizacija ono, kar je enostavna fiskalizacija.

Demokracija! Vemo, da visi kmet na starem, da voli kupčevalec kupčevalca, katoličan katoličana! Sedaj pa sedi v meščanskem parlamentu prikrita meščanska vladna večina. Marx je imel prav: le diktatura proletarijata bi bila ustvarila vse pravo, ona je bila jedro socijalizma.

Za diktaturo, za socijalizem so nas ogoljufali. Kar je ostalo, je meščanska republika, kateri načelujejo gospodje s socijalistično preteklostjo.

V Weimarju, v pestrih vrstah, blebečejo in cmokajo. Vladi je nekam sitno.

Seveda, stvar ni lahka. Kaj tudi razume ljudstvo o državni mo-drosti? Kaj ne, kdor hoče vladati, mora imeti večino. Vladati le z demokrati, to zbuja pomisleke. Prav prekanjeno je bilo, da so si pridobili centrum za rezervo. Seveda pomenja to kompromise. Kaj mislite, da bodo stopili v opozicijo s stolov, na katere so priplezali s tolikim trdom? Torej.

Zadeva z nadvrednostjo je bila zmotna. Ko so še enkrat računali, se ni izkazala, ali je pa bila tako malenkostna, da ni niti pokrila poviška mezde. Morda bi bilo boljše, da bi bili ljudstvu manj pripovedovali o njej. In vendar: pristna Marxova teorija. Taktika.

Ničesar se človek tako lahko ne nauči kakor sreče oblasti. Blaženi oblastnik imenuje kompromis realno politiko. Nove ideje? To so brezmejnosti iz žurnalistične dobe. Socijalizem? Neprikladno motenje razrahljanega gospodarstva. Morda kdaj pozneje. O, prijatelji, odgovornost je težja, kakor vi mislite in ne želimo je vam (temveč sebi). Ne poznate težav. (Poznamo jih mi: niste talenti.)

Ali nismo izdelali načrt za ustavo? Ali nismo izvršili brambnega zakona? Ali nismo itd., itd.?

No, in sedaj sili to ljubo ljudstvo k socijalizaciji. Oh, in še ustavo sovjetov hoče imeti. Mi jim zamašimo usta z zakonom o premogu („soci-

jalizacija na pohodu“, varstvena znamka že prijavljena) in zasidramo sovjete (namreč v ustavi).

Narod je v narkozi in ne čuti, kako mu režejo ud za udom. „Čast je rešena“, šepetaje gospod Erzberger. (Op.: Erzberger je eden najbolj znanih katoliških politikov v Nemčiji.) Pri tem pa misli na Trier. (Op.: Trier je središče katoliškega političnega gibanja v Nemčiji.) Gospod Erzberger, kaj bi se moralo zgoditi, da bi bila čast ogrožena?

Vse hrepenenje ljudstva sili na stran obupajočih in obupanih. Tedaj postane kaznivo, omadežuje se s krvjo in z ropom in tedaj ga smejo za-
treti.

Idealizem je danes le še pri najstrastnejših monarhistih in spartakistih. Lehko se zgodi, da se srečata. Kupčevalci z oblastjo in s posestjo, brez trpkosti in hrepenenja, predajajo Nemčijo. Hladno govore v časopisju, kakor da bi šlo za dogodke na produktni borzi: o Alzaciji, saarski kotlini, porenski deželi, Šlezvik, Gdanskem, vzhodni Prusiji, Poznanjskem, zgornji Šleziji, Afriki, armadi in brodovju. Širokoustnost v onečasteni državi je marsikomu ljubša kakor ponižno mesto v spoštovani in zdravi državi.

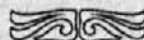
Premagano, izstradano in zapuščeno ljudstvo uniči svojega duha. Od kurulskih sodrugov ni pomoči. (Op.: Kurulski stol so imenovali stari Rimljani stol višjih uradnikov.) Po njihovih vladnih sobanah kar mrgole meščanski oblastniki, izboljševalci in poslabševalci, ki so kljub slabim kupčijam še vedno zaupljivi in samozavestni. Marxovem evangeliju je bil podeljen moratorij. Revolucija je zaključena. Dežela je obubožana, drugače je vse, kakor je bilo.

Če greš po cestah bogatinov, vidiš, da se šopiri še vedno staro razkošje. Da, postalo je bolj zasmehujoče, še bolj strupeno, še predrznejše. Oh, pomislite otroci, pravijo, čeprav bi vse to razdelili med vas, bi vsak komaj dobil nekaj slane kropa. To je res; in to bi bil tudi argument napram ljudstvu, za katero kaj store, toda ni argument za stradajočega, za katerega ne store nič.

Ljudstvo je bedno in si ne ve pomagati, ostane mu le eno: zastavka lahko. In ono zastavka.

S prijaznim glasom, ki pa prihaja z dostojanstvene višine, vprašajo vladajoči sodrugi: „Prijetelji, ali vam česa primanjkuje? Povejte vendar, zakaj stavkate? — Vidite, saj niti sami ne veste. Ali ni to grdo? Ali ne veste, kaj da zahteva bedni položaj dežele itd., itd.? Ali nismo noč in dan itd., itd.?”

Ljudstvo pa, malobesedno in trmoglav, pravi: stavkamo.

Kulturno socijalističen program.

Kot zgovoren dokaz, kako resno da se bavijo gotovi krogi — socijalisti in nesocijalisti — s korenitim preustrojem javnega življenja, prinašamo v prevodu kulturno socijalistični program, sprejet v začetku letošnjega leta na zborovanju „Zveze duševnih delavcev“ na Dunaju. Nobena socijalistična stranka, ki se zaveda, da mora stremeti vse njeno politično, gospodarsko in izobraževalno delo k najpopolnejši kulturi, ne sme prezreti tega programa. Upamo, da ustrežemo tudi našim čitateljem, če jih seznanimo s tem važnim dokumentom socijalističnega stremjenja.

*

I. Zunanja politika.

Cilj: duhovno življenje naroda ne sme biti monopol nikogar. Izvoljenih narodov ni. Svet naj postane gospodarska enota. Vojno je treba zatreti.

Zahteve: javne diplomatične razprave; zveza narodov in zvezni parlament narodov; obligatorična razsodišča; poročevalci za pogodbe med državami, za vojno in mir; nadnarodno državljansko pravo; odprava splošne vojaške dolžnosti; vojne naj se udeleže le oni, ki se prijavijo prostovoljno; kdor pa glasuje za vojno, za tega je udeležba obligatorična; odprava vohunstva; organizacija solidarnega svetovnega gospodarstva; ustanovitev svetovne zveze držav.

II. Notranja politika.

Cilj: najdalekosežnejša avtonomija združenj in skupin; centralizem se uvede le tam, kjer je neobhodno potreben ali kjer ga zahtevajo člani federacije; tudi demokratično večinsko načelo je le primitiven izhod; sfero svobode posameznika je treba zavarovati napram ukrepom družbe, ki bi utegnili življenje mehanizirati.

Zahteve: samoodločevanje občin, okrožij, dežel, narodov; proporcni volilni sistem v vsa zastopstva za oba spola; strankarski parlamenti se nadomeste s strokovnimi parlamenti interesiranih skupin; iz teh parlamentov se izvolijo odseki za skupna vprašanja; ustroj ljudskih odborov (n. pr. za umetnost, verstvo, vzgojo itd.) se pospešuje; odpoklic poslancev; volitev višjih uradnikov; svoboda besede, tiska, umetnosti, znanstvenega raziskovanja in pouka; zborovalna in društvena svoboda; ograničena ozemlja za manjšine; država je indiferentna napram veroizpovedim.

III. Gospodarstvo.

Cilj: naravne sile in zakladi narave ter iz njih pridobljena proizvodna sredstva ne smejo biti izključna last manjšine, temveč morajo postati last vsega človeštva. Donosi produkcije pridejo manj ali bolj enakomerno vsem v prid. Združitev telesnega dela in duševnega udejstvovanja. Osvoboditev od strojev s preudarno ločitvijo strojnega in ročnega dela. Racionalizacija dela: maksimum tlačanskega dela se izpremeni v delo, izvrševano z veseljem. Omejitev neproduktivnega dela. Nasvetovanje poklica s psiholoških vidikov in njegova svobodna izbira.

Zahteve: socializacija zemlje, rudnikov, vodnih sil, tvornic in obratov; produkcija, ki sloni deloma na obratovanju po skupinah, deloma po zadrugah. Dokler se to ne izvede, velja obveznost za prehranjevanje ali drugačna zagotovitev eksistenčnega minima (z živili, s stanovanjem, z obleko, zdravniško pomočjo), obenem souprava pri obratih potom voljenih odborov in soudeležnost pri dobičku; poddržavljenje zdravniške pomoči. Odpravijo se davki in carine za najvažnejša živila in najpotrebnejše stvari; najstrožja progresija dohodninskega, premoženjskega davka, davka na darila in dedščine, zemljiškega davka, davka na prirastek premoženja in davka na luksuz; najvišja mera za premoženje, pospeševanje zadružništva in naseljevanje.

IV. Pravo.

Cilj: pravo ne sme biti ljudski zavesti odtujen predmet sredi splošne kulture, temveč mora biti — kakor umetnost — zasidrano v notranjosti ljudstva in pristopno splošnosti. Znanstveno zasnovana in družabno življenje oblikujoča pravna politika mora iti vzporedno z usmerjeno pravno teorijo. Pravoreki ne smejo biti le logično orijentirani, temveč predvsem etično; območje pravorekov se razširi. Justica je zlo, ki ga je treba znižati na najnižjo mero. Zločini naj se onemogočijo. Sedaj veljavno kazensko pravo je zgrajeno na sili in je neučinkovit sistem za boj proti zločinom, zato ga je treba odpraviti popolnoma.

Zahteve: upoštevanje in izpopolnitev avtonomnih, od sedaj veljavnih norm neodvisnih pravnih tvorb (n.pr. pravo tarifnih pogodb); obsežne norme, ki dopuščajo uvidevnosti neodvisnega, znanstveno in pravstveno visokostojčega sodništva zadostno delovno polje; pritegnitev lajkov k pravdoreku; naprava razsodišč naj se izpopolni. Individualizacija kazni; kazni, ki

prisodi izgubo svobode, naj se izpremeni v kazen, ki omejuje svobodo; izpremenitev kaznilnic in ječ v kmetiške in rokodelske obrate; pravica združitve in pritožbe za jetnike; pogojne obsodbe; odprava smrtno kazni.

V. Seksualno življenje.

Cilj: v spolno življenje naj ne posega država, pač pa mora skrbeti za zarod. Vzvišenost in občna duševnost človeštva sta v funkcijelni odvisnosti. Posameznik se mora zavedati odgovornosti napram svojim potomcem, posebno glede njihove telesne in duševne konstitucije.

Zahteve: država ne sme niti podpirati niti pravno ovirati kakršnega koli spolnega razmerja; enakopravnost pred zakonom zakonskih in nezakonskih otrok in mater; oblasti ne smejo vplivati na samovoljno ureditev spočetja in poroda; stroga kazen za one, ki po nemarnosti ali vedoma prenašajo spolne bolezni; pomoč duševno in telesno zaostalim; razširjanje evgeničnih nauk. Brezplačna pomoč pri porodu; brezplačna uporaba domov za dojenčke, otroke in matere.

VI. Vzgoja.

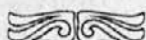
Cilj: mladost je prav posebno psihologično stanje, katere potek ima specifično vrednost sama v sebi in ki predstavlja lepoto svoje vrste. Družbi odraslih je s svojim idealizmom, navdušenjem in stremljenjem po uresničenju lahko zgled in je največje socijologične vrednosti. Da vse to doseže, mora biti avtonomna in deležna one svobode, potom katere sama določi oblike in naprave svojega življenja in sama izvoli svoje vodnike. Šola mora biti urejena tako, da omogoči mladini vero v ideelno življenje, obenem pa naj jej nudi praktična sredstva in dispozicije za uresničenje takega življenja. Skrb skupnosti, da se zavaruje posamezniku zvezo z razvojem splošne kulture, ne sme biti končana z izstopom iz šole.

Zahteve: enotne šole do 18. leta; brezplačno šolanje (tudi stanovanje in hrana); samouprava učencev; odprava izpitov; načelo pouka naj bo zgrajeno na delovni metodi; združitev telesnega in duševnega dela; vzgoja k svetovnemu in družbenemu pojmovanju; psihofizični razvoj potom ročnega dela, telesne kulture in ritmične gimnastike; premestitev šol na kmete; osnivanje svobodnih šolskih in mladinskih občin, šolskih republik, ljudskih, kmetiških in potovalnih vseučilišč. Svobodne, toda časovno omejene docenture.

VII. Umetnost.

Cilj: umetnost ni sredstvo za razdražitev živcev in ne predmet bahavosti, temveč je poleg filozofije in vere najvišji izraz narodove duhovnosti; ona šele tvori skupno vez za sedanjost in bodočnost. Umetnost ni sredstvo za zabavo, temveč sredstvo za zbranoost duha. Njen namen je, da pretke celokupnost naroda tako, da izgine pojem umetnosti. Slovesnosti so izraz umetniške višine vsakega naroda.

Zahteve: mesta z vrtovi so temelj gradbe mest, načina umetnosti, kako da stanuje posameznik in pregledne organizacije stanovalecev; vzgoja v rokodelstvu; izven mest stoječi umetniški hrami, kjer se vrši izbrana uprizoritev znamenitih literarnih in glasbenih del; pospeševanje velike, javno vidne umetnosti namesto umetnosti tujega muzealizma. Vsaka šola naj posreduje spoznavanje elementov vseh umetnosti. Za sedaj: boj proti brezokusnosti in šundu; najdragocenejše umetnine naj bodo narodna last.

A. ŠKERLJ:

Novi cilji — nova pota.

(Misli o šolski reformi.)

Na shodih razpravljajo o potrebi šolske reforme, višje šolske oblasti sklicujejo ankete, učiteljski zbori zavzemajo svoja stališča, strokovno časopisje razmotriva o tem vprašanju in dnevniki so zanesli zanimanje zanj med široke plasti prebivalstva: vse se trudi, da dokaže potrebo nečesa, kar že desetletja ne potrebuje nobenega dokaza več, kar so že avstrijske vlade spoznale za potrebno. Seveda pa so te — zveste stari tradiciji avstrijskega polovičarstva — začele graditi novo stavbo s prvim nadstropjem: začele so reformirati šolstvo pri srednjem šolstvu, kakor bi ljudska šola ne bila potrebna nobene preosnove, kakor bi pred vsem učiteljstvo vseh šol ne potrebovalo drugačne izobrazbe, če naj z uspehom drugače poučuje.

*

Kaj pa je cilj vzgoje? „Da se ustvarijo krepki značaji, celi možje, koristni člani človeške družbe itd.“ Če bi takih in enakih zahtev tudi ne bi bili spravili avstrijski vladni šolniki in frazerji ob vsak kredit, jim tudi sicer ne gre priznavati absolutne vrednosti, dokler je šola in vpliv na njeno upravo politicum prve vrste. Vsaka stranka, ki ima v političnem življenju ravno glavno besedo, poizkuša, da bi dosegla baš v šolski upravi odločilni vpliv, da z njeno pomočjo obrazuje človeka od najnežnejše mladosti v svojem zmislu. Zato so ti „krepki značaji“ pojav zase, ti „celi

možje" so prav posebnega kova in ta „človeška družba" se izcimi pod drobnogledom nepristranosti v politično stranko. S takimi splošnimi zahtevami tedaj, ki jih vsak lahko razume kakor hoče, cilj vzgoje ni podan. Vprašanja se je treba lotiti z druge strani.

Lakota in ljubezen ste tisti dve gonili, ki vzdržujete stvarstvo. Prva je vir medsebojnega boja, druga mati medsebojne pomoči; prva zastopa zahteve individua, druga brani pravice vrste. Ker hoče individuum svoje zahteve uveljavljati brez ozira na sočloveka in na vrsto, vrsta pa v svojih pravicah zahteva žrtve od individua (in če treba tudi za ceno njegove lastne eksistence), vlada med obema večni boj, ki ni le značilen za vse stvarstvo, temveč tudi za vse človeško dejanje in nehanje — politično, socialno, gospodarsko. Prepada med individuum in vrsto ne bo mogoče nikdar zasuti — in to je dobro: kajti drugače bi bili iz življenja izločeni „filotes kaj nekos" in rezultat bi bil — smrt. Toda premostiti se ta prepad da in se mora.

Večno sta si v nasprotju individuum in vrsta, a sta vendar večno navezana drug na drugega; kakor je individuum sam zase abstrakcija, tako je vrsta brez individua nezmisljiva. Posameznik ni člen v verigi, ampak glás v veliki simfoniji življenja; svojo veljavo dobiva od sosednega glasu v melodiji in jo daje sledečemu in soddločuje s svojo močjo in višino v sodobni harmoniji. Kakor se izgubi v veliki orkestralni skladbi več ali manj posamezen, ne prav posrečen glas, a vendar končni vtis celotnega dela zavisi od tega, da so vsi glasovi dovršeni in da izpolnjujejo mesto, ki jim ga je skladatelj zamislil — tako je tudi položaj vsakega posameznika v življenju morda malo pomemben, ali za končno kulturno višino človeštva in za njegovo srečo vendar soddločilen. Četudi ni vrsta enostavno matematična vsota iz toliko in toliko individuov, ampak nova enota višjega reda, je vendar jasno, da brez individuov ta nova enota ni možna. Da ostanem pri primeri: trizvok g-e-c ni vsota $c + e + g$, pa vendar brez vsakega posameznega teh zvokov ni trizvoka.

Tedaj brez individuov ni vrste, ker šele iz njih nastane vrsta, brez vrste pa ni individua, ker mu šele ona ustvarja pogoje za življenje.

Če pa individuum, kakor sem zgoraj rekel, uveljavlja svoje zahteve — (namenoma ne rečem: pravice) — v taki meri, da vsled tega trpi ali celo pogine soindivduum, potem občuti to več ali manj tudi vrsta, kakor ne uduši v simfoniji glás, ki je poudarjen čez zmisljivo skladbo, samo sosednih zvokov v melodiji in harmoniji, ampak pokvari vtis celotnega dela. Toda ker je človek po svojem najprimitivnejšem nagonu samohrane skozi in skozi egocentričen, je zato vedno nagnjen, da poudarja svoje namišljene pravice tudi na škodo sočloveka, torej človeške družbe sploh. Tu more pomagati samo smotrna vzgoja, v tem vidim njen najidealnejši cilj.

Okolo vsakega individua je krog, ali boljše obla (sfera) njegovih zahtev, ki se širi, kakor naraščajo te zahteve. Če pa pride sfera enega individua v stik s sfero drugega, potem mora vsaka nekoliko odnehati, kakor odneha posamezna stanica v čebelinem satu; tudi tu tvori vsaka pod vplivom sosedne šesterostranično prizmo, dasi bi naravi čebele najbolj odgovarjale cilindrične stanice. Tako mora človek pretehtati svoje in svojega sočloveka zahteve in oba morata gledati, da jih spravita v ravnotežje, če nočeta v vednem boju tvegati življenja. Šad tega kompromisa je pravica, ki odmeri vsakemu njegove zahteve in dolžnosti. Da narava ni pravična, to je resnica: zato bo tudi vedno človek, ki je po naravi bolj oblagodarjen (z zmožnostmi, ne z imetjem!) zahteval in si tudi izvojeval večjo sfero. Ali tudi on mora spoštovati dve neomajni dejstvi: da gre vsakemu človeku, ko se rodi, pravica kakor do solnca in zraka, tako do zemlje (alje ekvivalentnega živeža) in sploh do človeka vredne eksistence; ter drugo, da je posamezen človek v gotovih vprašanjih, ki ne segajo v tujo sfero, suveren gospod, nikomur podložen, nikomur odgovoren. Iz spoznanja prve zahteve se vzbudi v človeku zavest skupnosti in sočustvovanja (ne v karitativnem zmislu!), zlasti če pomisli, da pri svojem rojstvu nihče ni mogel uveljavljati svoje svobodne volje; iz spoznanja druge zahteve pa se rodi tolerantnost, ki spoštuje pošteno tuje prepričanje, tudi če se ne strinja z lastnim. Človek se navadi spoštovati v sočloveku človeka ter primerjati tuje pravice in dolžnosti s svojimi; subjektivno naziranje preide v objektivno in prepad med individuom in individuom (torej vrsto) je premoščen.

To naj bo cilj vzgoje in pouka!

Tudi pouka, da pred vsem pouka! Če bo človek prav in dovelj poučen, se ne bo mogel odtegniti sklepom, ki se mu bodo nujno sami od sebe snovali iz primerjanja tega, kar se bo naučil, in posledica bo tista samovzgoja, ki je največ vredna, ker izvira iz lastnega prepričanja ne iz dresure.

Da dosežemo takšno vzgojo, zato je treba, da predrugačimo vse naše šolstvo v bistvu, a ga ne reformiramo samo v tem ali onem predmetu.

Četudi delitev dela ni ravno iznajdba kapitalizma, je vendar tisti sistem, ki je najtrdnjše zaslužnil brezsrčnemu kapitalistu njegove žrtve, da jih iztisne in izmozga do zadnje kaplje. In priznati moramo, da je ta sistem popolnoma izpolnil nade v tem zmislu, da je za najnižjo mezdo ustvarjal razmeroma najvišje nadvrednosti; odrekati mu tudi nočemo za sluge, da je po svoje pripomogel do silnih uspehov v naši tehnični kulturi. Toda za srečo človeštva — in edino s tega vidika presojam vse iznajdbe in sisteme — je delitev dela v današnjem potenciranem merilu in v tej posplošitvi pravo prokletstvo. Potisnila ni le delavca na stopnjo

stroja, napravila iz njega sužnja svojega stroja, ampak prešla je celo v delitev, produkcije med posamezne narode in dežele ter obsodila ene v industrijske, druge v poljedelske narode; pred vsem pač zato, da se spet lahko kapitalist redi kot transportni podjetnik, prekupec, borzijanec itd. Zakaj ne bi proizvajala vsaka dežela v industriji in poljedelstvu vsega, kar sama potrebuje? Koliko krajši bi bil lahko delavnik, če ne bi bilo treba rediti vseh neproduktivnih vmesnikov, ki bi se, ker bi prišli ob zaslužek, morali tudi sami posvetiti produktivnemu delu? Koliko časa bi preostalo v s e m u prebivalstvu za razvedrilo, umetnost, šport, kako bi se lahko dvignili higijena in morala! Ne ugovarajte, da se s povzdigo industrije oslabi poljedelstvo! Agrikultura je zmožna neskončnega razvoja. Glej delo pariškega maraicherja (vrtnarja, ki prideluje zelenjavo), glej kmetijstvo na kanalskih otokih!

Ves narod pa bo sposoben, da zadosti z domačimi proizvodi lastni potrebi, le če bo vsak posameznik vsestransko harmonično razvita osebnost; kajti individuum je celota, ki mora razvijati vse svoje naravne darove. Delitev dela razvija le enega in ubija človeku duha in telo, da ne živi, ampak životari smrti nasproti. Kakor rastlina, ki ji gnojimo le z dušikom, pa jej ne damo fosforove kisline ne kalija, živi in raste, pa ne cvete in ne rodi.

Zato je treba mlademu človeku pouka v vseh strokah, ki so pomembne zanj in za narod, duševnih in telesnih, poljedelskih in industrijskih, teoretičnih in praktičnih. Skrbimo, da govorim s Kropotkinom, za „integralno vzgojo“ mladine!

Ker so pogoji in vzroki iz spredaj omenjenih ozirov pač pri vsem človeštvu enaki, bo morala biti tudi ta vzgoja povsodi enaka: „integralna vzgoja“ odgovarja tedaj tudi najbolj demokratičnemu načelu. Toda tega načela ne smemo tako razumeti, da bi morali izenačiti vse ljudi; s tem bi uničili individuum in ž njim družbo. Dasi je vsak posameznik za se celota, je vendar pri vsakem posebno razvit drug dar, ki ga je treba v prospeh družbe gojiti, seveda brez škode za celotni razvoj individua. Delitve dela v tem zmislu ne bomo mogli in ne bomo smeli nikdar odpraviti, ker temelji na naravni razliki med posamezniki. Gotovo pa mora demokratizem zahtevati priznanje človeških pravic vsakomur, zato spoznavanje med seboj ter spoštovanje in tolerantnost. S tem bi se znatno ublažilo nasprotje med stanovi: delavec bi spoznal težave poljedelčeve, ta bi vedel ceniti delavčeve napore, eden in drugi bi duševnega delavca ne imel več za lenobo, ki ni vreden kruha. In če bi se tej „integralni vzgoji“ posrečilo, da zanese med široke plasti zmisel za takšen način vzgoje in pouka, da bi znal vsakdo delo različnih stanov, da bi oživila spet domača industrija na kmetih, da bi se bavil industrijski delavec tudi z delom na njivi ali vsaj na vrtu, ter duševni delavec tudi s kakim ročnim delom, potem bi bili navezani stanovi tudi po gmotnih ozirih drug na drugega,

kar bi bilo, četudi v še tako idealni bodočnosti, vedno najtrdnjša vez. V daljnem razvoju bi bilo to sredstvo uspešno orožje proti kapitalizmu in imperijalizmu. —

*

Da se tedaj ustvari (iz navedenih razlogov potrebna) skupnost izobrazbe, se mora ustanoviti za vso državo ljudska šola enakega tipa: v Dalmaciji enako kakor v Banatu, na Koroških planinah ne manj nego po Macedonskih višavah se najdejo momenti skupni vsem, ker so povsodi ljudje. Ne tajim, da se bodo morali upoštevati v Dalmaciji drugi gospodarski oziri, drugi na Koroškem itd., ali potreba je, da spozna Dalmatinec življenje Korošca in težave, s katerimi se ima on boriti in obratno, če naj se prepreči nasprotstvo, ki bi se sicer utegnilo pojaviti med pokrajinami, ležečimi daleč vsaksebi, z različnimi življenjskimi pogoji. Enako razmerje, kakor bi moralo biti med šolami teh za primer navedenih dežel, bi moralo biti tudi med šolami v industrijskih in poljedelskih krajih. In seveda v vseh šolah tudi praktičen pouk, ker lastna izkušnja odtehta vso sivo teorijo.

Kako bi se to dalo urediti, o tem premišljati bi bila naloga strokovnjakov. („Šola materialne kulture“!)

*

Ta vsaj relativna enakost v ustroju ljudske šole bi omogočila tudi vstop v vsako višjo šolo, ker bi dajala zadosti izobrazbe tako za poljedelsko, kakor za obrtno, trgovsko ali drugo stroko srednje šole. Kakor se mi zdi potreben enak tip ljudske šole, tako bi se morala nadaljnja izobrazba ločiti po strokah, vendar ne z enostranskim poukom samo tistega predmeta, kateremu bi bila šola predvsem namenjena, in z dalekosežnim upoštevanjem potrebe po duševni in telesni vzgoji, teoretični in manualni izobrazbi. Da bo poljedelcu vedno bolj potrebno poznavanje obrti in trgovstva, zlasti če se po združništvu producentov in konsumentov izloči v veliki meri neproduktivni stanj trgovskih posredovalcev, to je jasno. In da morata obrtnik in trgovec poznati poljedelstvo, čigar sirovine ali izdelki so predmet njihovega poklica, o tem tudi ni dvoma. Bolj čudna se bo morda zdela temu ali onemu zahteva, da bi morali dobiti nekaj poznanja poljedelstva, obrti in trgovstva tudi dijaki sedanjih takozvanih „srednjih“ šol. In vendar je to neobhodno potrebno, da v svojih poklicih kot uradniki, zdravniki itd. ne izgube vsega stika z življenjem in ne postanejo pri vsaki kupčiji žrtev kakega navihanca. V naši državi se ne sme nikoli pripetiti, da bi kakor leta 1917., nadzornik za prehrano ne ločil prosa od rži, ali da bi se vladni komisar čudil, zakaj ljudje ne sejejo več zdroba.

*

Če sem govoril ravnokar o „takozvanih“ srednjih šolah, sem hotel s tem posvedočiti, da se mora to ime priznati vsem šolam, ki so v sredini med ljudsko in visoko šolo. Ne priznavam nobenih predprav gimnazijam

(kateregakoli tipa) in realkam; vse šole bodisi obrtne, poljedelske, trgovske ali humanistične imajo enako veljavo; med njimi ni elite. Absolventom vseh srednjih šol se morajo priznati enake socialne pravice. Socializiranje produktivnih in prometnih sredstev in združništvo poljedelskih producentov in vsakaterih konsumentov bo v doglednem času tudi privedlo do tega, da izginejo silne difference v osebni lastnini, ki temelje danes v mnogih primerih na razni izobrazbi. S tem se bodo absolventi raznih šol tudi socialno znatno zblížali, saj je socialna razlika v veliki meri vprašanje žepa.

Te srednje šole bi ne dajale samo zadostne izobrazbe za izvrševanje tistih poklicov, katerim so namenjene; one bodo tudi pripravljale za vstop v visoke šole dotičnih strok: poljedelske za poljedelske visoke šole, obrtne za tehniko, trgovske za eksportno akademijo in te, ki bi prevzele mesto sedanjih gimnazij, za vseučilišče. Te visoke šole bi služile na eni strani samo znanosti tudi brez vsakih praktičnih ozirov, na drugi strani višji izobrazbi v tistih poklicih, katerim so namenjene, in skrbi za učiteljski naraščaj na srednjih šolah.

Katere predmete bi dodali sedanjim ljudskim in srednjim šolam in katere izločili ter koliko tedenskih ur bi bilo treba odkazati posameznim predmetom, to bi bila naloga strokovnjakov pri ureditvi podrobnega načrta. Načeloma pa poudarjam, da bo morala biti preureditev korenita. Mi vsi smo zrastle v starih predsodkih in navadah, na katerih tako lepimo, da se kar ne moremo odločiti, da bi ta ali oni predmet opustili, četudi bi brez njega izhajali. Vprašanje pri učnem načrtu se suče v veliki, da v največji meri, okolo pridobitve časa. Zato trdim, da se bo smelo s teoretičnim poukom porabiti na dan kvečjemu 3 do 4 ure. Popoldneve je treba absolutno odločiti za praktične vaje. Da se zato potrebni čas pridobi, bo treba nekatere predmete neusmiljeno opustiti, druge znatno skrajšati. Ne nameravam reševati vseh predmetov, omenim le nekaj smernic, ki so mi načelno važne.

Opustitve veronauka ne štejem med absolutno pridobitev časa. Da se bo moral ta pouk prej ali slej ločiti od šole, o tem ni dvoma: pouk o verskih resnicah je stvar konfesije (oziroma zadeva staršev), ne šole, ker konfesionalnih šol ne bo vzdržavala država. Razentega bosta z ločitvijo vere od šole pridobili vera in šola: prva, ker ne bo več samo šolski predmet s posebnim poudarkom gole mnemotehnike (katekizem!), druga, ker ne bo nad resnicoljubnostjo učiteljevo vedno visel Damoklejev meč katehetove kontrole. Ampak z veronaukom izven šole bo treba pri obremenitvi učencev z učnimi urami vendar računati.

Popolno preuredbo moramo zahtevati pri pouku zgodovine. Ne govorim tu toliko o tem, da ne sme biti zgodovina nikoli politična vlačuga in zgodovinska rešnica ne dekla lažipatriotizma; to je tako jasno, da bi

se v bodoče ne smela nikoli več prodajati zgodovina v nemškem, italijanskem, ruskem itd. zmislu; tudi upam, da se pri zrelostnem izpitu ne bo več ponovilo iz domovinoznanstva vprašanje „wie viel Kinder hat seine Majestät?“ Kolikor imperijev, posvetnih in konfesijonalnih, toliko zgodovinskih laži! Pa o tem nisem hotel govoriti; če zahtevam preuredbo zgodovinskega pouka, menim nekaj drugega. Ne vem, kdo je rekel, da se Bourboni niso iz zgodovine nič naučili; da ta izrek ne velja samo o Bourbonih, to bo vsak priznal, kdor se ozre v Pariz in na decemvirat, ki sedaj tam zboruje. Ta izrek velja sploh za večino ljudi. Od kod to? Ali je temu krivo tisto egocentrično naziranje, ki sicer v svojem intelektu priznava nujnost zgodovinskih kakor naravnih zakonov, ki pa si v svoji čustvenosti vendar lasti neko izjemno stališče, češ ti zakoni bodo ravno pri njem naredili izjemo? Mogoče; gotovo pa tudi pouk ni na višku. Kaj pomenijo za spoznanje zgodovinskih zakonov letnice, kaj imena kronanih glav? V velikih obrisih zgodovinsko ogrodje zadostuje; potem pa le v nižjih razredih kulturne slike, v višjih sistematična kulturna zgodovina po kulturnih dobah. In preden srednješolec zapusti svoj zavod, se mora seznaniti z glavnimi nalogami nauka o narodnem gospodarstvu, z najvažnejšimi točkami socijologije in s programi vsaj večjih, v državi obstoječih političnih strank. Vem, da bodo ortodoksni pedagogi zmajali z glavo; pa rekel sem zgoraj, da mora biti reforma korenita. In pri reformi, kakor jo predlagam, bo dijak gotovo zrelejši zapustil srednjo šolo, nego če bo vedel, koliko redov in odlikovanj je ustanovil ta ali oni kralj.

Če z reformo pouka v zgodovini pridobimo časa za predmete, ki sem jih pravkar omenil, moramo vendar gledati še, kje poiščemo ur za praktični pouk v tehničnih predmetih in za telesno vzgojo. Tu bo treba seči po urah, ki jih danes žrtvujemo jezikovnemu pouku. O grščini bi najraje ne govoril, ker je menda kocka že padla kljub vsemu trudu klasičnih filologov. Da se ob tej odločitvi človeku, ki se je bavil s tem lepim jezikom trideset let, milo stori, to tu ne prihaja v poštev. Pa prav zato, ker se nisem bavil samo s tem jezikom, ampak sem se trudil spoznati tudi duha grškega naroda iz njegovih del, sem prišel do prepričanja, da ravnamo v zmislu starogrškega naziranja, če grščino izločimo iz našega pouka. Staremu Atencu bi ne bilo nikoli prišlo na um, da bi mučil svojo mladež z 2000 let starim jezikom; za kaj takega mu je veliko preveč lebdela pred očmi sedanost in prihodnost z vsemi njunimi materialnimi in idealnimi problemi. Ta historizem ali pasatizem pri nas je skoraj znak propadajoče samoniklosti, kar bi odgovarjalo k večjemu helenistični, nikoli pa ne klasični dobi grški.

Vem, hudo je ljubiteljem grške kulture, da bi morali pustiti prihodnji rodovi lepoto grških pesnikov, globino grških mislecev. Pa, roko na srce! — Koliko mladih ljudi pa se je v dveh do šestih letih pouka poglobilo toliko v skrivnosti grške slovnice, da bi lahko uživali Homerja, Platona,

Aishila v originalu? Ali ne bi imeli od vsebine grških del več, če bi jih čitali v prevodu v materinem jeziku? Prevod ni original — prav! Ali če se mora mladi čitatelj toliko boriti z jezikovnimi težavami, opeša njegovo zanimanje, preden prodre do vsebine. In če se ta ali ona izjema vendar poglobi v duh dela, ali je ta uspeh, da čita delo v originalu, v pravem razmerju s trdom, s katerim se je do njega priboril.

Pa tudi pri latinščini stvar ni bistveno drugačna. Če bi jaz imel izbiro med obema klasičnima jezikoma, bi se prej odločil za grškega. O prednosti duševne kulture grške pred latinsko ne gre besedi gubiti — (v tehničnem oziru ne potrebujemo ne te ne one) — da bi se pa latinskega jezika učili zaradi terminov v prirodoznanstvu in medicini, to je preveč zahtevano. Da bi gimnazija žrtvovala menda 49 ur na teden tistim terminom, ki so nazadnje še večinoma tako skrupulani, da jih razume pač prirodoznanstvenik ali medicinar, ne pa latinec, to ne gre; če že morajo biti termini latinski, naj se jih vsak mnemotehnično zapomni, latinščina mu itak ne pomaga dosti.

Tudi Codex justinianus in drugo historično spremstvo juridičnih študij ne opravičuje te strašne zapravljenosti s človeškim časom v mladih letih, ne glede na to, da se je tudi že pri juristih menda resno ventiliralo vprašanje, ali bi teh historičnih študij ne veljalo omejiti ali celo odpraviti.

Ne, grščino in latinščino pustimo, jezika sta mrtva! Najlepša dela čitajmo v višjih razredih srednjih šol v materinem jeziku. Pa tudi pouk v drugih jezikih naj se omeji. Pomislimo, v realni gimnaziji se sedaj poučuje slovenski, srbohrvaški, nemški, latinski, francoski in neobligatno grški, italijanski, v kratkem morda še angleški in češki jezik. Priznam korist znanja jezikov, toda nikoli se ne sme z manj potrebnim, četudi koristnim predmetom vzeti čas bolj potrebnemu. Ekonomija časa, pravim, je stožer, okolo katerega se suče velik del našega pouka. Kje naj dobimo pri tolikih jezikih v šolah še časa za prekoristno matematiko, prirodoslovje, prirodopis, zemljepis, geologijo ter vse praktične vaje, ki jih ta načrt zahteva, tega ne vem. Zato menim, v ljudski šoli se poučuje samo materinščina (in srbohrvaščina), v srednjih šolah poleg tega še en svetovni jezik. To bo tudi za materinščino silnega pomena; če bo res naš naraščaj v vseh fako različnih vedah mislil in se izražal v domačem jeziku, bo to tudi ta jezik bogato oplodilo.

Očital mi bo kdo, da ne upoštevam formalne vzgoje, ki jo podajeta klasična jezika. Ne tajim formalne vzgoje sploh, celo sam zahtevam, da mora iti pouk za tem, da vzbudi v otroku speče sposobnosti, da se sam izobrazuje dalje, da v njem ustvarja dispozicije itd.; trdim le, da se ta formalna vzgoja otroku lahko podaja s predmeti, ki tudi sami posebi niso brez praktične veljave. Če hočem otroka naučiti hoje, ga ne bom „formalno“ vzgajal, da bi ga morda položil na hrbet in mu premikal nožice,

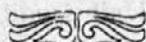
kakor bi hodil, ampak postavil ga bom kar precej na noge. Če lahko utrgam jabolko z roko, zakaj bi pristavljal lestev?

*

Učno dobo ljudskih šol bi raztegnil na 6 do 8 let; šolske obveznosti bi ne omejeval z 12. ali 14. letom, ampak z zahtevo, da otrok ne sme prej dobiti dovolitve, da izostane, dokler ni take ljudske šole dovršil. Dobo srednjih šol bi seveda potem omejil na 6 let ali 4 leta.

Obojih šol bi moralo biti seveda dokaj več kakor danes; od srednjih šol zlasti poljedelskih in obrtnih. Ker bi morale biti vrhtega šole (vse) opremljene s primernim aparatom za praktični tehnični pouk, si ne prikrivam, da bi bili stroški za tako šolstvo neprimerno večji. Ti stroški bi se krili deloma iz prihrankov, ki bi ostali v državni blagajnici, če se ne bodo več take brezumne svote trošile za vojno; deloma naj se krijejo s posojilom, katerega naj se zastopniki naroda nikari ne strašijo; saj se bodo ti izdatki v kratkem — to bodi kapitalistom povedano — izborno rentirali.

Illuc, unde abii, redeo: reforma šole je potrebna, biti mora korenita. Blagor narodu in človeštvu, če bo pri tej reformi razumelo zahteve sedanjosti in bodočnosti!

FR. VAJDA:

O reformi srednjega šolstva.

Non scholae, sed vitae discimus = ne za šolo, ampak za življenje se učimo, je znan in mnogo citiran izrek. Toda zdi se mi, da se ta izrek razumeva preveč materialistično in koristolovsko, če se zahteva, da se naj uči v šoli samo to, kar bo kdo rabil v življenju. Nihče ne ve, kaj bo rabil in česa ne bo rabil. Če pa bi vedel, potem bi moral imeti vsak svojega posebnega učitelja, kar bi res bilo idealno, a žal ni mogoče.

Zato moramo dati gornjemu izreku drug pomen, izražen tako: non schola, sed vita discimus = ne samo v šoli, ampak tudi v življenju se učimo. Življenje je najboljša šola in to, kar v vsakdanjem življenju imenujemo šolo, je le pripravnica za visoko šolo življenja. Šola nam mora dati sposobnost, da sprejemamo in prav razumevamo nauke življenja. V tem zmislu ima šola dvojni namen: 1. Razvijati mora učenčev razum, da si bo pozneje lahko sam pridobival tisto znanje, katero bo rabil v svojem življenju, a mu ga šola ni mogla dati. 2. Šola naj utrdi učenčevo voljo za vestno izvrševanje velikih nalog življenja s tem, da ga navadi na natančno izdelovanje šolskih nalog in na točno izvrševanje vsakdanjih dolžnosti. To se doseže s klasičnimi jeziki tako kakor z modernimi, s prirodnimi vedami, z matematiko in sploh z vsakim učnim predmetom.

Če naj pripravlja šola za življenje, potem ne sme biti preveč mehkužna in popustljiva. Kajti življenje prijema trdo in brezobzirno. Že stari

Grki so rekli, da brez strogosti ni vzgoje. To velja posebno za srednjo šolo. Ljudska šola je obvezna za vse otroke in učitelj mora doseči pri vsakem učencu nek minimum znanja. Tudi so otroci še v nežni starosti, zato se mora nežno ravnati z njimi. Vse drugače je v srednji šoli. Ta naj vzgaja cvet naroda. Nihče ni prisiljen, da jo obiskuje. Zato mora srednja šola strogo izbirati najboljše učence. V srednjo šolo bi naj prihajali samo tisti, ki imajo poklic in sposobnost za znanstvene študije.

V tem tiči glavni vzrok nezadovoljnosti s srednjo šolo. Brezobzirno potisnejo starši desetletnega otroka v gimnazijo ali v realko, kakor nanesse slučaj ali konjunktura v karijeri, če otrok hoče ali noče. Učenci, ki nimajo sposobnosti ali volje za študij, so coklja v razredu in zadržujejo tudi svoje součence. Otrok sam trpi, samoljubje staršev je užaljeno, če njihov otrok ne napreduje po njihovi volji, krivdo pa pripisujejo srednji šoli in njenim učiteljem. In vendar bi otrok v kaki drugi šoli dobro napredoval in tudi v srednji šoli bi izhajal, če bi mu privoščili starši še eno ali dve leti brezskrbne mladosti in ga šele z 11. ali 12. letom dali v srednjo šolo. Sam sem prišel šele s 13. letom v gimnazijo, šele z 28. letom sem dovršil vseučilišče in 29 let star sem vstopil v javno službo, pa mi še nikdar ni bilo žal. Čeravno je bil prehod iz slovenske ljudske šole v nemško gimnazijo zelo težaven, vendar sem ga srečno premagal, bil sem zrelejši in pozneje mi študije nikdar niso delale težav. Znanih mi je mnogo podobnih primerov. Posebno poučen je sledeči: starši so dali sina v meščansko šolo, ker se jim ni zdel sposoben za gimnazijo. Po enoletnem obiskovanju meščanske šole je deček sam želel v gimnazijo; bil je tudi že 13 let star. Z lahkoto je dovršil svoje študije, čeravno se je moral boriti tudi z materialnimi težkočami, in danes je eden naših najagilnejših organizatorjev v železniški službi.

Zato trdim, da so reforme bolj potrebni obiskovalci srednjih šol kakor šole same. Ako bi imeli samo dijake, ki jih „uka žeja“ žene v šole, potem bi se tudi dosegli dobri uspehi z njimi. Vsi zabavljivci srednjih šol bi umolknil, če bi se morali dan za dnevom mučiti in vtepati znanost v glave učencem, ki nimajo niti najmanjšega zanimanja za njo.

Glavna napaka našega šolstva dozdej je bila enostranost in ta je pravzaprav povzročila ravnokar omenjeni nedostatek. Nismo imeli ne meščanskih, ne strokovnih šol in vsled tega je vse tiščalo v gimnazije, ne toliko zaradi izobrazbe, kakor zaradi izpričeval, ki dajejo pravico do raznih služb in službic.

Najnujnejša reforma je ustanovitev in enakomerna razdelitev vseh vrst šol, da ne bomo producirali samih duhovnikov in odvetnikov, ampak tudi izobražene kmetovalce, strokovne delavce, obrtnike, inženirje itd. Isto velja za srednje šole. Imamo v pretežni večini le humanistične gimnazije. Realke komaj poznamo. Naše realke po svojem sedanjem ustroju niti prav ne zaslužijo svojega imena. Prvo ulogo tudi v njih igrajo jeziki, realne vede so potisnjene v ozadje. Ne odrekam humanističnim študijam

njihove veljave in ne bi hotel pogrešati humanistične gimnazije, toda v sedanji prirodoznanjski kulturni dobi bi tudi v srednji šoli morali prevladati realistični predmeti. Zato bi morali imeti realke vsaj toliko ali več kakor gimnazij. Tako je pri Čelih. Humanistična gimnazija bi s tem indirektno pridobila.

Ker pa danes nimamo dovolj učiteljskega osebja za realke, zato se naj izvrši prehod polagoma s tem, da se nekaj humanističnih gimnazij izpremeni v realne gimnazije. To je kompromisni tip, ki bi pozneje lahko zopet odpadel ter napravil prostor čistim realkam.

V srednjih šolah samih sta nujni dve reformi. Pred vsem naj odpade sprejemni izpit ter se nadomesti s poskusno dobo, kakor je to na Hrvatskem uvedeno že 10 let. Za sprejemni izpit se otroci pripravljajo ter s tem dostikrat izgube počitnice, da pridejo izmučeni v srednjo šolo. Pri najvestnejšem postopanju se lahko zgodi, da se odkloni zmožen učenec, nesposoben pa sprejme. Ta nesposobni dijak zadržuje ves razred vse leto, prihodnje šolsko leto ponavlja in pokvari še drug razred. Šola nima sredstva, da se ga reši. Naučna uprava naj povpraša na Hrvatskem, kako se je tam obnesla poskusna doba namesto sprejemnega izpita.

Drugo je določba, ki se je uvedla leta 1908., da učenec nižjih razredov tudi z enim nezadostnim lahko vstopi v prihodnji razred. Ta določba daje potuho zlasti nadarjenim in zanikrnim dijakom. Znan mi je slučaj, da je dijak v 2. razredu imel nezadostno iz latinščine in šel naprej v 3. razred. V 3. razredu je dobil nezadostno iz grščine in prestopil v 4. razred (dve leti zapored ne sme imeti nezadostno iz istega predmeta), potem je z nezadostnim iz matematike prišel v 5. razred, kjer ga je doletela usoda, njegova lahkomiselnost se je primerno razvila, pridružili so se še drugi slabi vplivi in v 5. razredu je padel v vseh predmetih razen enega ali dveh. Ako bi ne bilo te nesrečne določbe, bi se bil moral dijak po 2. razredu o počitnicah učiti ali pa ponavljati razred. To bi ga menda izmodrovalo in postal bi najbrže dober učenec ali pa bi že po 2. razredu zapustil srednjo šolo in se posvetil kakemu praktičnemu poklicu. Po 5. razredu je bil že prestar za to, vstopil je kot pisar v odvetniško pisarno in dvomljivo je, ali bo kdaj dovršil študije. Tako kričeči slučaji so sicer redki, toda jasno je, da taki dijaki znižajo nivo razreda.

To bi bile najnujnejše reforme za prvi trenutek. Dalekosežne reforme pa potrebujejo temeljitejšega proučevanja, kakor je mogoč v sedanji prehodni dobi.

Najprej nam je potrebno razširjenje ljudskošolskega pouka, zlasti v hrvatskem in srbskem delu naše države, a tudi pri nas. Vsaka občina ali po krajevnih razmerah po več občin skupaj mora imeti svojo ljudsko šolo. Pri tej priliki ne morem dovolj resno svariti pred strokovnim poukom v ljudski šoli, kakor se v zadnjem času močno zahteva poljedelstvo.

Kdo pa naj uči ta predmet? Koliko je učiteljev, ki imajo sposobnost za to? Strokovni učitelji kmetijskih šol so odločno proti temu diletan-

tizmu. Razume se, da se vsak učitelj v ljudski šoli ozira na poklic in obzorje svojih učencev, za poljedelstvo kot predmet pa je treba strokovne izobrazbe. Tudi v ljudski šoli ni časa za to. Ljudska šola naj dá svojim učencem temeljno znanje v materinem jeziku, računstvu in realijah otroškemu pojmovanju primerno; a to temeljito. Poljedelstvo pa spada v strokovne šole.

Nadalje naj vsak okraj dobi svojo meščansko šolo, iz katere se lahko prestopa v razne strokovne šole. S tem se razbremenene tudi srednje šole, ki bodo dobile bolj izbran dijaški material in z njim dosegle boljše uspehe.

Ko bo to šolstvo dovolj razvito, bi se lahko prešlo na dalekosežnejšo reformo srednjih šol. Vstop v srednje šole bi se naj odložil na zrelejšo dobo. Po dovršeni meščanski šoli bi učenci prestopali v razne strokovne šole, tisti, ki čutijo v sebi poklic za znanstvene študije, pa v srednje šole. V tej zrelejši dobi bi se že spoznalo nagnenje za humanistično ali realistično smer. Z razvitejšimi učenci bi se v srednji šoli tekom 5 let gotovo dosegli isti uspehi, kakor zdaj v 7- ali 8 razredni srednji šoli, ki sprejema otročičke in ima prva leta ogromne težave, ker niti učenci niso sposobni za znanstveni študij, niti srednješolski učitelji s svojo znanstveno izobrazbo z vseučilišča nimamo kvalifikacije za poučevanje 10- do 13 letnih otrok.

O ženskih licejih ne govorim posebej. Če deklice hočejo obiskovati visoke šole in doseči iste pravice kakor dečki, potem morajo dovršiti istovrstne srednje šole. Faktično imamo tudi dosti deklic na deških srednjih šolah. Uče se isto kakor dečki, večinoma boljše, ker vendar prihajajo le najboljše in ker so deklice vestnejše pri učenju. Treba bo še skrbeti za telovadbo teh hospitantk.

Ženski licej s 6 razredi pa se sploh ne more smatrati kot srednja šola. Kakor se sliši, je ljubljanski mestni svet že sklenil, da se dekliški licej preustroji v realno gimnazijo.

Glede učiteljsč se je sklicana anketa že zedinila na reformo v zmislu gornjih izvajanj: 5 letnikov po dovršeni meščanski šoli.

Toliko o zunanjem ustroju šolstva, ki se bo mogel preurediti le polagoma.

Reforma duha, ki vlada v naših srednjih šolah, pa se lahko začne takoj. In tu naj pride do veljave: non scholae, sed vitae!

Telesna in družabna vzgoja naše srednješolske mladine je strašno zanemarjena. Petje in telovadba se tu in tam poučujeta, a premalo; godbo in šport goje nekateri izvoljenci, ki imajo sredstva za to, družabna olika pa je našim abiturijentom in žal tudi mnogim absolventom visokih šol premalo znana. Dijaki srednjih šol bi se morali učiti plesanja, ne toliko zaradi plesa, kakor zaradi gibčnega kretanja in olikanega vedenja. To ni frakarija, ampak vzgoja značaja, da se človek nikdar proti nikomur ne spozabi, da se proti vsakomur vede dostojno in se vedno zaveda svojega človečanstva. Avstrijski častniki so se v svojih šolah učili zunanje

formalnosti in so jo večinoma obvladali, a manjkalo jim je dostikrat prave srčne in umstvene izobrazbe. Naša civilna inteligenca ima več zadnjega, a premalo prvega.

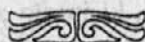
Ne mislim na odstranitev tega ali onega predmeta in na znižanje znanstvenega nivoja srednjih šol, da bi se iste izpremenile v kakšne cirkuse, kjer bi učenje znanstvenih predmetov bila postranska stvar. Nasprotno, znanstveni pouk se mora poglobiti in se bo lahko brez preobremenjenja dijakov, ki je le prazen stráh. Saj smo se nekdaj tudi učili šolskih predmetov, tujih jezikov in tudi drugih stvari, imeli smo svoja predavanja, pevske in tamburaške zборе, poleg vsega tega pa se še po 2 do 3 ure na dan ubijali z instrukcijami.

Da se bodo mogle reforme izvršiti, je potrebna socijalizacija šolstva. Šolnina mora izginiti, vsa učila in potrebščine bi se naj dobivala iz državnih sredstev, tudi obleka in hrana, vsaj za tiste, ki jo sprejmejo. Dijaki bi jedli skupno pod nadzorstvom in bi se praktično vadili v olikanem občevarju in socijalnem mišljenju. V prostem času bi se urili vsak po svojem nagnenju v rokodelstvu in telesni spretnosti, gojili bi petje in godbo, telovadbo in šport.

Seveda je treba tudi učiteljstvo rešiti morečih materijelnih skrbi. Če suplentska plača ne zadostuje niti za hrano, potem mora nehati ves idealizem in vse navdušenje za poklic. Če višji šolski svet izkoplje odlok bivšega avstrijskega ministrstva iz leta 1882. in po njem danes nakaže 30 K mesečne nagrade učitelju, ki ima na teden 4 ure napornega pouka v petju in vrh tega še vsako nedeljo in vsak praznik v vsakem letnem času vodi petje v cerkvi, potem seveda mora propasti petje kljub svojemu blažujočemu vplivu. Če se za pouk telovadbe dovoljuje enaka ali še nižja nagrada, kdo se bo še ubijal s tem hvalevrednim in nujno potrebnim poklicem, kjer se po enournem napornem in glad vzbujajočem delu zasluži komaj toliko, da bi si človek kupil dve žemljici?

Ali smemo upati, da bodo zidali moderna šolska poslopja s telovadnicami, obednicami, delavnicami, kopališči in igrišči, ali smemo pričakovati, da se bodo dovolila sredstva za vse zgoraj omenjene reforme?

Ali je bilo še premalo svetovne vojne, da bi človeštvo prišlo do spoznanja svojega vzvišenega poklica in žrtvovalo več sredstev za vzgojo mladine kakor za medsebojno klanje?

DR. SIMON DOLAR:

Modroslovni oddelek slovenskega vseučilišča.

Obrišimo na kratko početek in razvoj modroslovnega oddelka na evropskih univerzah, ker smo tik ob otvoritvi našega domačega vseučilišča in nas zgodovina lahko marsičesa nauči!

»Universitas fundatur in artibus«, univerza ima svojo podlago v »umetnostih«, je bilo neizogibno in splošno nedeljeno mnenje srednjega veka. Sedem slovitih, svobodnih umetnosti (septem artes liberales, studia liberalia), ki so bile dika in ponos vsakega svobodnega človeka, so se dijaki učili na »umetniškem« (artističnem) oddelku srednjeveške univerze. Trivium: gramatika, dialektika (logika), retorika in quadrivium matematičnih ved: geometrija, aritmetika, astronomija, glasba se je imenoval študij teh sedmerih umetnosti. Po dveh letih je dijak na tem oddelku napravil prvi izpit in dosegel s tem čast bakalarija (baccalarius, poznejša oblika: baccalaureus) in zopet po dveh letih je postal sam učitelj umetnosti (magister artium). Šele sedaj kot splošno izobražen je mogel dijak vstopiti v eno izmed treh višjih fakultet: v teologično, juridično ali medicinsko. Tako je bil v resnici ta »umetniški« oddelek od postanka univerz (prva l. 1200 v Parizu) prava pripravnica za študij v ostalih treh višjih fakultetah. Ni bil sicer ta oddelek manj čislán in omalovaževán. Baš nasprotno. Rektorja univerze so sprva volili zgolj iz učiteljev »umetniškega« oddelka. Torej ta oddelek ni bil le temelj, ampak celo glava, središče, da prava »alma mater ceterarum facultatum«, skrbna mati cele univerze. Šele pozneje se je ta običaj volitve rektorja opustil. Od 16. stoletja dalje se je ime »artistični« izpremenil pod vplivom humanizma v »filozofski«. Glavna naloga tedanjih učiteljev na tem oddelku je bila, da predavajo svojim učencem (lectiones) vsebino modroslovnih in teoretičnih ved na podlagi klasičnih prvkov znanstva: Aristotela, Euklida in Ptolomeja ter drugih, in da praktično vadijo v vsebini predavanj (exercitia, repetitiones, resumptiones). Poleg tega pa so učitelji prirejali javne razgovore (quodlibetariae, ordinariae, extraordinariae disputationes) na slovesen način ali tudi brez tega, ki so bili nekaki znanstveni dvoboji med magistri in bakalariji. Cilj, ki so ga hoteli doseči učitelji, je bil formalna izobrazba s pomočjo cerkvene latinščine in logične spretnosti. Spornim točkam v raznih problemih so se skušali previdno izogniti po tedanjem splošno priznanem načelu: contra principia negantem non est disputandum, kdor principov ne spoštuje, s tem se ni mogoče razgovarjati. Principi pa so bili skoz in skoz cerkveni, kakor je sploh vse znanstveno delo stalo pod vplivom cerkve, najsi so bila vseučilišča samostojne, cehovsko organizirane zadruga. Učitelji so le brali in razlagali tekste knjig, ki so ostale stoletja neizpremenjene. Cerkev je nadzorovala delo učiteljstva, ona jih je plačevala in nastavljala. Je pa tudi vse ostalo življenje zunaj univerz dihalo več ali manj cerkveno ozračje. Od

cerkve potrjena, po višjem razodetju posvečena, v svetem pismu ali v Aristotelu zapopadena resnica se je podedovala od rodu do rodu. Ona je bila enkrat za vselej podana in dognana količina, starigrško-rimski nazor, spojen s krščanstvom v skladno enoto. Nje ni bilo treba iskati: zaokrožen svetovni nazor srednjega veka je na podlagi cerkvenih dogem in Aristotelove filozofije dal točen odgovor na večna vprašanja po bistvu stvari in pojavov. Ves napor v znanstvu je obstojal v dokazovanju znanih resnic s pomočjo deduktivnega silogizma, kot najizbornejšim sredstvom, resnico jasno in razločno predočiti in pa v zavrnitvi vsakojakih krivoverskih nauk. In krivoverstvo, da celo zločin je bil vsak upor, vsako preiskavanje, vsak dvom o priznanih resnicah! Cerkev je tudi že takrat imela dovelj ugleda in moči, da je krivoverca obsodila in kaznovala. Ni čuda, da si je šele v hudem boju priborilo splošno priznanje načelo: *v e d a i n u k s t a s v o b o d n a !* Znanost je samostojna. Ona hoče z lastnim mišljenjem in vestjo poiskati resnico in jo doumeti. Ta mogočen preobrat v novo naziranje in vrednotenje znanstva sta v poglavitnem pospešila in izvršila renesansa (v leposlovju humanizem) 15. stoletja ter reformacija v 16. stoletju. Renesansa je znanstveno, humanizem je estetično vplival na svobodno umevanje klasičnega starega veka, učil filozofično, pravilno misliti, svoje misli v lepi obliki izražati. Stari rimski in grški klasiki so bili vzor in neizčrpljiv vir lepe vsebine, resne omike in prosvete, v njih diha mlado in čisto življenje, v njih se zrcali z neizrekljivim žarom pravo človečanstvo kot višek vsega najlepšega na svetu. Življenje je dobilo novo vrednost, delo je postalo cilj vsega stremljenja. Tako so se duhovi vzbudili iz nerodovitnega sanjarjenja in premišljevanja nadnaravnega življenja k plodonosnemu, nad vse kipečemu življenju, ker človek je ustvarjen za — delo. Delo je rodilo svoj sad: vede so začele iznova brsteti in se bujno pestro razcvitati. Posebno je zbudila narava obilico vabljivih mikov, oživel je iznova stari naturalizem v prenovljeni obliki: vrednost posameznika, ki ne zgine več v celoti, n. pr. v državi, dobi večji pomen v sočasni družbi, njegove pravice do samostojnega razvoja in delovanja so postale nedotakljive, njegova notranjost zbuja občno pozornost ter sill na dan, da se v celoti uveljavi. Človeški razum postane samostojen, ne priznava avtoritet, ne študira le knjig in jih ne »požira«, ampak samodelno ustvarja in raziskuje brezpogojno ter razkriva bisere vede. Sicer se piše in govori v izobraženih krogih v latinščini, v klasični, ne v cerkveni, a prednost se daje grščini. Razumljivo je, da se je celo renesančno gibanje vršilo le v višjih plasteh ljudstva ter ostalo aristokratskega značaja. Ljudstvo samo renesanse ni moglo umeti vsled prevelikega oboževanja antičnega, docela poganskega življenja ter izzvalo — odpor. Razvnel se je v njem verski preokret — reformacija, ki je renesanso v njenem zmagonosnem pohodu iz Italije preko vse zapadne Evrope spočetka zadrževala in ovirala, ker jo je smatrala za sovražnico pravega božjega in cerkvenega nauka. Reformacija kot viharen protest posvetovala

vanja cerkve je očitala cerkvi, da je zapravila pravo svoje zvanje in poslanstvo, ker je izročila vso moč in oblast duševni aristokraciji, ki ni imela pravega razumevanja in ljubezni do skromnih, ponižanih trpinov delavske mase. Prvotno sta si torej stali obe struji evropskega mišljenja renesansa in reformacija kot sovražnici nasproti, a končno sta našli stične točke, skupne podlage, ter se jeli družiti in medsebojno složno podpirati. Obe smeri sta upoštevali veljavo človeškega razuma, svobodo osebnega prepričanja, renesansa v znanstvu in umetnosti, reformacija v verstvu.

Naravno je, da je spojitev renesanse in reformacije preobrazila svet in ž njim življenje. Na skupni idejni podlagi je vzcvetelo novo svetovno naziranje in pojmovanje: vzniknil je novodobni racijonalizem, drzen polet — razuma, ki je povzročil novo orijentacijo duha. Njegovo absolutno, svobodno gospodstvo je veda, ki si je vse podvrgla, kakor da bi bilo vse samo za njo na svetu. Ideal, za katerim racijonalizem stremlje, je sestav nadčasnih, neizpremenljivih, enostavnih resnic v prirodi in zgodovini, kakor veljajo v matematiki. Racijonalizmu je vsa bit pojmljiva, zanj je vzrok isto kot razlog, indeterminizem (nauk o svobodi človeške volje) mu je znanstveni nezmisel. Kjerkoli se je srednji vek sklicaval na avtoriteto cerkve in njenih dogem, tam kaže racijonalizem na avtonomijo razuma. S tem postaja filozofična fakulteta, ki je prej služila drugim, višjim fakultetam, s svobodno vedo samostojna. Filozofija, eden glavnih njenih predmetov, se loči od teologije, kateri je služila doslej kot dekla. Filozofična resnica gre svojo pot, teološka svojo, razgrinja se prepad med umom in vero. Razhod je povzročila neubranost med nezmotljivim Aristotelom in cerkvenimi nauki. Sprva se filozofija pogloblja v lastno zgodovino, obnavlja stare sestave, razgreje prepir med Platonom in Aristotelom. Demokritova atomska teorija se zbudi k novemu življenju in pripravlja pot novim prirodznanskim vedam. Prirodznanstvo se osvoboda spon filozofije, četudi ne prestriže popolnoma stikov ž njo, in s tem se začenja njegova silajna rast po nemali zaslugi induktivne metode (induktivna metoda sklepa od posebnega na splošno).

Ugled zamotanega ptolomejskega zemljesrednjega nazora peša do časa, ko ga je slavní Kopernik († 1541) nadomestil z enostavnim solncesrednjim nazorom. Z astronomijo so se začele kosati z novimi odkritji geografija, geologija, kemija, fizika, biologija za prvenstvo, četudi vse te prirodne vede s prvim zamahom niso mogle doseči povsod in vsikdar svojega cilja ter so se večkrat izgubljale v megleni in domišljavi astrologiji, magiji in alkemiji. To dejstvo kaže jasno, kako težko so se prirodne vede rešile tesnih spon s filozofijo. Pozneje kakor prirodne vede so se ločile od filozofije zgodovinske vede; končno so se tudi ostale duševne vede osamosvojile, ne da bi popolnoma prerušile vsako zvezo s kraljico filozofijo. Od Kartezijevega dualizma sem najdemo postanek moderne razvrstitve ved na duševne in prirodne. Obilo je sicer še danes prerekanja, kako se jih naj razvršča s primerne vidika. Omeniti

hočem le eno izmed mnogih, katero posnamem po logičarju Grau-ju. On loči formalne matematične vede z geometrijo in aritmetiko — svojska jima je racijonalnodeduktivna metoda — od realnih, empirično-induktivnih ved, katere so prirodne ali duševne. Prirodne vede se dele na sistematične in genetične. Prve, deskriptivne ali nomotetične imenovane, opisujejo in razvrščajo (klasificirajo) svoje predmete, ter jih zaradi tega imenujejo klasifikatorne. Druge pa poleg opisovanja še razlagajo in jih nazivljajo eksplikativne vede. Deskriptivne vede so n. pr. zoologija, botanika, mineralogija, etnologija, antropologija, geografija, anatomija, morfologija; eksplikativne pa so: fizika, kemija, astronomija, fizijologija. H genetičnim vedam (po Windelbandu idiološki) prištevamo kozmologijo, geologijo, biologijo. Neprimerno težja in omahljivejša je razvrstitev duševnih ved. Nekatero izmed njih neposredno proučavajo duševne pojave, so psihološke vede, druge zopet se bavijo le posredno z duhom, z njegovimi proizvodi, s kulturo ter se zovejo kulturne vede. Tudi tukaj ločimo sistematične vede, kakor so normalna psihologija, diferencijalna (individualna) psihologija, plemenska in nacionalna psihologija, psihologija živalstva, psihologija otrok, psihologija starcev, od genetskih n. pr.: biološka, etnološka, biografska psihologija. Končno delimo tudi kulturne vede v sistematične, n. pr. državoznanstvo, pravoznanstvo, veda o gospodarstvu, literatura, jezikoslovje, estetika, etika, verstvoslovje, pedagogika in genetične, kakor politična in kulturna zgodovina, literarna zgodovina, zgodovina umetnosti, verstev filozofije in ved sploh. Filozofični oddelek v pravem pomenu besede bi moral vso to vedo v sebi ujediniti, s tem bi izpričeval enotnost znanstvenega dela v enotnosti filozofije. Le iz praktičnih pomislov se je en del pravoznanstva dodelil juridični fakulteti, nadalje se je oni del iz verstvoslovja, ki se tiče krščanstva, izločil in se razpravlja v teološki fakulteti; enako obravnava medicinski oddelek en del bioloških ved. Filozofična fakulteta se je končno tudi iznebila latinščine kot znanstvenega jezika: prvi so jo opustili Francozi, za njimi Nemci in drugi narodi. Narodni jezik je postal jezik izobražencev in narodna misel se je povsodi uveljavljala. S tem pa se je tudi stari humanizem prenovil. Novodobni humanizem polaga glavno važnost na poznanje staroklasične kulture, a ne na jezik.

A tudi racijonalizem ni zadovoljil povsem človeškega duha! Ciljev, ki jih je nameraval racijonalizem doseči v posameznih vedah, ni dosegel. Predvsem je ostal problem življenja nerešen. Fizijolog Wilson priznava, da se je z napredkom študija o celicah prepad med organskim in anorganskim popriščem le še povečal. Spoznavamo bolj in bolj, da je veda le sredstvo in orodje življenja, njemu služi, ni pa avtonomna sila. Tako je postala potreba nove revizije racijonalizma. Človek ni zgolj razum, čustvo in volja sta enako važni strani njegove duševnosti. V umetnosti, npravnosti in verstvu se udjestvujejo predvsem čustva in volja in nova doba že kaže znake, da teži po novem preporodu umetnosti, npravnosti

in verstva, imena James, Bergson, Euklen, Joël dokazujejo, da racijonalizem ne pojmuje in ne more pojmovati življenja; zato se trudijo, da bi spoznali življenje v njegovi izvirnosti brez kvarnega vpliva razuma. Seve tudi njihov svetovni nazor ne more biti dovršen, ker hočejo na podlagi življenja, ki se vedno »prenaavlja in presnavlja«, vse ostalo doumeti. S proučevanjem življenja je znanstvo izpremenilo tudi svojo metodo: absolutistični dogmatizem se je nadomestil z genetično metodo (se opira na postanek in razvoj): »Vse se pretaka«, vse se razvija, se iznova uveljavlja celo v matematiki in fiziki ter kaže, da je resnica le začasna. Kakor je tudi ta metoda neskončno plodovita, vendar ima tudi slabo stran za dijaka. Nikjer ne more najti trdnega temelja, nikjer vzgojnih ciljev za svoj bodoči poklic, ker se vse maja in je od danes do jutri. Učeni folijanti se kupičijo do visokih gor in še ni konca ne kraja. Kdo naj vse to pregleda? Obup se loti znanstvenika, ko zastonj išče temelja, v katerem bi zasidral svoj svetovni nazor. Ali vendar ima ta genetična metoda tudi svojo dobro stran: zgodovina je ravno v podrobnostih zanimiva, vsako posploševanje dolgočasi. Iskanje resnice, pot do resnice je vse, resnica sama pa je v neskončnosti. Ne zaradi preteklosti, pa tudi ne zaradi bodočnosti, ampak predvsem zaradi sedanjosti se dijak uči zgodovine, ki mu budi samozavest. (Paulsen.) Nemški filozof Paulsen poudarja napredek nemških univerz v sedmerih točkah, katere so obenem slavošpev na filozofično fakulteto, ter jih postavim sem, da ž njimi zaključim zgodovinske spomine.

1. Namesto ostro začrtane učne norme, vlada princip svobodnega znanstva in uka.

2. Namesto Aristotelove-sholastične-filozofije se uči moderna, na podlagi modernih ved sloneča filozofija.

3. Sistematična predavanja so izrinila staro obliko razlage kanoničnih tekstov.

4. Disputacija (razgovor) je izumrla, namesto nje so se ustanovili seminarji.

5. Starohumanistični nagon posnemanja klasikov se nadomesti z živim, novohumanističnim študijem, predvsem grščine.

6. Narodni jezik postane znanstveni jezik.

7. Država priznava svobodo vede po vsebini in metodi.

Kako si uredimo naš modroslovni oddelek, oziroma kako si predstavljam njega ureditev? Glavna skrb je zadeva predmetov, katere naj predavajo profesorji na tem oddelku. »Vse ali pa nič« bo morda vzkliknil kak prenapetež, ki gleda z visokega koturna na naš mladi, se probujajoči zavod. Nikakor nimamo dovolj lastnih sposobnih učnih moči in se tudi ne moremo v tem oziru kosati s svetovno znanimi vseučilišči. Najpotrebnejši predmeti, predvsem oni, kateri se uče na srednji šoli, spadajo na naš modroslovni oddelek. Filozofiji, težišču vseh ved, pripada nadvse važna naloga: izpopolniti izobrazbo vsakega dijaka, ki poseča — za-

pišem brez obotavljanja — naše vseučilišče. V vsaki posamezni stroki vodijo niti v končnih problemih k filozofiji, k stremljenju, vso bit in pojave v resnici doumeti, a resnica je ideja, katera nam sveti iz neskončnosti. Neskončna naloga, večni boj in pogon za vsebino, zmisel in vrednost našega življenja! Ogromna je snov filozofije in čaka obsežna naloga nje učiteljev. Že načelo delitve dela in zaradi medsebojne pobude nam priporoča, da poverimo to nalogo dvema učiteljema. Nadalje bo treba samostojne stolice za filozofijo zgodovine ali socijologijo, samostojne za pedagogiko, kateri obe zahtevate v dobi reform celih mož. Za oba klasična jezika rabimo dveh stolic, za slavistiko najmanj dva redna profesorja, ker naše vseučilišče mora imeti v istini slovanski značaj. Posebno pa moramo za bohotno rusko literaturo znova vzbuditi večje zanimanje, kar velja enako za naše srednje šole. Naša naloga je, slovansko kulturno bitnost poglobiti, ne pa posnemati slepo zapadno kulturo. Za francoščino bo najbrže treba posebnih stolic, za druge zapadne jezike bi morda zadostovali lektorji. Prirodopisne vede bodo same silile v ospredje zaradi naturalističnega duha sedanje dobe. Za matematiko kot važno sredstvo za preiskavanje prirode ne zadostuje le en učitelj. Eden bi gojil v prvi vrsti aritmetiko, drugi pa geometrijo, posebno opisno. Fizika zahteva dva, kemija, astronomija, zoologija, botanika, mineralogija, geografija po enega, zgodovina dva učitelja. Okroglo 22 rednih učnih moči bi za prvo silo zadostovalo, katerim pa morajo priskočiti na pomoč posebno v začetku vsled mnogega organizacijskega dela razne pomožne učne moči, asistenti, laboranti.

Katero nalogo naj vrše ti profesorji na modroslovnem oddelku? Njihova dvojna naloga je, da znanstvo goje in uče. Se li da oboje združiti? Gotovo ima poseben dar oni učitelj, ki razume oboje. V danih okoliščinah pa nekateri nagibajo bolj k znanstvenemu delu, so predvsem učenjaki, strokovnjaki, drugi pa imajo več razumevanja za pedagoški poklic, so v prvi vrsti učitelji-pedagogi. Saj je znano dejstvo, da znanje še ne usposablja za učiteljevanje, ker je pravi učitelj do neke meje umetnik. Prva idealna naloga vseučiliških učiteljev filozofičnega oddelka je, da negujejo vede, ker hoče biti tudi naš narod ponosen na to, da bo prispeval k mogočni stavbi svetovne kulture vsaj nekaj gradiva. A znanost ne more biti sama sebi namen, služiti mora življenju. Naš narod rabi novih srednješolskih učiteljev, ki naj vodijo pouk na srednjih šolah. Ti se morejo izobraziti primerno le na našem domačem modroslovnem oddelku. S sistematičnimi predavanji, primernimi vajami k znanstvenemu delu v zvezi s predavanji dosežejo učitelji strokovno izobrazbo naših dijakov za bodoči poklic. Da bi se naši vseučiliščni profesorji omejili zgolj na poučevanje, bi s tem ponižali ta oddelek na nivo strokovnih šol, na nivo tvornic za praktične poklice. Amerikanske univerze, ki so pa večinoma nepopolne, le nekak torzo evropskih vseučilišč, tēr se v marsičem razlikujejo od teh, poudarjajo preveč praktično sposobnost, katero

si naj dijak pripori na vseučilišču. Nemiške univerze skušajo oboje doseči. Tudi dijak čuti večkrat bridko ta dualizem zaraditega, ker hoče brzo doseči svoj cilj. Od naših dijakov moramo zahtevati, da se usposobijo na podlagi temeljite znanstvene izobrazbe za svoj praktični poklic, ker brez teorije ni prave prakse, ki bi postala zgolj rokodelstvo. Dijak se mora najprej seznaniti z znanstveno metodo in s sredstvi, mora samostojno raziskavati gotov izsek znanstva, kar vrši v raznih seminarjih, laboratorijih in zbirkah. Splošno pridobivajo seminarji na veljavi že zaraditega, ker stopi v njih dijak v tesni, osebni stik s profesorjem, tukaj se genetično proučava in nadomešča doktrinarno predavanje. Vprašanje seminarjev, laboratorijev in drugih institutov zadeva končno razmerje med teorijo in prakso, med univerzo in tehniko in njune združitev v veliko univerzo. Neoporečno je dejstvo, da se v resnici teorija in praksa medsebojno neprenehoma podpirata in ugodno vplivata druga na drugo: iz praktičnih potreb vzklijejo razni teoretični problemi in obratno, teorija najde v praksi svojo poveritev. Poljedelstvo je n. pr. prisililo človeka, da je izmeril svoja polja in nastala je — geometrija, promet in trgovina sta ustvarila aritmetiko, brodarstvo je razvilo astronomijo itd. A teoretični poizkusi so močno preobrazili naše življenje in naš svet, kakor se od daleč niti ni sanjalo raznim preiskovalcem n. pr. Galvaniju, Röntgenju, Hertzu itd. Gotovo je vsak teoretik ponosen, če vidi praktične sadove svojih teoretičnih uspehov v korist človeške družbe. Pač naravno, če izvajamo iz tega posledico in iščemo tesnih vezi med teorijo in prakso. Ali bi ne kazalo zaraditega združiti univerzo s tehniko? Tudi tu se oglašajo želja po enotnem tipu. Univerza in predvsem filozofični oddelek ima v prvi vrsti rešiti idealno nalogo, gojitev znanstva zaradi znanstva, resnice zaradi resnice same. Znanstvenik meri in ocenjuje svoje uspehe le na resnici. Tehnika pa služi zlasti praksi, hoče izrabiti in uporabiti vedo. To sta pač različna cilja, ki jih oba zavoda zasledujeta. Seve se mora tudi tehnik znanstveno izobraziti, da doseže svoj praktični cilj, vendar pa stori to kolikor mogoče na okrajšan način, ker bi drugače sploh ne prišel do praktične uporabe prevelike znanstvene naklade. Gotovo bi združitev koristila v marsičem, bodisi na prihranitvi prostorov, učiteljev, izdatkov, a združitev — vsaj tako poročajo ameriške univerze — se ni obnesla baš sijajno. Sicer pa bi taka orjaška univerza bila preveč neokreten aparat za upravljanje, posebno če bi se tehniko priklopilo filozofični fakulteti. Da se bosta oba naša domača zavoda medsebojno složno podpirala, tega pač ni treba posebej poudarjati in izkušnja nas bo poučila, v kateri meri je združitev mogoča.

Pač pa ima naša univerza, zlasti naš modroslovni oddelek, izvrševati še posebno zadačo, kjer se lahko razširi in uspešno razvija. Širiti izobrazbo in dvigniti splošno kulturni nivo v našem narodu, odpreti na stežaj vrata vsem, ki so ukaželjni, je neizogibna naloga našega vseučilišča. Opažamo namreč pri zapadnih kulturnih narodih, da so njihove

»razširjene univerze« (university extension) dosegle prav lepe uspehe in da raste zanimanje za takozvane visokošolske tečaje, ki so namenjeni izobrazbi naroda. Posebno v Ameriki se je povprečna izobrazba izredno dvignila, odkar ji na ta način posvečajo več pozornosti. Mala danska država zahvaljuje svojo visoko kulturo in blagostanje v veliki meri visokošolskim tečajem, ki so narod iz njegove skrušenosti in ponižanja vsled vojne z Nemčijo dvignili do zavidljive samozavesti in sreče. Tudi našemu narodu je po svetovni katastrofi povsodi treba pomagati. Čim širše plasti naroda se bodo začele udeleževati kulturnega dela, tem večje bo zanimanje in veselje do življenja, tembolj bosta rastla pogum in delavnost, da se izboljša stanje posameznika v državi in utira ugled in stališče celotnega naroda pred vsem svetom. Komčno pa idealen učitelj sam čuti večkrat potrebo, da govori k ljudstvu, da se vadi v poljudnosti svojega znanja, da ne okosteni pri svojem podrobnem delu in ne izgubi z vidika pogleda na celotno svojo stroko. S kulturo naroda dvignemo i kulturo osebnosti, ker ena zavisi od druge. Pravi narod je svoboden, kakor je svoboden le pravi človek. Osebna svoboda uspeva le v svobodnem narodu, kakor prospeva pristni svobodni narod v svobodni tekmi posameznikov. Svoboden pa se ne pravi, prost vseh obveznosti in dolžnosti, ampak svoboden za določen smoter. In naš smoter! Postati v istini kulturnen jugoslovanski narod. Za ta naš vznešeni cilj ustanovljamo vseučilišče v Ljubljani kot pravo drevesnico znanstvene kulture. V njej rasti in se razvijaj košato in zdravo drevo, ki naj rodi nad vse bogat in okusen sad za ves naš narod! Čim krepkeje bo razvil svojo kulturno bitnost, tem uspešneje bo vplival na celotno kulturo človeštva, v kateri je vse premalo slovanskega jedra. Da mora modroslovni oddelek našega vseučilišča pri tem izpolniti idealno in glavno nalogo in da postanejo srednjeveške besede »Universitas fundatur in artibus« istinite, ni treba pri znani pogumni delavnosti še posebej naglašati.

DR. FRANCE GORŠIČ:

Slovenski sodniki in njih neodvisnost.

„Vse rajše pretrpimo, kakor da se nam z robstvom skrunijo naši griči,“ pravijo. Ako bi bil jaz kamenar iz Penrhyna, rajši bi delal na najbolj pustem barju Britanije, kakor da bi se pokoril tem zahtevam.

Lloyd George v govoru o trustih in monopolih dne 4. 4. 1903.

Dasi se nagiba prvo polletje naše državne samostalnosti h koncu, v naši javnosti še ni bilo besede o neodvisnosti sodnikov. Ali sem se pre-naglil, če že po tem pojavu sodim, da je sodniška neodvisnost pri nas Nova-va zemlja? Ali ima zares le za prvi čas drugih nalog, ki se očitno zde, pa pač tudi le zde, bolj nujne, naše društvo sodnikov, ki je že v stari državi obstalo in se nedavno na nove razmere preosnovalo? Zdi se mi velika nevarnost, da se utrdi nazor, da je sodniška neodvisnost soznačna uradniški tvorni nezavisnosti. Tembolj je potreba in dolžnost, da se v dobi mršavih let včasih poudari tudi idealna stran sodniškega poklica. Kaže se, da je to potrebno zlasti za veliko in splošno nezrelost pri gradnji države, koristno pa je gotovo tudi za podkrepitev ginevajoče stanovske samozavešnosti sodnikov. V tem hipu se zopet domislim, kako je pred 10. leti v rajni avstrijski državni zbornici govornik, slučajno vodnik Nemcev, ognje-vito govoril za posebno službeno pragmatiko sodnikov. Njegov govor je vplival na vse javno življenje. Ne pride mi seveda na misel, da bi danes in pri tej priliki govoril za posebno pragmatiko sodnikov, ki pride pri nas na razgovor čez več let. Na misel mi hodi le govornikov klic, ki je gromko odmeval: pravosodni duh, ne vladni duh!

Nihče ne more tajiti, da so bile te pridobitve takrat deležni tudi slo-venški sodniki, čeprav so bili v najhujši službi pasje matere. Za slabiče-seveda v tej službi ni bilo prostora. Slabičev tudi ni bilo, da bi govoril v takozvanem Unterlandu, kjer je bilo slovom mnenja najvišjih predstoj-nikom pravosodja „vobče na presenetljivo visoki stopnji“. Znano je še dalje, da je bil mnogokateri slovenski sodnik za eno stopnjo nižje kvalifi-ciran, nego se je glasilo izpričevalo enakocenega tovariša gospodujočega naroda tu in na severu. In kje je stan, da bi bil z narodom v najhujših dnevih globlje čutil in smotrnejše sodeloval, kakor slovenski sodniki? Čas je že, da sem zastavil tudi to vprašanje.

Nedavno sem v več dnevnikih ¹⁾ bral dopis akademičnega uprav-nega uradnika, ki se je pred občinstvom pritoževal o dvojni meri plač sod-

¹⁾ „Slovenski Narod“ z dne 11. februarja 1919, št. 34: „Jugoslavija“ z dne 10. fe-bruarja 1919, št. 38.

nikov pa drugih uradnikov, češ, že prejšnja država je sodnikom dajala posebne poboljške, a drugim uradnikom jih ni hotela dati, sedaj pa se to ponavlja. V novi državi nisem izvedel nobenega takega primera, vem pa, da tudi nova država vsem uradnikom plačuje selitve, a sodnikom nobenih. Za to stvar ne gre in se s stvarno platjo niti z besedico ne bom več bavil. Omeniti sem moral, kar sem, da se razume konec dopisa, ki se dobesedno naslednje glasi: „Zahtevamo, da se ta nečuvana dvojna mera takoj, brez ugovora in popolnoma odpravi in da se nikdo ne skrije za avstrijsko neprestavljivost sodnikov.“²⁾ Menda otiplješ, dragi bravec, tudi ti v teh besedah tisti avstrijski „Regierungsgeist“, ki ga je bil Waldner leta 1909. premagal. Zdelo se mi je takoj, ko sem to apostrofo bral, danes pa sem si tega še bolj svest, da je zelo sposobna vzbuditi mnenje, da je ta preklicana „neprestavljivost“ sodnikov zelo anahronističen, svobodnemu narodu nepristojen ustroj, nevreden, da se v naših novih razmerah sploh še kdo zanj zavzema. Res pa je, da je naš novoosvobojeni narod pravega in dobrega vodstva najbolj potreben.

O sodniški neodvisnosti in nje pravicah v moderni državi mi je govoriti, o stvari, ki so o njej že toliko napisali, da izlepa ne iztakneš nove besede. Kakor se mi vidi, je spomenica društva bavarških sodnikov iz leta 1908. temeljna načela najbolj točno pogodila, in naslonim se nanjo.

Pravosodni ustroj je dvolik. Delijo ga v pravosodstvo (pravosodno upravo, imperium) in v pravosodje (sodniški urad, jurisdictio). Pravosodstvo je del državne uprave, obrazni lik pravosodne pravice države, državni urad. Državni uradi so uradi državne oblasti. Če imaš tak urad, si uradnik državne oblasti, državni uradnik. Volja državne oblasti odloča, kako je treba državne urade voditi. Uradniki so organi volje državne oblasti. Pravosodje (jurisdictio) je po zakonu izločeno iz državne uprave. Zakon je državni oblasti vzel sodniško oblast. Ne volja državne oblasti, ampak zgolj zakon je norma za izvrševanje sodniške oblasti. Sodnik ne sme biti organ volje države, marveč izvrševavec zakona. Sodnik naj služi zakonu, ne državni oblasti.

Državni urad in sodniški urad sta načeloma različna, vendar sta v pravosodnem ustroju združena. Dvoličnost pravosodnega ustroja se ti pokaže pri stališču sodnika. Zakaj to je stališče sodnika in hkrati stališče uradnika. Sodnik je sodnik do tja, do kamor je kot služabnik zakona pri izvrševanju svojega urada oproščen imperije, t. j. državne oblasti pravosodne uprave in osvobojen volje pravosodne uprave. Uradnik je, kolikor je, uslužbenec državne oblasti, podrejen službeni oblasti pravosodne uprave. To navskrižje v stališču sodnikov ima posebne posledice.

Sodnik je podložen dvema silama: ker je uradnik, državni oblasti; ker je sodnik, zakonu. Ker je sodnik, naj služi samo

²⁾ Podčrtal sem besede jaz.

enemu od teh dveh gospodarjev: zakonu. Sodniški urad ne trpi nobenega upoštevanja volje državne oblasti. Vzlic temu je volji državne oblasti toliko podložen, kolikor je sodnik uslužbenec državne oblasti. Čeprav je, zakonu zvest, storil delo, ga more državna oblast zaradi dela kaznovati, ako je ona službeno oblastvo sodnikov. Smela bi tudi nezvesta dela sodnika nagraditi. Dokler so koristi državne oblasti pa sodniškega urada iste, so tudi koristi urada in sodnikove osebe istovetne, ako pa koristi sodniškega urada nasprotujejo koristim državne oblasti, ondaj naj sodnik voli žrtvovati ali koristi svojega urada ali koristi svoje osebe. Kolikor težja bi bila osebna žrtev, toliko večja bi bila muka, odločiti se za uradne koristi, tako da le-te le takrat niso ogrožene, kadar je osebna žrtev malenkostna.

Sodniška oblast se mora neodvisna od državne oblasti izvrševati. Pogoji za to je neodvisnost tega, ki ima sodniško oblast, neodvisnost sodnika. Ako je sodnik uradnik, ni neodvisen od državne oblasti. Neodvisnost sodnika je po tej meri ukinjena ali omejena, po kateri je sodnik od službene oblasti pravosodne uprave odvisen. Popolna je neodvisnost sodnika zgolj tam, kjer je sodniški stan neodvisen.

Neodvisnost sodniškega stanu je neodvisnost sodnika od službene oblasti pravosodne uprave. Službena oblast pravosodne uprave obstoji zlasti v tem, da podeljuje službena mesta, torej v tem, da sodnike namešča, premešča in povišuje, in v tem, da jih odstavlja, upokoja in začasno službe odvezuje. Sodnik je toliko odvisen in sodniška neodvisnost je toliko prizadeta, kolikor je sodnik tem ukrepom pravosodne uprave podvržen.

Neodvisno izvrševanje sodniške oblasti ni s tem zajamčeno, da je sodniški urad iz območja državne oblasti izločen, marveč terjati moramo tudi, da sodnika izločijo iz službene oblasti pravosodne uprave.

Tako je bilo po avstrijskem osnovnem zakonu o sodniški oblasti. Sodniki so bili pri izvrševanju sodniškega urada samostalni in neodvisni; s tem jih je zakon izločil iz območja državne oblasti. Isti zakon in zakon o disciplinarnem postopanju za sodnike sta določila primere, ki so izjeme, in če pa sta uveljavila neodstavljenost, nepremestljivost in neupokojljivost; s tem so bili sodniki izločeni iz službene oblasti pravosodne uprave.

Sodniški urad je pozvan, da služi pravici in pravičnosti. Po svoji naravi ne sme nad sabo imeti avtoritete, nego avtoriteto zakona. Ne smejo ga upravljati oblastva, ki bi hkrati izvrševala oblast nad grajani in vsak dan uporabljala vladne ozire, pa niti ne bi imela za svoje službe jamstva neodstranljivosti, ki je poželjna varščina za osebno stališče sodnikov v sodniškem uradu (Hahn).

Po zakonu je, da sodniško oblast izvršujejo neodvisni, le zakonu poslušni sodniki. Ta zahteva zakona je volja naroda. Narod

terja takega sodnika, da mu sme zaupati, da bo svoj visoki poklic vršil brez ozira na kakršnekoli sile, ter zgolj po zakonu in po svoji vesti. Temelj obstoja javnega reda je, da narod zaupa pravičnim sodbam sodnikov. Zmisel za vrednost družbenega življenja v državi izgubi tisti narod, ki izgubi vero v svoje sodnike. Zmisel za pravico in pravičnost je pogubljen, kadar mine vera v pravicoljubnost sodnikov. Da je sodnik neodvisen, ta vera naroda in zgolj ona ustvarja zaupanje v pravičnost sodnikov. Narod kar osumi sodnike, da delajo za te, ki so nad njimi, kadar izve, da so sodniki odvisni.

Zato ni dal narodu, kar je narodovega, kdor sodnikom neodvisnosti ni podelil. Neodvisnost sodnikov ni predprava sodniškega stanu, ampak naravna temeljna pravica naroda je, ena izmed njegovih najbolj važnih svoboščin, njegova svetinja in gotovost, da bodo sodniki sodili brez ukaza teh in onih, brez vpliva od zgoraj, brez ozira na osebe, stranke in sile. Koristi naroda in države terjajo brez prigovorov, da mora načelo neodvisnosti sodnikov v polni meri veljati.

S tem je stvar teoretično dovolj pojasnena. Vzemimo v pretres, kaka je ta reč pri nas. Najprej je naše prvo poverjenišvo za pravosodstvo v svoji prvi naredbi z dne 31. oktobra 1918., št. 6, člen II., načeloma izreklo, da ostanejo vsi poprejšnji zakoni in vse poprejšnje naredbe še dalje v veljavi. To je potem potrdila tudi naša Narodna vlada v točki XVII svojega statuta z dne 14. novembra 1918., ki je bil od Narodnega veća v Zagrebu kot vrhovne revolucijske vlade odobren. Nikdar ne bo nobenih pomislekov, marveč jasno je in bo, da je bila v onem času pravica zakonodavstva pri vrhovni vladi v Zagrebu in po tej potem pri Narodni vladi v Ljubljani.

Vprašanje je torej, katere določbe, ki se tičejo našega predmeta, so veljavnost obdržale. Prvič je obveljal avstrijski državni osnovni zakon o sodniški oblasti (z dne 21. decembra 1867., št. 144 drž. z.), čigar člen 6. naslednje določa: „Sodniki so pri izvrševanju sodniškega urada samostalni in neodvisni. Od urada odstaviti se smejo le v primerih, ki so v zakonu določeni in zgolj na podlagi rednega sodniškega razsodila; začasno od urada odvezati jih sme le ukrep sodnega predstojnika ali višjega sodnega oblastva, toda stvar se mora hkrati predložiti rednemu sodišču; premestiti na drugo službeno mesto ali zoper svojo voljo upokojiti se sodniki smejo le s sodniškim izrekom v primerih in z liki, ki jih zakon določa. Teh določb pa ni uporabljati pri premestitvah in upokojitvah, ki postanejo potrebne zaradi izprememb pri organizaciji sodišč.“ Drugič veljavnosti ni izgubil § 50. disciplinarnega zakona za sodnike (z dne 21. maja 1868., št. 46 drž. z.), ki pravi: „Neprostovoljna začasna ali trajna upokojitev se sme ukreniti zgolj, ako jo terjajo izpremembe pri organizaciji sodišč. Mimo tega primera se more sodnik začasno ali trajno upokojiti le tedaj, kadar zaradi telesnih ali duševnih hib postane nesposoben, da bi svoje dolžnosti izpolnjeval.“

Po vsem tem je jasno, da so sodniki v Sloveniji, kakor je bilo poprej v Avstriji, ostali iz območja službene oblasti pravosodne uprave izločeni s tem, da so jim zaradi njih samostalnosti in neodvisnosti potrdili tri svo-
boščine:

1. neodstavljenost,
2. nepremestljivost in
3. neupokojljivost.

Tudi poslej je sodnik mogel eno ali drugo teh pravic izgubiti samo v rednem sodniškem disciplinarnem postopanju z edinimi temi izjemami:
ad 2. in 3., ako sta bili premestitev in upokožitev potrebni zaradi or-
ganizacijskih izprememb pri sodiščih;

ad 3. tudi, ako je postal sodnik delanezmožen.

Tako ni dolgo ostalo. Ljubljanska Narodna vlada je že v naredbi z dne 7. januarja 1919., št. 255, in sicer v § 1. ukrenila, da ostane do 31. decembra 1920. v veljavi pravica poverjenika za pravosodstvo in Narodne vlade, da se smejo sodniki zaradi izprememb v organizaciji sodišč, po ustanovitvi nove države Srbov, Hrvatov in Slovencev nastalih, tudi zoper svojo voljo upokojiti ali na drugo službeno mesto premeščati.

Posihmal se stvari pri nas hitro izpreminjajo. Že sedaj¹⁾ razmatrajo sicer ne ravno zaradi te naredbe, pač pa zaradi drugih ukrepov Narodne vlade o pomislekih, ki so v zvezi s tem, da je že sklicano narodno predstavništvo. Treba je torej nekoliko besed tudi o tem izpregovoriti. Stvar ni še s tem obavljena, ako sem gori pribil, da je bila Narodna vlada v januarju 1919. upravičena, tako naredbo izdati.

Začasni narodni zbor v Nemški Avstriji je dne 22. novembra 1918., torej poldrug mesec prej, sklenil in zakonito objavil (Staatsgesetzblatt für den Staat Deutschösterreich) dva nova zakona: osnovni zakon o sodniški oblasti (št. 38.) in zakon o ukrepih, ki so zaradi izprememb pri sodni ustavi potrebni (št. 39.). Drugi od teh zakonov ima v § 1. določbo: „Do dne 31. decembra 1920. se smejo sodniki zaradi izprememb sedanje sodne ustave premeščati in upokojevati brez pogojev, ki so določeni v § 7. osnovnega zakona z dne 22. novembra 1918., št. 38., o sodniški oblasti.“

Ta § 1. nemškoavstrijskega zakona je bil menda obrazec prvemu paragrafu naše naredbe, zakaj oba

1. se pečata z upokojljivostjo in premestljivostjo sodnikov zaradi izprememb pri sodiščih, naša naredba zaradi izprememb „v organizaciji sodišč“, nemški zakon zaradi izprememb „sedanje sodne ustave“;

2. določata izjemno stanje do dne 31. decembra 1920.

¹⁾ Naj ugotovim, da sem to razpravo završil dne 10. aprila 1919.

Ad 1. Če se kritično prematra besedilo naše naredbe, je treba izrečno naglasiti, da se naredba enako kakor nemški vzorec ne loti odstavljanja in odslavljanja sodnikov, marveč gre ji le — v oklepaju še naravnost citira — za podaljšanje tiste upokojljivosti in premestljivosti, ki jo zakon o osnovah države in zakon o disciplinarnem sodniškem postopanju itak dopuščata kot izjemo, kadar se organizacija sodišč izpreminja. Vedeti je potem treba še, da se konec § 7. novega nemškoavstrijskega zakona o sodniški oblasti tako glasi, da določbe o sodniški neodvisnosti ne veljajo za tiste premestitve in upokojitve, ki so potrebne zaradi izprememb pri ustavi sodišč (zato razlika v besedilu!) in da se v takem primeru z zakonom ugotovi doba, v kateri se morejo sodniki brez inace obveznih likov premestiti ali upokojiti. Sedaj nam je jasno, zakaj so avstrijski Nemci takoj v prihodnjem zakonu in istega dne določili dobo. Ker so pri nas veljavni ostali stari zakoni, ni tako jasno, kaj je našo vlado napotilo, da je v posebni naredbi stvari normirala, ki za ves čas, dokler bi trajalo preosnavljanje sodišč, itak že veljajo po prejšnjih zakonih, ki se v naredbi citirajo in se torej niso prezrli. Toda čemu potem naredba, to je prvo vprašanje. Ali ni nepotrebna in tudi — neumestna, ker lahko zbudi sum, da se je morebiti le nekaj na kvar sodniške neodvisnosti prenaredilo? To pa še v času osvoboditve, v katerem se čuti reakcija za bridko prevaro? Gre za svoboščino, da ima narod neodvisne sodnike.

Obrazci se pri zakonodavstvu večkrat ne obnesejo: duo cum faciunt idem, non est idem. Slovenskih sodnikov je zaradi tujčeve pete pač pičlo število. Zadošča jedva, da se zasedejo sodišča, ki jih že imamo. Če nam tedaj pripadejo še druga sodišča, bo zadrega velika. Zato seveda ni bil noben slovenski sodnik upokojen, obratno, vse upokojene so zopet namestili, ako so se prijavili. Upokojen po tej naredbi ne bo nihče.

Zasedba okrajnih sodišč dela največ preglavice. Toda doslej zadrege še ni bilo. Število aktivnih podrejenih okrajnih sodnikov in starejših sodnikov IX. činovnega razreda je še precej veliko. Ako oni dobe lepša in večja mesta sodnih predstojnikov, ti pa ostala predstojniška mesta, splošno sodimo, da ne bo težav. Ti-le mlajši sodniki so nekoliko razočarani, tako se čuje, ker so se nadejali, da takoj dobe svoja sodišča, ko pride nova država. Če jih še niso dosegli, je to dokaz, da so bile težave pri zasedbi do sedaj manjše, nego smo v začetku mislili. Naj izrečem kar naprej še to, da pravosodna uprava do danes proti Slovencem, vsaj kolikor jaz vem, še ni uporabila „pravice“ neprostovoljnega premeščenja, marveč da je šlo vse sporazumno, gladko, brez afer, in gotovo je poželjno, da tako ostane i v bodočnosti. Vprašanje je, ki utegne pereče postati: ali nudijo dosedanji zakoni oporo, da se po službeni potrebi, t. j. uradoma premesti sodnik, čeprav bi se branil? To vprašanje je treba potrditi, toda z dostavkom, da je to dopustno le do tistihmal, da bo končano preosnavljanje sodišč, ki ga je povzročil prevrat. Toliko časa

za slovensko pravosodstvo naredba ni bila potrebna.

Drugo vprašanje je, ali ni potrebna ta naredba proti tujerodnim, torej, kakor so stvari sedaj, proti nemškim sodnikom. Pri teh je šlo pač bolj za odstavitev in odslovitev, nego za upokožitev in premestitev. Za to reč je Narodna vlada poskrbela v retorzijski naredbi glede državnih nameščen-
cev nemške narodnosti z dne 16. decembra 1918., št. 202, ki pravi kratko in točno, da se o d s l o v e nameščenci bivše države, ki so nemške narodnosti in ki so službovali na našem ozemlju. Kolikor se naredba sodnikov tiče, ni retorzijska, marveč se oslanja na povsod veljavno načelo, da nobena država ne trpi sodnika inostranca. A ne samo za odslavljanje nemških sodnikov, ampak tudi za upokožanje in premeščenje ima vlada po tej naredbi popolno oblast. Vsak odslovljenec mora za repatriacijo in za podelitev sodniškega mesta nanovo prositi. Ali, na katero in na kakšno mesto ga sprejme, to je pri vladi. Še to je v naredbi, kako je ravnati, ako odslovljen Nemec prosi za upokožitev. Izkratka: tudi za Nemce naša naredba ni bila potrebna, ker so vse odslovili. Kdor je zopet nastavljen, se more upokožiti ali premestiti tudi sedaj vsedotlej, dokler trajajo izpremembe v organizaciji. To velja za repatriirane Nemce v isti meri, kakor za slovenske sodnike.

Ad 2. Po dosednji diagnozi per exclusionem lahko trdim, da nam je naša vlada odredbo podelila samo v ta namen, da je izrekla d v e l e t n o podaljšbo omejitve sodniške neodvisnosti. Sledila je ad verbum nemško-avstrijskemu zakonu.

Avstrijski Nemci so po svojem novem sodnoustavnem zakonu m o r a l i fiksirati dobo in še o dolgosti dobe niso čisto nič prekarjali. Ratio legis je v sili razmer, zakaj že v listu Gerichtszeitung z dne 23. novembra 1918. (št. 43.—44.) smo brali, da je treba pri razmerah, ki so v Nemški Avstriji nastale, s tem računati, da se tudi neodstavljalnost in nepremestljivost sodnikov ukineta. Dnevnikarji so takrat priobčevali, da ima Dunaj 80.000 stalnih nameščenecv brez posla. Kmalu so poročali, da jih ima 100.000. Število je zmerom večje postajalo. Državno ozemlje se je krčilo. Prostor je bilo treba napraviti tem množicam in odslavljali so uradnike in aktivne sodnike, tako tiste, ki so dosegli neko višjo starost, kakor te, ki še niso prestopili gotove nižje starosti. Kaže se, da so si bili svesti velike žrtve, da so morali ukiniti neodvisnost sodnikov vse dotlej, da bi se mase brezposelnih sodnikov porazdelile in potaknile. Za pomiritev takega gibanja, za rešitev tolikšnega socijalnega vprašanja doba dveh let zares ni dolga. Vzlic jekleni sili se oglašajo možje, ki se zavzemajo za sodnike v tem zmislu, da se ne duši stan sodnikov in njegova posebna pravica, marveč da je pogažena ljudska pravica sodniške neodvisnosti. V toplomeru državoslovja, rekel bi, je ta reč živo srebro. Ko je Klein, še državni zdravnik, preiskoval toploto stare države, ker jo je slabila bole-

zen Hochenburgerja, je menda glavo tresel, ker je videl upadek, ki ne dá živeti, in prorokoval je, da bolnici ni pomagati. Morda je danes mnenja, da je bila operacija sodništva nujna sila zaradi življenja in ozdravljenja in da na ta način postane stebrič srebra normalen. Mi vemo, da je sosed bolan.

Pri nas pa ni bilo nobene besede o bolezni, ampak le o zdravju in o svobodi smo govorili. Zdi se, da smo sebi namislili bolezen sosedu — ob berilu Staatsgesetzblattu. Ali pa gre le za profilakso? Seveda za profilakso pri nas, zakaj v Avstriji imajo zakon, sklenjen od narodnega zbora in postavljen po ljudski volji.

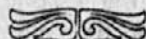
Legitimacije za izdavanje naredb v času, ko je prišla naša naredba, naši pokrajinski vladi v obče ni odrekati, ker smo bili v revoluciji. Ta izvo- moči je in nobeden drugi. Absurdno bi bilo, ako bi kdo z enim paragrafom kakega prejšnjega državnega osnovnega zakona in morebiti še s kakimi drugimi avstrijskimi zakoni, ukazi in naredbami dokazoval, da je smela naša prva revolucijska vlada prenarediti drug paragraf osnovnega zakona. Enako ne pripisujem nobene važnosti oni okoliščini, da se je konec decembra 1918. sestavilo ministrstvo v Beogradu, ker ob času naredbe naša pokrajinska vlada še ni bila podala ostavke. Toda dve drugi vprašanji sta, ki se mi zdita važni. Prvo je to, da je bila ljubljanska vlada upravičena izdati vsakršno naredbo, tudi takšno, ki razveljavlja ali prenareja kak poprejšnji osnovni zakon, toda le pod enim bistvenim pogojem: da naredba avticipira voljo naroda, ki sam še ni bil v stanju, izraziti jo. Za to quaestio voluntatis smo danes v zadregi. Dokazali smo, da naredba ni bila potrebna, dalje pa tudi, da je z narodovim pravom sodniške neodvisnosti navskriž v toliko, da je preko dobe preosnavljanja sodišč podaljšala ukin neodvisnosti do 31. decembra 1920. Več znakov kaže pač, da narod ne ve, kako stoji ta dobrina njegova. V novi državi ta reč še ni prišla nikjer na razgovor. Naši politični časopisi so v onih dneh z veliko vnemo učili o pravicah naroda in ukrepih vlade. Nikjer pa nisi niti ene besede bral o tej naredbi, ki je v §§ 3. in 4. ustanovila disciplinarno sodišče za sodnike in vrhovno disciplinarno sodišče za odvetnike, važne naprave, menda omembe vredne; edinole naredbo v „Uradnem listu“ si bral. Zakaj ali čemu? Če zakaj, potem je popolna nezrelost. Če čemu, potem je potaja, da narod ne začuti izgube dobrine in ohrani zaupanje v pravičnost svojih, celi dve leti odvisnih sodnikov. To so znaki, ki jih prilahkoma pomnožiš. Toda poprej še rešiva drugo točko, to, da so naredbe revolucijske vlade provizorične in le za dobo revolucijskega stanja veljavne. To stanje pri nas ne obstoji več. Dne 1. marca 1919. je bilo sklicano narodno predstavništvo in dne 16. marca je bila slovesno otvorjena naša zbornica, ki je glasom kraljeve proklamacije naša zakonodavka. Naš prvi zakonodavni zbor se s to rečjo do danes še ni pobavil. Obstoji pa dvom, ali v točki (§ 1), ki je neodvisnost sodnikov utesnila,

naredba ustreza narodovi volji, da, lahko rečeš naravnost: gotovo je, da ne ustreza. Stvar je očitno dejana v nemar. Doklej?

Poreko ti, da je vseeno, ako naredba še velja. Ti pritrdiš, a le toliko, da je slučajno danes še vseeno, ker smo pač še sredi preorganiziranja sodišč. Opořeš pa, da je čudna profilaksa dveletne dobe nevaren novum, ker se je izkazalo, da srbska ustava ni bila kar »kratkim potem« razširjena na Slovenijo, to da obžaluješ, ker bi bila s tem tudi neodvisnost sodnikov zopet upostavljena. Pri nekem razgovoru je tovariš-sodnik, ki je zlasti opozarjal na razpoloženje zoper neodvisnost sodnikov, katero se je pri nas tako nenadoma pokazalo, za poželjno označil, da bi se naša naredba tudi še izrečno razveljavila, kadar bo nova ustava uvedena, češ, čul je glasove, da bi celo v tem primeru »prejkone« naredba za Slovenijo veljavo obdržala. Prejkone ima prav. Dočim so se v prejšnji državi podvivali in se opravičevali, da se je tistih par izrazov »richterliche Beamte« le ponemiloma zbledilo v »opravilnik«, smo v uradnem jeziku v Sloveniji že na tem, da se menda nameroma ne rabi več naziv »sodniki«, ampak že zgolj naziv »sodniški uradniki«. Ta nazadek je trpek, ker je istina, da so višja oblastva bivše države z največjo pažnjo to stvar razločevala. V zapisnikih društva slovenskih sodnikov je ta list še prazen. Raz to motrišče je bilo kvarno in ne ve se, ali je bilo zaradi boja za zvišbo plač koristno, da je preustrojeno sodniško društvo nagloma korporativno pristopilo k društvu uradnikov.

Stojimo pred dejstvi. Sodnikov ni več, marveč so sodniški uradniki, in nekdanji sodniki si niso svesti, da vladni duh krepko izpodriva pravosodnega. Lindina pada in bliža se čas, ko bo moral grajam upoštevati, da mu preti izguba pravice, kadar bodo sodniku nasprotujoči interesi večji od interesov urada in koder ne bo sodnik po naključbi prav posebno značajan. Ni zadovoljivo, da niso verjeli, da je zakonodavec osnovnega zakona o sodniški oblasti in sodniškega disciplinarnega zakona svojo reč temeljito premislil, ko je določil, da so sodniki premestljivi in upokojljivi zgolj, dokler so izpremembe pri organizaciji sodišč. Ni zadovoljivo, da so to določbo prenaresili takrat, ko pravosodna uprava ni potrebovala niti prvotne določbe. Žalostno bi bilo, ako bi dveletna doba naredbe z dne 7. januarja 1919. št. 255 pokvarila slovenske sodnike, ki so bili tudi v najhujših letih zgledni poštenjaki in možati borci za narod. Pogibelno bi bilo, da bi se od sodniškega poklica odvrgel podrastek še s tem, da bi se zbal vladnega duha.

V prvem poavstrijskem času sodnikom nakopčana avstrijska *uzda bo prej ali slej odkopčana. Beseda bo še o škodi, ki je prišla po dunajski napregi. A važno je tudi za zgodovino prve dobe slovenskega pravosodstva, kako se je sodništvu godilo, ko je prišla — svoboda.

Jugoslovanska federativna republika.

V Ameriki živeči jugoslovanski socijalisti — Slovenci, Srbi in Hrvatje — so se združili v „Jugoslovansko republikansko udruženje“. To izdaja svoje glasilo „The Yugoslaw Review“, ki izhaja v slovenskem, hrvatskem in angleškem jeziku. Glavna naloga te revije je: 1. Da zbudi odpor Jugoslovancov proti imperijalističnim težnjam Italije. 2. Da širi propagando za jugoslovansko federativno republiko. Revija izhaja v Chicagi. V naslednjem prinašamo iz 3. številke — hrvaške — članek „Čikaška proklamacija“, ki postavlja temeljna politična načela za jugoslovansko federativno republiko. Omenimo še, da je duša vsega dela, ki ga vrši „Jugoslovansko republikansko udruženje“, naš Etbin Kristan.

Čikaška proklamacija.

Važni politički dogodjaji prošlosti, uzrokovani ili ovim ratom, ili stojeći u direktnoj vezi s njim, iznijeli su na površnu prije svega pravo naroda, da sami odlučuju o sebi i svojoj budućnosti; sa etičkog gledišta nije nikada bilo dvojbe o tim pravima, no ta prava ne mogu imati drugo nego samo akademsko obilježje tako dugo, dok u svijetu postoji sistem, koji vladama i pojedincima daje vrhovnu vlast i autoritet nad narodima.

Za vrijeme ovoga rata, a osobito u zadnjoj periodi, počeo se dizati temelji ovog nepopularnog sistema. Jednim snažnim udarcem se je Rusija oslobodila despotskog carizma i time spasila svijet od pogibelji jedne od najopasnijih autokratskih sila. Svojom uspješnom revolucijom postala je ruska demokracija snažan činbenik za slobodan razvoj civilizovanog svijeta u pravcu demokratizma. Druge autokracije su padom carizma izgubile svoj najčvršći oslon; pomladjena Rusija se reformira na tako napredan način, da postaje uzor demokracije ostalom svijetu. I tako ona postaje sila, s kojom treba računati u budućem internacijonalnom razvoju, a pogotovo na mirovnoj konferenci, na svršetku ovoga rata.

Nova Rusija je cijelom svijetu objavila svoje mirovne uvjete, u kojima odbija i zabacuje svaku aneksiju, sve ratne odštete i posve jasno traži pravo za svaki pojedini narod, da sam odlučuje o svojoj budućnosti i sreći.

Poziv ruske demokracije odjeknuo je na daleko i široko. Predsjednik Sjedinjenih Država je u svojoj noti na rusku privremenu vladu iznio ratne ciljeve Amerike, veleći da nijedan narod se smije siliti, da živi pod vladom, koju on ne želi.

Vlada Velike Britanije se izjavila spremnom revidirati ugovore, sklopljene među saveznicima prije ruske revolucije. Dobro je poznato, da se u nekim od tih ugovora radi o pokrajinama i narodima, a da se te narode i ne pita za njihovu volju i želje. Britanska vlada ujedno veli, da će principi ruske demokracije naći plodno tlo i kod saveznika.

I kad pravo naroda na autonomnu odluku i izbor postane realni temelj i konkretni oblik, onda će biti dužnost svakoga naroda, da zna svoj cilj i da bude pripreman iznijeti svoje zahtjeve tamo, gdje će isti biti riješavani.

To isto ima biti dužnost i Slavena, poglavito Slavena, živućih u Americi, koji su sposobni da slobodno govore o svojoj sreći i ciljevima, što im je bilo onemogućeno činiti u rodjenoj zemlji.

Na temelju svega toga, smatramo mi svojom dužnošću, da pred svima našim zemljacima i svim ljudima, koji su za jednakost svih naroda, izjavimo, što mi smatramo našim nacionalnim ciljem. Mi osjećamo, da je ovo naša dužnost tim više, jer uvidjamo, da je pravedno riješenje raznih nacionalnih problema jedan od glavnih uvjeta za održanje budućeg mira, i jer znamo, da je neriješeno jugoslavensko pitanje bilo jedan od važnijih uzroka ovoga rata. Riješenje ovog pitanja je prema tome logično nužno, da se spriječi ovaj užas, koji bi se mogao ponoviti u još strašnijoj formi.

Slovenci, živeći u Slovenačkoj, Istri, donjoj Štajerskoj i Koruškoj u manjim grupama u Ugarskoj, jesu jedan etnološki odio Jugoslavena, kojima pripadaju Hrvati, Srbi i Bugari. Pitanje, u koliko su Jugoslaveni jedan četvorni narod, može biti riješeno znanstveno, a nikako politički. Ali činjenica je ovo:

Jugoslaveni su si krvlju i jezikom usko srodni, da mogu biti smatrani jednim narodom. Razlika je samo u dialektu, dok je u povijesti svaki narod bio prisiljen živjeti drugim životom i tako stvorio od sebe jedan posebni dio tog naroda. I dok među Jugoslavenima ne postoji velika razlika u jeziku, kao što je to kod njemačkog, talijanskog i drugih dialekata, svaki dio ima svoju vlastitu književnost, svoje posebne kulturne crte, običaje i tradicije.

Imajući na umu sve ove činjenice, mi smatramo, da će političko ujedinjenje svih jugoslavenskih dijelova dati svakom od njih autonomiju u svim pitanjima, koja nisu zajednička obzirom na njihovu narav — biti jedno uspješno riješenje slovenskog i jugoslavenskog pitanja.

Oživotvorenje ove ideje jest moguće u političkom obliku Jugoslavenske Federativne Republike, koju mi evo iznašamo kao naš cilj.

Ujedinjenje Jugoslavena ne može biti uspješno provedeno u nijednoj od danas postajućih država, jer su njihovi interesi preveć antagonistički, i jer takovo ujedinjenje ne bi zapravo bilo ništa drugo nego aneksija. Ovaj problem može biti riješen jedino osnutkom nove državne zajednice, u koju svi dijelovi dobrovoljno stupaju.

Samo po sebi je jasno i razumljivo, da ta državna zajednica ne može biti ništa drugo nego jedino demokratska Republika. Osnutak nove monarhije u vrijeme, kad stare monarhije padaju, doveo bi Jugoslavena u strašno protuslovlje sa današnjim duhom vremena, sa triumfirajućom demokracijom i njenim zahtjevima.

Osim takove federativne organizacije, koja bi svakom pojedinom dijelu jamčila posve slobodan razvoj i neovisnost, bez bojazni, da će mu se nametnuti kakav centralistički pritisak, tražimo mi, da u toj jugoslavenskoj republici bude pruženo jamstvo ustavnom i demokratskom životu i naročito:

1. Opće, jednako, tajno i proporcionalno pravo glasa, bez obzira na spol, kod svih političkih i upravnčkih izbora;

2. Nacionalni referendum i inicijativa;

3. Javna uprava sa stranom politikom;

4. Potpuna jednakost svih građana;

5. Neograničeno pravo štampe i govora;

6. Neokrnjeno pravo odgoja i uvjerenja;

7. Neutralnost oblasti u svim klasnim sporovima;

8. Odgovornost svih javnih upravnika.

Nadalje izjavljujemo, da smo u svrhu ovakovog riješenja jugoslavenskog pitanja spremni uložiti sve svoje sile, i apeliramo na sve Jugoslavena u Americi, koji se slažu s ovim načelima, neka nam pruže pomoć u radu za naš narod i za miran i kulturni napredak ovoga svijeta.

PETER KROPOTKIN:

Umetnici, inspiracija in ljudstvo.

Od svih strani prihajaju tožbe o propadanju umetnosti. In dejstvo je tudi, da smo daleč za velikimi mojstri renesanse. V zadnjem času je res tehnika umetnosti zelo napredovala. Na tisoče ljudi, z gotovo vrsto nadarjenosti, goji vse njene panoge, toda zdi se, da umetnost sama beži od ljudi. Tehnika napreduje, toda inspiracija se ogiblje bolj kakor kdaj preje atelejev umetnikov.

Od kje naj tudi pride? Samo velika ideja lahko inspirira umetnost. V našem idealu je umetnost enakopomembna z ustvarjanjem, treba je gledati v bodočnost. Toda če odštejemo nekaj redkih, zelo redkih izjem, je profesionalni umetnik preveč neveden, preveč buržoazijski, da bi lahko odkrival nova obzorja.

In take inspiracije tudi ne najde v knjigah: treba jo je zajeti iz življenja, toda sedanja družba ne nudi takega življenja.

*

Raphael in Murillo sta slikala v dobi, ko se še ni spajalo iskanje novih idealov s starimi religioznimi tradicijami. Slikala sta, da okrasita velike cerkve, ki so bile pobožno delo mnogih generacij. Bazilika, v svoji svečanosti in vzvišenosti, s katerima je spominjala na življenje srednjeveškega mesta, je lahko inspirirala umetnika. Delal je za ljudski spomenik; neposredno se je obračal do množice in od te je prejemal zopet in-

spiracijo. Govoril je k njej v enakem zmislu, kakor so jej govorili ladja cerkve, gotski stebri, slikana okna, kipi, portali polni ornamentov. Toda največja čast, po kateri stremljiva današnji slikar, je, da vidi svojo sliko v zlatem okvirju viseti v muzeju — to je v prostoru, kamor se mečejo stare stvari — kjer visi kakor v Pradu Murillov „Vnebohod“ in Velasquezov „Berač“ poleg „Psov Filipa II.“. Ubogi Murillo, ubogi Velasquez in vi ubogi grški kipi, ki ste živeli na Akropoli svojega mesta, a se morate danes dušiti na rdečih tapetah Louvra!

Ako je obdeloval spreten kipar svoj mramor, je poizkušal, da mu vdahne duh in temperament svojega mesta. Vse njegove strasti, vse njegove slavne tradicije so morale zopet oživeti v delu. Danes ni mesto več celota, nobene idejne skupnosti ni več. Mesto je le kup slučajno znešenih ljudi, ki se ne poznajo, ki nimajo skupnih interesov, razen interesa, da obogate na stroške velike mase. Domovine ni več... Kakšno skupno domovino naj bi imela tudi mednarodni bankir in capinski proletarec?

Le kadar bodo dosegli zopet mesto, ozemlje, narod in skupina narodov svojo enoto v socialnem življenju, bo zopet zajemala umetnost svojo inspiracijo v splošni ideji mesta ali federacije. Potem bo zasnoval arhitekt spomenik mesta, ki ne bo ne cerkev, ne kaznilnica, ne trdnjava; potem bodo vedeli slikar, kipar, cizeler, ornamentar, kje da bodo postavili svoje slike, kipe, ornamente — ti vsi, ki zajemajo vso svojo ustvarjajočo silo iz enega in istega življenjskega studenca in ki hite zedinjeni in zmagonosni bodočnosti nasproti.

Toda dotlej bo umetnost le životarila.

Najboljše slike modernih slikarjev so še one, ki kažejo naravo, vas, dolino, morje z njegovimi nevarnostmi, gorovje v njegovi krasoti. Toda kako naj nam preda slikar poezijo dela na polju, če je gledal to delo le v duhu, si ga le predstavljal, ne da bi ga kdaj sam okusil? Ako pozna to delo le tako površno, kakor pozna ptica selilka dežele, preko katerih leti? Ako ni v vsej svežosti svoje vesele mladosti od ranega jutra hodil za plugom, ako ni okusil radosti hoditi s krepkimi kosci in v širokih zamahih kosil travo — ako ni nikdar tekmoval z razigranimi dekleti, katerih spev napolnjuje travnike? Ljubezni do življenja na kmetih, do tega, kar rodi zemlja, ne pridobi s tem, da izvršuje študije s čopičem. To ljubezen pridobi le, če služi zemlji, a kako naj jo slika, če je ne ljubi? Zato je vse, kar so izvršili najboljši slikarji na tem polju, še nepopolno, dostikrat napačno, največkrat le plod sentimentalnosti. Sile ni v teh delih.

Treba se je vračati od krepkega dela na polju, treba je videti zahanjanje solnca, treba je biti kmet s kmeti, da se ohrani sijaj solnca v očeh.

Treba je hoditi z ribičem na morje ob vsaki uri dneva in noči. Samemu je treba ribariti, boriti se z valovi, kljubovati viharju in okusiti po trdem delu veselje, ko se dviga napolnjena mreža ali pa doživeti razočar-

ranje, če je mreža prazna — šele tedaj se doume poezija ribjega lova. Treba je biti v plavžu, treba je poznati vso utrujenost, vse trpljenje in tudi veselje ustvarjajočega dela — kadar kuje delavec železo v svetli luči plavža; treba je čutiti življenje stroja, da ve, kaj je človeška moč, da jo prenese v umotvor. Treba se je poglobiti v življenje ljudstva, preden si ga kdo upa predstavljati.

Dela teh umetnikov bodočnosti, ki bodo živeli z ljudstvom, ne bodo na prodaj, kakor niso bila na prodaj dela velikih umetnikov preteklosti. Ta dela bodo integrirajoči del skupnega življenja, ki ne bo moglo obstojati brez njih, kakor ne more biti delo brez umetnika. Tedaj bodo prihiteli ljudje in gledali ta dela, njihova ponosna in čista lepota bo dobrodejno vplivala na srca in duše.

Da se bo mogla umetnost razvijati, bo morala biti s tisočerimi vezmi zvezana z industrijo, tako da postaneta eno, kakor je bil že dopovedoval Ruskin in kakor je dostikrat poudarjal socijalistični poet Morris: vse, kar obdaja človeka, v njegovem domu, na cesti, v notranjosti in zunanosti javnih poslopj, vse mora biti najčistejša umetnost.

Toda to je mogoče uresničiti le v družbi, kjer bodo uživali vsi blagostanje, veselje, mir. Potem bodo šele nastajale umetniške združitve, v katerih bo lahko dokazal vsakdo svoje sposobnosti, kajti umetnost bo nemogoča brez množice tehničnih in fizičnih pomožnih delavcev. In te združitve umetnikov bodo okrasile javna poslopja in hiše svojih članov tako, kakor so okrasili oni plemeniti prostovoljci iz Edinburga strop in stene velike mestne ubožnice.

In kadar bo ustvaril slikar ali kipar delo zgolj osebnega občutja, polno intimnosti, tedaj ga bo poklonil ljubljeni ženi ali prijatelju. Ali bo to delo, vzkipelo iz ljubezni, zaostajalo za deli, ki zadovoljujejo danes bahavost bankirjev in buržuazijcev, ker veljajo mnogo denarja?

DR MIRKO ČERNIČ:

Epidemska bolnišnica v Ljubljani z mobilnimi filijalkami.

(Poročilo s III. seje deželnega zdravstvenega sveta dne 15. maja 1919, nekoliko izpopolnjeno.)

Impozantni razmah moderne medicine, ki se je počel nekako sredi prejšnjega stoletja, korenini pred vsem v spoznanju bolezni. Ne samo bolezen zdraviti (terapevtika), marveč spoznati njene vzroke in jo v vzročnih virih zgrabiti, tu je težišče modernega zdravstva (profilaksa, higijena nasploh).

Ta splošni razmah je zajel tudi epidemske bolezni. Prej nekaj temnega, neznanega, grozo in strah razširjajočega, je postalo jasno v epidemiologiji, po kateri vemo, kako se nalezljive bolezni širijo, kje je njihov izvor in kdo jih prenaša. Groza in strah sta izginila!

Zanimivo je pri vsem tem dejstvo, da skoro vsi predpisi proti nalezljivim boleznim datirajo iz dobe strahu in groze. Ali ni nekaj bolečega v tem, da govore vsi predpisi o skrbnem izoliranju bolnika, v tem, da se bolnik zapre v kako na samoti stoječo hišo in skrbno zastraži?! In zdravnik sam se ga ogiblje, če pa že mora k njemu, se odene v vse mogoče plašče, kakor da bi bili plašči tista neprodorna stena, pred katero se okužba ustavi!

Skozi prizmo epidemiologije pa se nam zde vsi ti predpisi pretirani, če že ne smešni!

Svetovna vojna je imela pač to dobro, da je v sili razmer tudi na tem polju marsikateri predpis raztrgala. In najjasnejše se je to pokazalo ravno pri vprašanju pegavice.

Kaj se ni vse ukrenilo v prvih dveh letih svetovne vojne proti pegavici! Spominjam se na epidemske nemške lazarete na Poljskem, ki so bili ograjeni s plotom iz same bodeče žice, dva metra visokim. Pa pegavične epidemije vendarle niso zajezili! In kako so zavijali pegavične mrličje v rjuhe, namočene v vse mogoče razkuževalnine. Epidemija pa se je vendarle širila dalje in zahtevala hekatombe žrtev.

In kakor Kolumbovo jajce je padel v to zmedeno in brezplodno polipragmazijo dokaz, da je samo uš prenašalka pegavice. Naenkrat se je boj proti pegavici zgostil v boj proti uši. In glej! Epidemije so se zajezile, da ponehale, ker smo spoznali, da je nevarnost, proti kateri smo bili prei kljub vsem ukrepom pravzaprav brez moči, da je ta nevarnost znana, da imamo vsa sredstva — in sicer najenostavnejša in zanesljiva — popolnoma v rokah. Bodeči ploti so padli; mrličje so pokopavali kakor vse druge; zdravniki so hodili v vsakdanji cestni opravi od bolnika do bol-

nika; strežniško osebje je smelo, kamor je hotelo. In to čudovito enostavnost in zanesljivost je prinesla ušna smrt.

Da pa je bila ta res popolna, je bilo treba boj proti uši centralizirati, ker je bilo vsakemu takoj jasno, da sistematičnega in uspešnega boja ni moči organizirati, če so sredstva in kraji raztreseni. Opustilo se je toraj načelo izolacije, zdravljenja in razkužbe — v tem primere razušitve — posamič na različnih krajih. Namesto tega pa so nastale epidemske bolnišnice, katerih glavni del so razuševalnice. Te bolnišnice so bile mobilne in so šle tje, kjer je najbolj razsajala epidemija. Uspehi, ki so se dosegli s to novo metodo, ne zaostajajo ni malo za onimi, ki so se pokazali pri kôzah po cepljenju, pri davici po seru, v kirurgiji po asepsi. Uspeh dokazuje pravilnost metode, metoda sama pa zahteva temeljite uredbe v naših predpisih iz zapredvojne dobe.

Zaježitev epidemije na eni in izredno nizka umrljivost na drugi strani govore z neizpodbitno dokazivnostjo, da je treba to vojno metodo prenesti tudi v mirne čase.

Naj navedem nekoliko števil, ki smo jih doživeli letos v Sloveniji!

V Ljubljani smo imeli že precej vznemirljive pojave pegavice. Zdelo se je že, zlasti z onim primerom, ki je obolel na kolodvoru, torej na najbolj cbljudenem kraju, ne da bi se moglo dognati, kje se je okužil, da ne bo moči širše epidemije zaježiti. In vendarle je šlo! —

Ljubljanske bolnike smo torej spravili vse, civilne in vojaške, v garnizijsko bolnišnico. Umrljivost je znašala 8,5 %. Če pa natančno pretehtamo posamezne smrtne primere, kakor sem jih objavil v »Slov. Narodu« št. 104, moramo priznati, da pravzaprav niti toliko ne.

V mariborski vojaški bolnišnici izmed 15 obolelih ni nihče umrl, umrljivost je znašala potemtakem = 0. Na Poljskem v Tomaszówu sem med stotinami bolnikov za časa prav hude epidemije imel 6% mrtvih v ondotni epidemski bolnišnici.

Postavimo proti tem uspehom po novi koncentrični metodi z bolnišnicami uspehe po stari raztreseni metodi!

Jochmann navaja v svoji knjigi »Lehrbuch der Infektionskrankheiten« iz leta 1914. 15—20% umrljivosti; ministristvo narodnega zdravja v Beogradu v svojem letaku, »Šira upustva za čuvanje od pegavog tifusa« iz leta 1919. 15—50 %. Omenim, da sta oba avtorja pristaša raztresene metode. Na Slovenskem pa smo imeli z zdravljenjem doma — torej po raztreseni metodi — v kamniškem okraju 27,7 % in v cerkljanskem 45,4 % mrličev.

Od kod ta razlika?

Kdor je imel posla s pegavičniki, je moral opaziti, kako osvežljivo je na nje vplivala že sama razušitev s popolnim očiščenjem, kopeljo in svežim perilom. In potem nêga bolnikov in terapija!

Kje more zdravnik na domu dajati vsakemu bolniku po 3—5 injekcij na dan celih 14 dni, kakor sem to vpeljal v svoji bolnišnici na Poljskem in na infekcijskem oddelku ljubljanske garnizijske bolnišnice! Kdo jim more dajati doma neprestano mokre obkladke, bodisi delne, bodisi celotne! To je že fizično pri večjem številu bolnikov nemogoče, ne glede na stroške in nemožnost kontrole, da o zanesljivosti razužitve na domu niti ne govorim!

Ali je po vsem tem moja trditev, da **vsak pegavično bolan in sumljiv spada brez izjeme v bolnišnico, pretirana!?**

Bodimo si na jasnem! Brez pridržka moramo računati s tem, da se v Slovenijo vsak čas zanesó pegavično bolni. To nam najbolj dokazuje že dejstvo, da se je v času, ko je moj članek romal z moje mize v »Slovenski Narod«, znova pojavilo troje bolnikov, ki so prinesli okužbo iz tujine. Tega torej popolnoma zajezi ne bomo mogli nikdar. Naša naloga je potem takem poglavitno ta, da se očuvamo epidemije in da obdržimo odstotek umrljivosti na najnižji dosegljivistopnji. To pa je mogoče le v bolnišnicah s centralno razužitvijo bolnikov, sumljivih in vsega, s čemur so prišli v dotiko, ter z enotno bolniško nêgo in terapijo.

Moje trdno prepričanje, ki temelji na doseženih uspehih, je torej to, da moramo dobiti v Ljubljani moderno epidemsko bolnišnico z mobilnimi filijalkami, ki gredo v okužene kraje pobijati epidemijo. In to ne le za pegavico, marveč tudi za kôze, trebušni legar, kolero, grižo, malarijo in druge nalezljive bolezni, ki nastopajo pri nas. Edino izjemo dela menda influenza, pri kateri je po mnenju nekaterih avtorjev raztresena metoda boljša. Druga izjema je morda kuga, o kateri pa nimam prav nobenih praktičnih izkušenj.

Stvar si predstavljam v praksi enostavno sledeče:

Dokler nimamo posebnega poslopja za epidemsko bolnišnico, se otvori na medicinskem oddelku deželne bolnišnice v Ljubljani poseben pododdelek, oziroma se sedanji infekcijski paviljon priklapi medicinskemu oddelku s posebnim asistentom in dvema sekundarijema, strežniškim osebjem, razuševalnimi in desinfekcijskimi aparati, instrumenti za čiščenje in bakteriološkim laboratorijem. Oba zdravnika se posvetite pred vsem študiju nalezljivih bolezni in organizaciji boja proti njim. Pri vsakem primeru pegavice, kôzâ, malarije, legarja, kolere in griže — torej nalezljivih bolezni, ki nastopajo v masah — se celotni aparat praktično vežba, pri slednjih treh zlasti tudi v iskanju takozvanih bacilov, ki so najtežje dosegljivi raznaševalci omenjenih treh bolezni. Literatura vojne dobe jim nudi za študij bolezni samih kakor tudi za organizacijo materiala v preobilici.

Kakor hitro se pojavi v kakem kraju epidemija prej omenjenih bolezni, gre takoj ekspedicija te ljubljanske centrale s potrebnimi zdravniki

oziroma medicinci in strežniškim osebjem ter aparati tje in etablira v okuženem kraju samem epidemsko bolnišnico z vsem potrebnim. Torej v posameznih primerih na sledeči način: pri pegavici s potrebnimi desinfektorji za razuševanje, eventualno z mobilno razuševalno kolono ter laboratorijem zlasti za Weil-Felixovo reakcijo; pri kôzah pred vsem s cepinim aparatom, da se nemudoma precepi vse prebivalstvo; pri legarju, keleri, griži s potrebnimi seri in bakteriološkim laboratorijem za izsledovanje bacilonoscev; pri malariji z mikroskopi, barvili in zdravili.

Te ekspedicije oziroma mobilne filijalke so v stalni zvezi z ljubljansko centralo, odkjer dobivajo vso potrebno pomoč na osebju in materijalu. Potom ljubljanske centrale jim bo mogoče tudi pri vladi izposlovati potrebne ukrepe, kakor ni to posameznim zdravnikom na deželi nikdar dano.

Materijal, ki je v to potreben, se da v pretežni množini dobiti med demobilizacijskim blagom.

In če bi te kolone — upajmo vsaj — ne imele doma v Sloveniji posla, gredo na pomoč v Srbijo, Bosno in Hercegovino, Hrvatsko in Slavonijo itd., kakor so prišli vojaki od tam k nam na pomoč proti zunanjemu sovražniku. S primernimi infekcijskimi dokladami se celotni personal gotovo ne bo upiral tej hvaležni in požrtvovalni nalogi. Tudi državne oblasti jim bodo šle na roko z dovoljenjem posebnih vlakov in drugimi ugodnostimi.

Kaj vse se dá s to metodo doseči, ve preceniti samo oni, ki je imel sam s tem posla. Na drugi strani pa smo lahko prepričani, da bo tudi v prihodnje kakor doslej vsak boj proti epidemijam od zelene mize samo maloplodna polipragmazija. Kakor povsod, je treba tudi tu sovražnika poiskati v njegovem lastnem gnezdu in ga tam zgrabiti.

Razpršiti mi je samo še bojazen, kaj pa s tem aparatom, če ne bo kužnih bolezni oziroma epidemij! V tem primeru se razdeli osebje po drugih oddelkih deželne bolnišnice in materijal shrani v skladiščih, vse pa tako, da je vsak hip liki požarna bramba ali rešilna postaja pripravljen na pomoč.

Prepričan sem, da je pri količkah dobri volji ta enostavni in ravno vsled tega zanesljivi načrt do pičice izvedljiv brez posebnih izdatkov.

Izvedba načrta je potrebna z ozirom na bližnji Balkan, kjer so omenjene nalezljive bolezni endemične in nas od tam neprestano ogrožajo, nujna pa z ozirom na negotovost bodočnosti in na naloge, ki nas vsak hip lahko pozovejo na plan.

Omenjam še, da smo v Sloveniji dovolj dobro preskrbljeni za vsakdanje primere navadnih kužnih bolezni, kakor so: davica, škrlatica, šen in podobne. Za take imamo po vseh bolnišnicah na Slovenskem majhne paviljone, po nekaterih mestih so celo infekcijski paviljoni, če tudi ni tam nikake bolnišnice. Niti zdaleka pa ni poskrbljeno za kužne

bolezni, ki nastopajo v velikem številu, kakor so ravno zgoraj naštet. In v obrambo proti tem je treba nemudoma potrebno preskrbeti, če ne, bo posel pozneje veliko težji in žrtve, ki bi bile sicer minimalne, po nepotrebi in lastni krivdi velike.

Za to imamo prežalostnih izkušenj izza prvih let svetovne vojne. Isto nam dokazujejo kôze, ki so nastopale pred tedni po Sloveniji v večjem številu. Dasiravno imamo v cepljenju proti kôzam najenostavnejše in zanesljivo sredstvo na razpolago, so se kôze vendarle širile, po nekaterih krajih na Štajerskem celo precej vznemirjajoče. Najjasnejši dokaz, da naš tedanji zdravstveni aparat ni deloval, kakor bi bilo potrebno. Manjkalo je pač vodilne roke, ki bi znala držati vajeti in v potrebi uporabiti tudi ostrejša sredstva.

Kako drugod že sedaj skrbe v tem pogledu, nam kaže mednarodna konferenca, ki je bila pred kratkim na Dunaju, kakor mi poročajo zdravniki. Žal, da na tej konferenci ni bilo zastopnikov s polnomočjo tudi od naše države.

Na tej mednarodni konferenci torej se je razpravljalo, kakor pravijo moje informacije, o sredstvih proti pandemiji pegavice, katero pričakujejo v letošnjem letu po vsej Evropi. Države antante so že vse mogoče pripravile proti pričakovani pandemiji pegavice in so tudi pripravljene, vsaki drugi državi priti na pomoč z vsem materialom in osebjem. S čemer torej vse previdne države računajo in kar je tudi zelo, zelo verjetno, da nastopi, tega se moramo tudi mi bati in takoj pričeti s potrebnimi pripravami. Tudi tu velja: principiis obsta, sero medicina paratur.

Potrebno je torej, da se v principu zedinimo in da nam vlada da sredstva v roke, da začnemo s podrobnimi pripravami. Detajli pridejo potem takoj na vrsto n. pr. načrt za zidanje epidemske bolnišnice, za prevoz bolnikov, predpisi za kontumacijo itd. stvari, za katere nam dajo do sedanje izkušnje dovolj stvarne podlage.

Svoje poročilo bi končno posnel v sledeče resolucije, ki naj se z referatom vred predlože deželni vladi za Slovenijo:

1. Deželna vlada za Slovenijo ukrene vse potrebno bodisi v lastnem območju, bodisi po drugih faktorjih (likvidacijska komisija deželne uprave), da se nemudoma sistemizira na medicinskem oddelku deželne bolnišnice v Ljubljani poseben infekcijski pododdelek z enim asistentom in dvema sekundarijema, šestimi bolniškimi strežnicami in šestimi strežniki za aparate. Strežnice in strežnike je z lahkoto dobiti v sedanjih oziroma razpuščenih vojaških bolnišnicah.
2. Za razuševanje, desinfekcijo, cepljenje itd. potrebni aparati in sredstva za laboratorije se naj preskrbe pri demobilizacijskem sanitetnem materialu; eventualno manjkajoče naj se kupi v tujini oziroma preskrbi v zmislu mednarodne dunajske konference od antante.

3. Deželna vlada razpiše takoj dve štipendiji po 12.000 K letno za zdravnike, ki gredo v tujino na velike inštitute študirat patologijo, epidemiologijo in terapijo kužnih bolezni, zlasti tistih, ki se pojavljajo v masah. Ti štipendisti se zavežejo, da se v potrebi takoj odzovejo klicu vlade in pod primernimi pogoji gredo v okužene kraje pobijati epidemijo.
4. Deželna vlada skliče takoj anketo zdravnikov, ki izdelajo podrobne načrte.

D o s t a v e k: Deželni zdravstveni svet je poročilo odobril in resolucije soglasno sprejel.

ING. D. GUSTINČIČ:

Za svobodno kritiko v stranki.

Doživel sem v naši stranki stvar, ki se mi zdi še danes neverjetna in nemogoča in o kateri moram izpregovoriti že zato, da bom imel pisan dokaz, da je resnična. Napisati pa jo moram tudi zato, ker je principijelne važnosti in ker bo iz tega dogodka proletarijat naše stranke najlažje uvidel, na kaki poti smo. Naj pa tu tudi še povem v boljšo ilustracijo, da mi te čudne iznenade niso pripravili samo oni, ki so mi le sodrugji, ampak obenem tudi moji mladostni prijatelji, ki me dovolj dobro poznajo.

Ta stvar obstoji namreč v tem, da sta dobila »Demokracija« in »Najprej« direktivo, da naj sprejemata z veliko rezervo moje članke. Uredništvo »Demokracije« pa je dobilo celo ukor, ker je prineslo v prejšnji številki moj članek »Vivos Voco« na uvodnem mestu. Ko sem vprašal sodruga, ki je protestiral proti mestu tega članka, za vzrok, mi je prijateljsko odgovoril, da daje uvodni članek listu vedno smer, kar me je seveda še bolj iznenadilo, ker je bil članek popolnoma nepolitične vsebine. In ko sem sodruga vprašal, da - li je članek prečital, tedaj mi je odgovoril, da ne, iz česar sem moral logično sklepati, da daje listu smer že moje ime samo in da torej zaradi tega nekateri ne žele, da pišem v naše socialistične liste.

Stvar torej ni samo nesocialistična, ampak je naravnost fabulozna.

Nisem se zadovoljil s tem pojasnilom, temveč sem šel dalje in tu sem moral slišati naslednje besede: »Ne dovolimo, da bi se naša stranka razbila!«

To je torej jedro vse zadeve. Ne dopuščamo kritike, ali tudi samo izražanje misli, s katerimi se ne ujema sedanje strankino vodstvo, ker sicer preti nevarnost nezadovoljstva v stranki in prišlo bi mogoče do razcepa v stranki, kakor se je to zgodilo v vseh drugih deželah že, po vsem svetu in samo pri nas na Slovenskem, v deželi, kamor dospe vsaka pametna svetovna misel najkasneje, še ne.

Nič lepše in nič jasnejše ne bi nam mogli ti sodrugi povedati, da v strankini direkciji nekaj ni prav. Še več: povedali so s tem celo, da so na tako dvomljivi poti, da se boje vsake posamezne kritike in da bi vsaka skromna kritika ali njim nasprotujoča misel lahko dala stranki drugo, novo smer. Če pa je tako, potem je vse papeštvo strankinih voditeljev in vse njihovo obešanje na novi čas smešna in lahkomišelnja stvar. Kolo se bo vrtilo dalje in bo šlo preko trupel vseh papežev, ki ga žele s svojo ničevjo in neprimerno silo ustaviti.

Kar se tiče nevarnosti, da bi se razbila naša stranka, je moje skromno mnenje sledeče: socijalistični elementi ne morejo razbiti socijalistične stranke, ker proletarijat vé, da je organizacija edino njegovo bojno sredstvo. Lahko pa izginejo iz naše stranke nesocijalistični, buržoazni elementi, ki so se v stranki poburžujili, ali pa so prišli vanjo iz dobičkar-skih namenov. Ako pa ti odlete iz stranke, slovenski socijalisti ne bomo jokali za njimi, ker so stranki samo nepotreben balast in jej dajejo popolnoma nesocijalistično smer in so našemu proletarijatu v neskončno moralno in materijelno škodo.

Za kaj gre torej? Kolikor sem mogel razmotriti doslej razmere v naši stranki, imamo v njej sledeči položaj: delavstvo in kmetje, ki so šli v tej vojni po širokem svetu, so se vrnil domov silno bojeviti. Občutili so na svoji koži vse dobrote sedanjega družabnega sistema, pobratili so se z delavci in kmeti najrazličnejših narodov, izmenjali so z njimi svoje misli, obrusili so se, odprle so se jim oči in v enomer ponavljajo: »Tako dalje ne more več, v tem sestavu se živeti ne da, ker bomo, ako to tako ostane, samo sužnji in črna živina kapitalistov, ki so si v tej vojni, med tem ko smo mi umirali po bojiščih, nagrabili ogromne kapitale in dobili v svoje roke vse orodje in še oni del zemlje, ki prej še ni bila njihova«. Naš delavec in naš kmet gledata ali čisto jasno, ali pa instinktivno v razvoj kapitalistične naše družbe in ju obletava zona pred trpljenjem, ki jim ga kuje ta novi kapitalistični polet, ki se nam obeta v bližnji bodočnosti.

Politični vodje naše stranke pa so za ta dejstva in te realne misli našega proletarijata slepi, ali jih pa videti nočejo. Oni nam samo venomer ponavljajo, da oni niso revolucionarji in da niso komunisti. Ali dočim nam to zgovorno pripovedujejo in poudarjajo, ne pozabijo najkategoričneje za-trjevati, da so marksisti in da zahtevajo ujedinjenje vsega jugoslovan-skega proletarijata na podlagi Marxovih idej, komunističnega programa in (v isti sapi) Erfurtskega programa.

Sodrugi, oprostite, ali to imenujemo po slovensko: godljo. Ako ste marksisti, ste komunisti, ker Marxov nauk je od začetka do konca komu-nističen. Marx se je izogibal besedi »socijalist« in rabil namesto nje skoro dosledno »komunist«, ker je vedel, da bodo prišli tudi v socija-listično konfesijo duhovniki, ki bodo hoteli živeti od socijalističnih oltarjev in je v naprej videl, kako bo izgledal njegov proletarski nauk, če si ga »prilagode praktični politiki«. In to se je tudi zgodilo po vsem belem svetu

in seveda tudi pri nas; za poštenega socialista je to prava komedija. ko poslušam, kako se ti sodrugi danes trkajo po prsih: »Mi smo marksisti, ampak nismo komunisti, mi priznavamo komunistični manifest in zahtevamo ujedinjenje jugoslovanskega proletarijata na njegovi podlagi, ali nismo za odpravo privatne lastnine!«

Ali si moremo misliti še bolj komične komedije?

Seveda, našemu delavstvu in našemu kmetu se govori eno, dela pa v »praktični politiki« popolnoma drugo. Ali mi moramo soditi sodruge po njihovem delu za naš proletarijat in ne po njihovih lepodonečih besedah. Za nas je edino merodajno, ali zahtevajo ti sodrugi socialistično državo ali ne, ker samo tu je rešitev našega proletarijata iz suženjstva: merodajno je za nas, kako se obnašajo ti sodrugi napram agrarnemu vprašanju, ki je temelj in sicer edini temelj socialistične države; merodajno je za nas, kako mislijo ti sodrugi o socializaciji naše industrije, naše trgovine in naših bank, ker to je sedaj naše najbolj pereče socialno vprašanje in ne osemurni delavnik, ki nam ga je prinesla buržoazija na krožniku in ne mezdna gibanja, ki so iluzorna, dokler so trgovine in banke v privatnih rokah. Napram vsem tem vprašanjem pa se obnašajo sodrugi, ki nam brajo pisati v liste naše stranke, žalostno, da ne rabim krepkejšega izraza.

To pa seveda še niso vsi njihovi grehi. Tudi ne bomo pozabili, da se naše vodstvo obnaša v čisto političnih vprašanjih popolnoma nesocialistično. Poslanci naše stranke delajo za konsolidacijo monarhistične kapitalistične države, ki bo največja nesreča za nas, ako uresniči naša buržoazija načrte, pri katerih jo zvesto podpirajo naši sodrugi sograditelji. Tu naši sodrugi glasujejo za naglo sodbo, da pospešijo cilje naše buržoazije in zagovarjajo pri verifikacijah mandatov policaje, ki jih je Protič izbral skoro iztrebljenemu makedonskemu ljudstvu za »narodne« poslance. Ti sodrugi priglasujejo našo stranko v drugo internacionalo, ne da bi se prej sporazumeli z ostalim našim proletarijatom na jugu in ne da bi za to vprašali slovenski proletarijat. Naša stranka se ujedinjuje s Koračevco srbskonacionalistično kliko tebi nič, meni nič. Doma se uganja ostudnejši nacionalizem, kakor ga uganjajo celo buržoazne stranke. Strankin nastop glede naših mej je nad vse klavern. Meni se črtajo iz članka odstavki, kjer plediram za to, da se mora slovenski proletarijat dogovorno sporazumeti za meje s sosednimi proletarijati in da se slovenski proletarijat ne sme spustiti v nikako borbo proti Italiji, ako bi tam proletarijat prišel do veljave, ker bi bilo to pogubno za cilje italijanskega proletarijata in ker dobro vemo, kako misli italijanski proletarijat o ureditvi naših mej. In sto in sto drugih dejanj bi lahko navedel, ki nam jasno kažejo, da je naša stranka zašla popolnoma v buržoazno blato in o vsem tem ne bi smel nihče ničesar napisati in nikjer povedati svojega mnenja in to samo zato, ker obstoji nevarnost, da se naša stranka razcepi. Ali, kakšna škoda za tako stranko, če se razcepi, ali pa sploh razbije!

Sploh sem že dostikrat občudoval naše delavce za njihove ideale, za

njihovo potrpežljivost in njihovo nesebičnost, ker vprašati sem se moral, zakaj ostajajo ti ljudje pravzaprav v naši politični organizaciji. Zakaj se naši delavci ne presele n. pr. v delavske organizacije V. S. L. S.? Tudi ta se bori za boljše mezde delavstva, za njegovo varstvo in za njegovo blagostanje. Poleg vsega tega pa je V. S. L. S. tudi zares močna politična stranka, ki jim to, kar jim naše vodstvo samo obeta, tudi s svojim vplivom lahko pridobi. »Slovenec« je tudi danes gotovo bolj revolucionaren in bolj radikalen, bolj socialističen list kakor »Naprej«. Ergo, kaj nas še loči od radikalne buržoazije?! Ime ali vera?

Toda o vsem tem govoriti, naj bi bila herezija!

Naša socialistična stranka ima danes tri pota. Po eni hodi naš zapuščen proletarijat, po drugi njegovi voditelji, in po tretji njegov politični dnevnik »Naprej«. »Naprej« predstavlja v stranki nekako središče. Mnenja je, da sta med našo stranko in Koračijanci na eni strani in socialističnimi strankami Srbije, Bosne in Hrvatske samo dve diferenci in da se bomo lahko pobotali. Koračijanci, na katerih strani so srca naših voditeljev, da so »ministerijalisti«, socialisti pa da so »antiparlamentarci«. Ako bi torej Koračijanci opustili »ministerijalizem« in socialisti sprejeli »parlamentarizem«, pa da bi se našli in da do tega mora priti.

To je skrajna površnost razumevanja našega položaja, ali pa neiskrenost. Razlika obstoji pač v tem, da verujemo socialisti v razvoj današnjega evropskega položaja v svetovno revolucijo — vseeno kdaj, jutri, ali pa v teku desetih let — in da zato smatramo za svojo edino nalogo, da vzgojimo za to naš proletarijat, da mu ob tej priliki ne bo treba po vseh onih nesigurnih in nepotrebno krvavih potih, po katerih je moral hoditi ruski — Koračijanci pa v to revolucijo ne verujejo in si je ne žele — iz kakih nagibov, je vseeno — in zato si hočejo zagotoviti udobne stolce v solncu konsolidirane naše buržoazije.

Čudno pri tem je to, da ljudje, ki se zovejo »socialni demokratje«, ne verujejo v svetovno revolucijo, dočim verujejo vanjo pri nas že vse ostale buržoazne stranke, ako izvzamemo od teh ono skupino dinastičnih bogomolnikov, ki se skrivajo pod perutnicami J. D. S.

O, demokracije so sploh zelo lepe stvari. Njih princip je podjarmljenje in izsesavanje manjšin in zato se lahko navdušujemo zanje.

Tukaj smo torej: socializem ali demokracija. Socializem ni nova tvorba, mi socialisti (komunisti) smo stari. Nove tvorbe so demokracije in tudi socialna demokracija in zato ne dovoljujemo, da bi nas predstavljali za neko novo strujo. Mi smo ostali zvesti svojim načelom, socialni demokratje pa so krenili na buržoazna pota. Ako bo torej naša stranka doživela secesijo, je ne bomo povzročili mi, ampak nesocialisti, zato pa smo lahko mirni, ker s tem ne bomo ničesar izgubili.

Torej, sodrug, nič levice, nič desnice in nič centra, ampak samo socialisti in nesocialisti, na sredi pa luknja. Baranta se pri kravji kupčiji, ne pa za socialistične principe in socialistične cilje.

Ne damo si jemati pravice do svobodne besede. Papirja in črnila je za vse zadosti. Ako komu kaj ne ugaja, pa naj pobija, ali naš proletarijat mora slišati vso resnico. Samo on je merodajen, da izreče sodbo o naših nazorih, ker zanj gre, on plačuje naše časopisje. Naša masa ima zdrav, prirojen čut in bo že razsodila, kaj je prav in kaj ni, in ona se bo odločila za pravo pot.

Živela torej svoboda kritike!

*

O p o m b a u r e d n i š t v a. Kdorkoli se čuti prizadet po ostri kritiki člankarja, naj se oglasi in naj odgovori v »Demokraciji«. Iz oči v oči si povejmo to, kar mora biti izgovorjeno, da ne bo trpel naš proletarijat kakršnekoli škode. Proletarijat mora biti na jasnem, kam da ga hočejo privedi komunisti in kam njegovi nasprotniki v stranki. Če se motimo mi, se uklonimo brezpogojno pravi resnici, če se motijo oni, naj to prav tako priznajo. Imamo le eno željo: boj naj bo stvaren in načelen.

Pregled.

Pro domo. Z današnjo številko je krenila »Demokracija« na novo pot, na pot, kjer hodi danes revolucionarni proletarijat vsega sveta v eni vrsti z onimi duševnimi delavci in onimi inteligenti, ki razumevajo zvanje nove dobe. V uvodnem članku smo jasno povedali, da se priznavamo h komunističnim idejam in povedali smo tudi, da nas sili k temu mogočni kulturni razmah, ki bo prišel od uresničenja komunističnih idej. Vemo, da bo nova pot »Demokracije« preplašila skoraj vse naše dosedanje sotrudnike, katerim se na tem mestu najiskrenejše zahvaljujemo za njihovo nesebično sodelovanje. Uverjeni naj bodo, da jim je naš proletarijat hvaležen in da zna ceniti duševno delo, uverjeni pa naj bodo tudi, da so izvršili kulturno delo visoke vrednosti. Kajti mi smatramo prosvetno delo med delavsko maso za najtehtnejše kulturno delo, ker od spodaj gor bo prišlo ozdravljenje družbe. Kdor bo pa izmed naših dosedanjih sotrudnikov toliko pogumen, da nam bo še dalje pomagal graditi novo družbo, tega bomo spoštovali tem višje. Slej ko prej je pa odprta naša revija vsakomur, ki ceni kulturni napredek splošnosti višje kakor strankarstvo, ki ne smatra po-

litičnega nasprotnika za sovražnika in manj vrednega človeka.

Ko smo izrekli svoj konfiteor — vemo, kakšni očitki da nas čakajo. V prvi vrsti ta, da smo protidržavni element! Da, to smo v tem zmislu, ker smo proti vsaki državi, ki je zgrajena na temelju kapitalističnih načel in razrednih privilegijev, in proti državi, ki obožuje moč in vlada z njo. Smo pa za novo ureditev države, za takšno, ki bo dala ljudstvu, kar je njegovega, ki je zgrajena na temeljih pravičnosti, dela splošnosti in enakopravnosti. Ošitali nam bodo tudi, da smo protinarodni. Da, to smo v očeh onih, ki cenijo narodno zavest po tem, kolikokrat da zapoje kdo »Lepo našo domovino«, ki smatrajo za dobrega in pravega narodnega pripadnika le onega, ki sovraži vsakega drugorodca zgolj zaradi tega, ker je drugorodec. Mi pa smatramo za pravega narodnega pripadnika le onega, ki pomaga svojemu narodu s kulturnim in socialnim delom iz bede in duševnega mraka.

Toda naj nas zadenejo kakršnikoli očitki, prepričani smo, da smo na pravi poti, ker moč ideje ni mogoče zatreti, ideje, h kateri se priznava tudi že ogromen del

slovenskega ljudstva. Za to ljudstvo in s tem ljudstvom se hočemo boriti, s tem ljudstvom hočemo trpeti in z njim bomo zinagali

Štebi Alojzija, urednica »Demokracije«.

POLITIKA.

Politični pregled. Revolucijonarna propaganda ujetnikov, ki so prišli iz Rusije, je zrahljala vezi in razmajala temelje nemškega in avstroogrškega militarizma. V Avstriji je poleg tega delovala nacionalna propaganda, ki je imela istotako revolucijonarni značaj. Prišel je prevrat, revolucija, ki je povzročila razpad »staroslavne« Avstrije v njene dele. V tistih novemberskih dneh je obvladala naše javno mnenje ena misel in to je misel nacionalnega osvobojenja, ki se je družila s strahom pred razpadajočo avstro-ogrsko armado, ki se je valila preko našega ozemlja. V tistih dneh smo živeli Slovenci svoje lastno državno življenje, vodila ga je Narodna vlada. Vezi z Zagrebom so bile bolj vnanjepolitičnega značaja. V tistih prvih dneh smo stali Slovenci pod vtisom italijanske okupacije in demarkacijske črte, ki je prerezala naše telo na polovico. Protestni shodi in stremljenje po konsolidaciji v upravi so znaki tistih dni. Kmalu je stopila na površje misel o nujni potrebi ujedinjenja s Srbijo. Mnogi so smatrali ta korak za nujno potreben, če hočemo dobiti ugled v Parizu in spoštovanje pri Italijanih. Narodno veče je potem poslalo zastopnike posameznih strank v Beograd, da se tam dogovore glede ujedinjenja in glede koalicijske skupne centralne vlade s sedežem v Beogradu. Država je bila ustanovljena, koalicijska vlada sestavljena. Meščanske stranke so se izrekle za monarhistično vladavino, socialisti so zahtevali, da ima odločati ustavodajna skupščina o obliki vladavine.

Rad oblike vladavine se je kmalu pričel hud boj na Hrvaškem. Glasilo J. D. S. ga je preneslo tudi na Slovensko in od takrat se pričinja pri nas zopet časnikarski boj. Poleg oblike vladavine se je tudi že pričel boj za vprašanje centralizma in federalizma. Tudi tu je bil zopet Zagreb središče srditega boja. Pri nas na Sloven-

skem se je postavila zlasti J. D. S. na strogo centralistično načelo.

Po ujedinjenju s Srbijo se je izpremenil notranje-politični položaj v Sloveniji. Do tega časa je vršila Narodna vlada v Ljubljani revolucijonarno zakonodajno moč, ki pa je bila v jedru kaj malo revolucijonarna. Ako pregledamo vse naredbe iz tistega časa in jih presodimo, pridemo kmalu do spoznanja, kako nedolžna je njih vsebina. Revolucijonarni akt je bil kvečjemu osemurni delavnik, pri katerem pa je Narodna vlada zelo nedolžna. Izšli so osemurni delavnik ljubljanski kovinarji, ki so ga enostavno sami uvedli preko glav Narodne vlade.

Po ujedinjenju je Narodna vlada v Ljubljani demisionirala. Pričela so se pogajanja med strankami zaradi sestave nove vlade. Po dolgih debatah je prišlo končno do sporazuma. Vsaka stranka je dobila po dva poverjenika. Predsedstvo je dobila V. L. S. Poleg tega pa je imenoval Beograd še podpredsednika, ki je bil imenovan samo v Sloveniji in v nobeni drugi pokrajini. V. L. S. je dobila v osebi dr. J. Žerjava kontrolorja. Da je to mnenje pravilno, so pokazali dogodki zlasti zadnjih tednov. Kmalu po imenovanju nove vlade je prišel ukaz iz Beograda, da je odslej prepovedan naziv »Država SHS« in »Narodna vlada SHS v Ljubljani«. Stopili smo v dobo oficijelnih nazivov. Dobili smo »Kraljestvo Srbov, Hrvatov in Slovencev« in »Deželno vlado za Slovenijo«. Ta vlada je izgubila zakonodajno moč. Ta je prešla na narodno predstavništvo v Beogradu, ki je v svojem delovanju še slabše kot bivši avstrijski parlament na Dunaju. Stopili smo v dobo centralizma in reakcije. Vesti o reakciji smo dobivali najprej iz Slavonije, Hrvatske, Bosne, Beograda. Batine, cenzura, militarizem, prepovedani shodi, aretacije, so bili vsakdanji refreni. Polagoma je pričela lažiti reakcija tudi v našo deželo. Dobili smo vojaške posadke po naših revirjih, pričele so se denunciacije, preganjanja na železnici.

Ko je prišel polom na Koroškem, so uvedli v imenu nacionalne osvoboditve in utrditve državne misli naglo sodbo, pozneje so proglasili vse slovensko ozemlje za

vo'no ozemlje in prepovedali vsako politično delovanje. Pritisk na jugu je postal vedno hujši. Pričeli so strašiti z boljševizmom, zaprli so meje, tako da že mesece in mesece ne dobivamo nobenega nemškega lista, robere nemške knjige. Ne vemo, kaj se godi znanj v svetu. Prišel je prvi maj, prepovedali so ga. V Bosni so se ob tej priliki izvršile številne aretacije in ekscesi proti našim sodrugom. V Sloveniji so se vršile slavnosti kljub prepovedim.

V gospodarsko življenje je prinesel ogromno škodo. Uvozna in izvozna dovoljenja so ovirala in še ovirajo produkcijo. Srbski avtonomni carinski tarif pa nas naravnost uničuje.

Vnanjepolitična vprašanja so stopila v ozadje. Notranja politika obvlada danes duhove. Živimo v dobi najhujše reakcije in absolutizma. Sedaj smo tudi že v Sloveniji prišli do tega, da so aretacije in preganjanja na dnevnem redu. Če bi človek ne videl, da je v koledarju zapisano 1919, bi mislil, da živi v poletju 1914. Razlika je samo ta, da smo prej gledali črno-rumeno in črno-belo-rdečo barvo, sedaj pa gledamo barve, ki so bile nekdanj revolucionarne.

Ali bodo rodila uspeh ta stara obrebljena sredstva reakcije in absolutizma? Čas bo o tem najbolje pričal. Vemo le eno, da so bile politične žrtve vedno le seme za razširjenje revolucionarnih idej. Revolucionarna ideja pa je vedno ideja svobode. Ta ideja bo zmagala končno tudi v Jugoslaviji. Vsaka žrtev se maščuje nad rablji. Reakcija se stopnjuje pri nas po zadnji splošni stavki, ko je naše delavstvo na en mig zapustilo delavnice in šlo na ulice. V imenu nacionalne svobode so prokleli stavko in strašili z italijanskimi bataljoni. V Trstu pa so strašili z srbskimi bataljoni. Strah je bil še vedno zaveznik reakcije. Reakcionarni krogi so vedno umeli žonglirati s strahom. Življenje pojde svojo pot preko grobov in preko ječ in preko bajonetov. Danes ali jutri se prične svitati tudi pri nas.

X. Y.

Splošna stavka v Jugoslaviji. 20. in 21. julija 1919 je bila prva splošna stavka v Jugoslaviji, ki je v polnem obsegu in v vsakem oziru uspela. Stavka je bila izraz politične volje proletarijata, orjaška mani-

festacija proti naklepom mednarodnega imperijalizma, ki hoče udušiti revolucionarno gibanje zatiranih mas. Proti stavki so se zakleli vsi, ki ne mislijo in ne čutijo z delavstvom, prav vsi, od zakletih sovražnikov delavskega sloja pa do privrženec vladnih socializmov. Prvi so rovarili in delali proti stavki odkrito in z najostrejšim terorizmom, zadnji so se obnašali napram njej tako, kakor da jih ta zadeva prav nič ne briga. A vseeno, splošna stavka je uspela nad vse pričakovanje. Poleg tega uspeha je imela stavka to dobro stran, da je izčistila vse naše politično ozračje in pokazala sledeče: J. D. S. je, o čemur nismo nikdar dvomili, edino izvršiteljica najogabnejše policijske politike, V. S. L. S. je naša načelna nasprotnica, ki se pa kolikor toliko poslužuje poštenega orožja moči in taktične uvidevnosti, in naša lastna stranka ima elemente, ki niso socialisti in ki ovirajo naravni razvoj proletarskega dela. Stavka je pokazala, da moramo tudi v naši stranki pričati s čiščenjem. In zato je ta stavka še prav posebno uspela.

Naši organizirani sodrugi so, akoravno je bila izdana parola le dva dni pred stavko — od prvega do zadnjega stavkali. Vsa industrija je mirovala. Le železnični osebni promet je na račun tovarnega prometa vzdržal redne vlake, ki so z velikimi zamudami usiljevali svetu laž o ponesrečeni stavki. Dejstvo je namreč, da se je vsa buržoazija trudila na vse pretege, da bi z vzdržanjem železničnega prometa ohranila svoj izginjajoči prestiž.

Stavka je pokazala, da je naš proletarijat dobro organiziran in discipliniran, da se zanesemo lahko nanj, kadar bo treba še drugačnih akcij. Stavka je zahtevala tudi žrtve. Nekaj sodrugov je bilo aretiranih. Po čigavi zaslugi — o tem ne homo molčali.

Jasno kakor beli dan je, da je stavka neposreden vzrok nasprotstva, ki se močno pojavlja v J. S. D. S. Na eni strani oportunistični politiki, ki hočejo pripeljati delavstvo potom kompromisov z meščanskimi strankami do tega, da bo delavstvo pozabilo svoje pravo poslanstvo in se zadovoljevalo z milostnimi naklonitvami, na drugi strani oni, ki hočejo, da izvojuje

delavstvo samo svoj boj preko vseh trenutnih ugodnosti. Ni več daleč čas, ko bo delavstvo lahko točno izrazilo svoje mnenje. Naj se ne da premotiti!

a. š.

Žrtve avstroogrškega militarizma.

Na Dunaju je izšla letos knjižica, ki se peča z žrtvami bivše Avstro-Ogrske v svetovni vojni. Delo je spisal dr. W. Winkler*) na podlagi statističnih podatkov nemško avstrijskega državnega urada za vojne zadeve. Številke so ugotovljene samo do konca decembra 1917. Po tej ugotovitvi je bilo do takrat 1.200.000 mrtvih.

Do leta 1918. so znašale izgube brambenih letnikov od l. 1900—1865 v vsi monarhiji 9:58 %. Najbolj prizadeti so bili na Ogrskem letniki 1882—1897, v Avstriji 1883—1897 in v Bosni 1887—1897. Najhuje pa je bil v vojni prizadet letnik 1895, ki je imel pri vsakem tisoču padlih 71:5 padlih. Če bi ne bilo vojne, bi bilo v vseh brambenih letnikih od 1900—1865 najbrže 12.514.157 moških, tako pa jih je bilo najbrže koncem decembra 1917 samo 11.315.117. Letnika 1895 bi bilo 446.637, tako pa le 360.837.

Kar se tiče pristoynosti posameznih žrtev pride na 100 prebivalcev

cele monarhije	2:39 %
Avstrije	2:33 %
Ogrske	2:5 %
Hrvatske	2:02 %
Bosne	1:91 %

Največ mrtvih šteje Koroška t. j. 3:6 %. Najmanj izgub najdemo v Galiciji 1:66, v Istri 1:35 in v Trstu 1:2 %. Ptuj je imel mrtvih 19:62 %, Karlove Vari 5 %.

Po narodnostnih najdemo naslednje številke v Avstriji

Nemci	2:91 %
Slovenci	2:75 %
Češki Moravci	2:67 %
Čehi	2:25 %
Ukrajinci	2:15 %
Rumuni	1:92 %
Italijani	1:83 %
Srbo-Hrvati	1:7 %
Poljaki	1:62 %

* Die Totenverluste der österr. ung. Monarchie nach Nationalitäten.

Številke na Ogrskem pa so naslednje:

Ogri in Nemci	2:8 %
Slovaki	2:37 %
Rumuni	2:3 %
Srbi mešani	2:22 %
Ukrajinci mešani	1:19 %

Izmed nemških pokrajin so imeli največ izgub obmejna ozemlja.

Glede nadomestitve izgub pravi pisatelj, da se bodo Jugoslovani najprej popravili in to zaradi ugodnih gospodarskih razmer in zaradi obilice porodov in velikega števila izseljencev.

M. L.

SOCIJALIZEM.

Češki tehniki in socializem. V Pragi so ustanovili začetkom tega leta češkoslovaški socialistični tehniki zvezo brez ozira na predizobrazbo. Ustanovitelji te zveze so izdali propagandno brošuro, ki vsebuje krasno filozofično razmotrivanje o razmerju tehnika k delavcu, delu in socializmu. Da se seznani tudi naša javnost, pred vsem pa naši tehniki, z modernimi nazori čeških socialističnih tehnikov, naj slede tu najvažnejši in najznačilnejši odlomki iz njihovega evangelija:

»S pritajenim dihom in z utrujenim srcem smo sredi največje revolucije svetovne zgodovine. Poslavljajoč se brez žalosti od tužne minulosti, pri polni zavesti, da se nikdar več ne vrne, hrepenimo po boljši bodočnosti, po resnično veliki dobi, ki odkupi kri toliko milijonov ljudskih src, izkrvavelih za minule krivde in za srečo preživelih krivcev. Pred našimi očmi se podira svet brez pravičnosti in brez ljubezni za delavnega človeka, ki pa je bil zgradil z brezzadostnim delom. Stoječ na pustih in kadečih se razvalinah tega sveta, vidimo le eno dolžnost: postaviti nov svet, boljši in našim resnično ljudskim željam primernejši, veselejši za delavnega človeka...«

Brez vsake sentimentalnosti nabožnih ekskurzij karakterizira zmedo v čuvstvanju naše prehodne dobe, odkritosrčno pravno ozprčenje nad vojno, pa neodkritosrčno tudi nad njeno popolno tehniko in organizacijo, kajti proti drugemu dejstvu, da je vojna zlorabila tehniko, ampak le, da bi končno zmagala nad onimi, ki so jo zlorab-

bili in da je bilo le pomanjkanje, tej tehniki odgovarjajočih in iz nje vzrastlih višjih нравnih in estetičnih idealov, ki napravijo iz civilizacije še le kulturo, v tem primeru s pomočjo tehničnih idealov tehnično kulturo, da je bilo edino le to pomanjkanje vzrok njene zlorabe in njene krivde na dolgi vojni.

Tehnično organizacijo kot tako, ki karakterizira svetovno vojno, ni treba obsoditi, temveč se na njej učiti, ustvariti boljše, bolj ljudsko organizacijo mirnega sožitja po svetovni vojni s tem, da se podredi delo višjim idealom bodoče tehnike. Tehnika, najvažnejši činitelj vsakdanjega življenja vsakega občana, koje neobhodno potrebnost shvača še le, ko mu odpove; prehrana, stanovanje, promet, higijena ga v vsakem trenutku spominjajo na tehnične priboritve in tehnično delo. Ves vidni svet ne pušča v duši sodobnega ljudstva ničesar drugega kot brezmejno pasivnost in apatijo zato, ker človek današnje dobe še ni dovolj ubran na idejo tehnike in se ne navdušuje za tehnično tvorbo in posebno za delo, ki pomenja tako važno potezo naše dobe, zato ker niti tehnik sam ne shvača pomen višjih idealov...

Vsaka beseda, govorjena danes minulosti, pomeni sentimentalnost; pred nami stoji ta-le velika naloga: popraviti škodo, ki je nismo mogli zabraniti, in onemogočiti vsako vrnitev podobnih nesreč v bodočnosti.

Kakšen je vodilni ideal, kateri duh napolnjuje tehnično delo, kakera ideja je podlaga stoletnega stremjenja tehnikov vseh dežel? Ideja svobode sredi prirode.

Samo ena omejitev te individualne svobode, omejitev za enak del te svobode je pravica vseh, z dušo obdarjenih ljudskih edincev, neomejenih od ničesar, razen s svobodo bližnjih. Ta enakost pa je ideal in cilj stremjenja socialistov in zato bo tudi slog naše tehnične dobe socialističen in socializem je po vsej pravici vodilni ideal tehnikov; tehnik je socialist naravnost po svojem življenjskem poklicu, tehnična kultura je socialistična kultura in filozofija našega dela socialna filozofija...

Vedno manj delavcev bo v bodočnosti streglo vedno večjemu številu dražjih in

popolnejših mehaničnih strojev, ki bodo zahtevali vedno večjo inteligenco od delavcev, ki jim bodo stregli. Ti stroji, gnani od prirodnih sil, izumljeni, zgrajeni in spuščeni v tok od nas, ne služijo sedaj družabnemu napredku, temveč so v službi kapitalističnih edincev in mogotskih razredov naroda.

Največja tragika tehničnega razvoja je, da iznajditelji in ustvaritelji vseh teh prirodno obvladajočih in svobodo ljudsko razširjujočih metod in strojev niso vladarji, temveč so prišli celo ustvaritelji glavnih sredstev za obvladanje narave in ohrano življenja stalno se množčega ljudstva sami pod nadvlado sredstev, so postali sužnji, zlorabljeni od lastnih stvorb v uničenje ljudske, od stoletij ustvarjene kulture.

Tvoritelji sredstev niso tvoritelji namenov in ciljev, niso mogli doslej voliti svobodno smer od njih zamišljene vlade človeka nad svetom in doseči občno njegovo enakost sredi narave. V tem je temeljni vzrok vse tehnične bede in zmisel našega bodočega stremjenja.

Gle za to, kako iz ustvaritelja sredstev napraviti tudi tvoritelja svrh, kako zagotoviti onemu, ki je iznašel stroj, izvojevati cilj tega stroja?

Socializacija produkcije in konsumna je ono sedstvo, ki je lahko izvedljivo mirno od države, občin ali pa prostovoljnih zadrug. Kapitalizem je le aristokratska oblika produkcije v velikem; z demokratizacijo, z nacionalizacijo, z osvobođenjem dosežemo socialistično produkcijo mesto individualistične... Le v socialistični družbi bo cenjeno tehnično delo po zaslugi in tehnik bo zavzemal mesto primerno važnosti njegovega dela...

Cilj socialističnega stremjenja je, da reši ljudstvo največje prostitucije, ki je v tem, da izpreminja človeka v blago in da je človek izkoriščan od človeka, plast od plasti v nesocialne egoistične namene, od suženjstva nadvrednosti, od dohodkov pridobljenih brez dela po komurkoli in kjerkoli. Nabožnost naša, filozofija naša je socialna filozofija dela roke in glave...

»Tehniki vseh kategorij! Inženirji, zdravniki, učitelji, industrijski in zemlje-

delski uradniki! Vaše mesto in vaša rešitev je edino v socijalističnih vrstah!...

Ne pustite, da vas še nadalje izrabljajo z nevtralnostjo vašega dela, za interese silnih edincev in za njih zasebne razredne interese in koristi. Delo vaše ravno tako kot ostala produkcijska sredstva in narodno bogastvo, ki postavlja vaše znanje in umetnost obenem z delom delavcev v službo in potrebo celega naroda, pripada celemu narodu in v prvi vrsti najslabjšim in največ žrtvujočim njegovim plastem, zanemarjenih doslej od prirode in od bližnjih...»

H. Pajer.

KULTURA.

O bogoslovni fakulteti. Stojim na stališču ločitve cerkve od države, ker smatram, da je tako najbolje za cerkev in državo. Država naj vlada temporalia, t. j. posvetne razmere, a cerkev naj vodi spiritalia, t. i. duše onih, ki si tega žele. Ne gre, da bi ta ali ona cerkev obvladovala državo, kakor je na drugi strani nedopustno, da bi država izkoriščala cerkev v svoje namene. Svobodna cerkev v svobodni državi, to je zahteva medsebojnega miru in pravičnosti.

Srednjeveške univerze so bile v najožji zvezi s cerkvijo in zato je bilo bogoslovje v središču učenja: philosophia ancilla theologiae, t. j. modroslovje služi bogoslovju.

Pozneje se umika bogoslovje modroslovju, ki razpravlja o vseh vprašanjih, zanimajočih in vznemirjajočih človeka. Modroslovje razpravlja o tem po drugih metodah nego bogoslovje, ker t. zv. revelacije ali razodetja ne sprejema za vir znanstvenega spoznavanja.

Res je, da v znanostih ni vse zanesljivo in trdno. To je ravno relativnost znanstvenega spoznavanja, dočim zahteva vsako verstvo zase polno absolutnost. In vendar mora biti verstvo, ki mu hoče dati bogoslovje znanstveno utemeljitev, nekaj absolutnega ali pa ga sploh ni; toda ta absolutnost ne more biti znanstvena.

Verstvo vsebuje gotovo tudi miselne premise in čim znanstvenejše so te premise, tem višje je verstvo; toda verstvo prevzema celega človeka, glavno njegovo čutenje in hotenje. Z znanstvenimi definici-

jami in formulami res ne pridobiš tako lahko za verstvo, zlasti ne za živo, tvorno verstvo, ki ni znanost in ne umetnost, časi obsega oboje. Verstvo je svoje vrste socijalni pojav, ki vzbuja in zadovoljuje osnovo človeškega duha, imenovano hrepenenje in upanje. Človek hoče objeti celo istino, a ne samo objeti, naravnost uživati jo hoče. Verstvo je neposredno doživljanje božanstva onim, ki jim je to dano.

V Narodnem Predstavništvu se je govorilo o Adamovem rebu, ki je iz njega nastala Eva, kot simbol enakopravnosti moža in žene. Tudi znanost ima v svojih začetkih mnogo simboličnega, česar se pa pozneje z napredkom vedno bolj otresa, dočim ostaja bogoslovje rado pri simbolih tudi takrat, ko že prihajajo s človeškim spoznanjem v nasprotje. In to je razlika.

Govorilo se je dalje o narodnih zaslugah srbske duhovščine in njenem martiriju v svetovni vojni. Priznavam vse to, ker dokazuje, da so bili to pošteni ljudje, ko duhovnik ni ubil v njih človeka in narodnjaka. Tudi slovenska politična in kulturna zgodovina ne pojde mimo Slomška in Pogacarja, Mahniča in Jegliča, mimo Einspelerja in Trstenjaka, Kreka in Ušeničnika; toda pri vsem priznanju in spoštovanju, ki ga imamo do njih dela, znanja in značaja, smo vendar mnenja, da narodne in kulturne zasluge niso v pravi zvezi z obravnavanim vprašanjem.

Izražala se je končno bojazen, kaj bo z izobrazbo duhovščine, ako bi bilo bogoslovje ločeno od univerze, kakor je to bilo doslej pri beograjski visoki šoli. Na to odgovarjam, da bi nihče ne branil bogoslovcem vseh konfesij, ako bi obiskovali modroslovno fakulteto, kjer bi se seznanjali z moderno vedo in njenim pojmovanjem verskega vraščanja, a v svojih seminarjih naj bi svobodno gojili teorijo in prakso svoje konfesije.

In sedaj par besed o t. zv. svobodni znanosti, ki je naš ideal. Dandanes je še vedno znanost odvisna od nepoklicanih faktorjev, ki s svojega osebnega ali strankarskega stališča določujejo, kaj je znanost in kaj ni. In vendar mora odločevati edino znanstvena usposobljenost ne glede na politično in svetovno naziranje. Nekdo n. pr.

ne doseže stolice, ker je brez konfesije, a drugi morebiti zato vseučilišče ne, ker je katoliške konfesije. To je karikatura svobodne znanosti.

Opredelimo sebe in svet: dajmo znanosti kar je njenega, verstvu, kar je njegovega, a vsakemu človeku, kar mu pripada. In vsem bo prav.

Dr. L.

Plamen in Plamenaši.

Pred nami leži pol letnika tega zagrebškega polmesečnika »za sve kulturne probleme«. Dvoje mladih iniciativnih duhov — Krleža in Cesarec sta po večini napisala te zvezke in jim odtisnila pečat svojega gledanja in pojmovanja, svoje krute resnobe in brezobzirne ljubezni do vsega, kar se tiče človeka in njegove kulture. Dvoje mladih duhov v najlepšem, vse najboljše obetajočem razvoju — in vendar nudijo ti zvezki dokaj pestrih globin, raznolikih nianjs novoga in neodkritega ter predvsem zavest resnobe, da se tudi Slovenci približe seznanimo s temi Plamenaši. Ne samo radi široke, drzne geste, s katero zajemajo sodobnost in ne samo radi brezobzirne kritike, (ki ne pozna prizanašanja in izključuje paktiranje), s katero tehtajo sodobnost in njene klavrne zastopnike, marveč predvsem radi novih, svežih obrazovalnih sil, s katerimi je oplojena njih umetnost ter globokega pojmovanja življenja, človeka in Umetnosti.

Rdeči vihar, ki se je izrval iz ožganih ruskih step ni samo neurje, ki ga bo zastavil in zatrl zlati jez reakcionarnih velekapitalistov zapada. Razodetje je in poslednja vera človeštva, ponižanega na stopinjo brezpravne živali, ki ga je pol desetletja gonil zlati bič v klavnico evropskih poljan — čemu? Za pravico? Oh, pravica velikih, mogočnih in oblastnih je okrutna krivica malih in teptanih! Samo si je odgovorilo človeštvo: za veliko misel bratstva in šprave med narodi — za Sveto Internacionalo — za zmago poraženih in za poraz zmagovalcev, za ponižanje velikih ter vstajenje malih — za to je krvavelo, hiralo in umiralo človeštvo. Vse to nazadnjaško meščanstvo s svojimi sakrosanktnimi maliki in zlaganim demokratizmom vase zamaknjenega egoizma je klaverno doigralo svojo ulogo. Nov razred, svež in neoskrnjen

od predsodkov, zaupajoč v svojo moč, stopa na plan, pripravljen, da vzame v roko usodo človeštva! Že padajo meje med narodi in ljudstvi, meje, ki jih je umetno ustvaril pohlep, predsodek in egoizem, že vre v globinah veliko geslo: punt. Dobri genij Upora je obsenčil zanikanega duha slehernega proleta. Globok, neviden tok, finjši in sigurnejši od brezžičnega brzojava, veže danes dušo izтока z dušo zapada, spaja sever z jugom.

Ta bolešno-težka prehodna doba, ki nas uvaia v Novi svet pa ne zahteva samo novih državnih tvorb, fundamentalnih socialnih reform, temeljite preobrazbe vseh upravnih zadev ter novih kulturnih in političnih orijentacij navzven, marveč kliče tudi predvsem po novi umetnosti. Umetnost, ki je v svojem duševnem bistvu brezčasna — od prazračetka v pravek — je osnovno prežita v svojo dobo in čas. Umetnost je odboev vsega, kar je, je slutnja onega, kar še ni. Umetnost motri in tehta svojo dobo s kozmičnimi perspektivami in je samo v toliko sodobna, v kolikor ji ta doba nudi snov in obliko; njen fluid je večna revolucija. In ker je tudi fluid naše dobe, te strašne borbe četrtega stanu, punt in revolucija, zato ta doba tako kliče po svoji obrazovateljski, da jo preuči in prekvasi v svojih retortah ter jo v formah in linijah večne Istine in večre Lepote razgali pred žejnim človeštvom. In kakor nikoli, bi danes morala biti vsa svetovna umetnost puntarska, sodobna in aktualna.

O jugoslovanski umetnosti se to ne more trditi. Mi smo majhno in zato, se zdi, tako nazadnjaško - reakcionarno in nesodobno ljudstvo. Politično osvobojeni, smo kulturno še polni tradicij in predsodkov. Duševno smo še vedno zasužnjeni. Naša umetnost je pariški šmok, ki je ni umel, imenoval barbarsko. Naša umetnost ni barbarska, a ipak ni sodobna. Mi v umetnosti (kakor tudi v politiki) ne živimo s časom, marveč za njim. Naša umetnost se še vedno ukvarja s formulami, ki so jih velika svobodna in kulturna ljudstva že davno rešila. Naša literatura še vedno koleba na opasnih mejah umetnosti in diletantizma. Sredstva, s katerimi operira, nalikujejo ponošenim suknam, ki so jih odložili bogati in mogočni sosodje. Zato smo navidez tako atavistični.

In Francozje menda nazivajo nesodobnost — barbarstvo. Toda oni ne računajo, da leži preko duše tega naroda še vedno tista velika panska groza...

Ampak ti Plamenaši niso nesodobni ljudje. Njih osnovna črta je aktualnost. Puntarji, revolucionarji, rušitelji. Njih kulturno-politična orijentacija je skrajna levica (cf. Dvije orientacije, str. 71.) Prav tako so skrajni levičarji v umetnosti. Jedki opozicionalci proti vsemu, ker ne nosi v sebi kali bodočnosti. so v svojem literarnem delu bliže futurizmu, nego kakršnikoli literarni šoli. Sicer pa seveda negirajo vsako literarno šolarstvo, ki je protislovje in nesmisel v samem sebi. Pogumni raziskovalci novih vrednot, vroči oboževalci človeka in njegovega poslanstva, so morda hkrati nekoliko preveč intelektualci, da bi njih mlada, orkanska, grandiozna zasanjana umetnost že rodila povsem izzorele sadove. Preveč mladosti, neekonomske in nedisciplinirane, bruhaajoče luč in temo, ogenj in dim, neustaljene ob večnih oseh in nedosežne v svojih globinah in plitvinah — se gnete v njih. Ti Krležini in Cesarecevi prosti verzi z bohotno floro novih podob in metafor, redkih doživljajev in impresij, polni katoične lepote, so pisani v vročinskih ekstazah. V teh pesmih v verzih in prozi tiči mnogo talenta in nedvoumno mnogo bodočnosti. Tudi Krležini dramatski načrti, ki negirajo sodobni oder in njegove vprizoritvene možnosti — ta režijsko pomanjkljivi oder plehkkih burk in atavistično pisanih dram — so pisani v nočeh enega spoznanja, z vrelim dihom duše, oplojene od silnega idejnega doživetja, s strastjo zavestnega fanatika, z ekspresionistično lirčno noto. Vsa ta umetnost, Krležina in Cesarec-ova je umetnost Kaosa. Nad njo še trepeče dih strašnega misterija, ki ga je živelo človeštvo malone pol desetletja. Iz nje zveni trd in rezek protest proti vsemu, kar je okuževalo jugoslovansko javnost pred vojno. Genijalni boleštni krči duše, zroče v bodočnost in iščejo forme in tona, ki bi bil nepotvorjen, globok in iskren za čase, ki so in za tiste, ki pridejo.

»Hrvatska književnost starinska je i bolesna. Hrvatska književnost ne pojmi nikako, da danas Gospodin Čovek udara temelje Kozmopolisu. Staračka nemoć i sla-

bokrvnost Društva Hrvatskih Književnika, analfabetizam i katolicizam u Matici Hrvatskoj, tmina u mozgovima prepotopnih okamina zagrebačke akademije, sve su to simptomi žalostne zaraze, koja ždere sve naše najveće kulturne stanice«, tako so objavili Plamenaši v svojem manifestu. V koliko so s svojim delom posegli v živi organizem hrvatsko-jugoslovanske umetnosti in družbe, v koliko so je idejno in formalno oplodili in preobrazili, preustvarili in poglobili, bomo presodili ob sklepu letnika, ko bo njih delo pregledneje in nazorneje pred nami. Danes smo hoteli samo opozoriti slovjavnost, ki pozna menda samo »Savremeničnik« in »Književni Jug«, na ta edini hrvatski sodobni list in njegova najmarkantnejša zastopnika, Krležo in Cesareca. Konstatiramo samo še, da delo Plamenašev, kakor vsako delo kulturnih in političnih pionirjev, neumorno ovira hrvatska cenzura, ta neizogibni rekvizit sleherne reakcionarne vlade.

F. A.

ŠOLSTVO.

Ó nameravani reformi srednje šole.

Ne poznam še načrta o nameravani reformi srednje šole podrobno, vem samo to, kar sem slišal na konferenci »Društva slovenskih profesorjev« dne 1. avgusta t. l. In o tem par besed.

Misel enotne šole se mi zdi dobra zlasti za manjše kraje, kjer ni mogoče imeti vseh tipov srednje šole, a je potrebno, da omogočimo dijakom vsestransko študiranje. Sicer pa nas ne samo praktična potreba, marveč tudi idealna sili k temu. Kultura naj bi bila sinteza vseh glavnih sodobnih stremeljenj, oziroma duševnih prvin. Enostranska humanistična vzgoja bi bila ravno tako kvarna, kakor enostranska realistična. In doslej je bilo tako: gimnazijec je premalo vedel o realijah, a realec oficijelno ničesar o modroslovnih disciplinah, s čemer pa nečem trditi, da je bil dosedani pouk tako zvane modroslovne propedevitke na gimnazijah vzoren.

Nameravana reforma uvaja nekaj let skupnega pouka, potem se začne cepljenje. Ta skupni pouk je brez latinščine, pač pa s francoščino, kar se mi ne zdi dobro, ker bi bilo bolje začeti najprej z latinščino in potem šele s francoščino, ki je nastala iz la-

tinščine. Nekaj let skupnega pouka v latinščini tudi realcu ne more škoditi i glede francoščine i glede splošne izobrazbe, zlasti terminologije, n. pr. v modroslovnih disciplinah.

Nameravana reforma srednje šole uvaža verouk samo v prvih štirih razredih, pozneje pa ne. Na konferenci »Društva slovenskih profesorjev« je eden izmed katehetov izvajal, da se s tem verouk degradira in je bolje, če ga sploh ni. Soglašam s tem, toda z drugega stališča.

Modroslovje naj obravnava zgodovino verstev in etiko, to je znanje, a pouk v določeni konfesiji samo deloma odgovarja svojemu namenu, ko je treba tu v prvi vrsti verskega življenja in ne le učenja. Oboje se pa ne more in ne sme siliti. Ako država obligatorično uvaža verouk za vse, dela nasilje onim, ki si tega ne žele; ako verouka sploh ne uvaža za nikogar, dela s tem nasilje onim, ki si verouk žele. Zakaj staršem priznavam pravico do vzgoje otrok in to vsem, ne le katoliškim. Iz tega sledi, da more biti verouk, dokler nimamo ločitve cerkve od države, samo relativno obligaten: ako starši pri sprejemu izjavijo, potem otrok obiskuje verouk in se udeležuje verskih vaj dotične konfesije dosledno; v nasprotnem slučaju ne. To bi bila svoboda za vse.

Dr. L.

Gospodinske šole. Kako potrebno je, da se vsako dekle izuči v gospodinjstvu, vemo vsi. Najlažje presodijo to možje, ki imajo žene, a nimajo gospodinj. Najbrdkeje pa občutijo to resnico na lastni koži vse one nesrečne reve, ki imajo svoj dom, pa ne znajo v njem gospodariti, ali pa prepušče »nadležni ta posel« — kakor ga same imenujejo — plačanim poslom. Potrebne so torej gospodinske šole, ljudstvo jih povsodi zahteva, mi pa jih nimamo. Dekleta, ki so se zanimala zanje, so si jih morale poiskati pri Čehih in Nemcih, ki imajo v vsakem, še tako majhnem mestu gospodinsko šolo, kjer skoro ni dekleta, ki je ne bi obiskovalo, če se tudi posveti pozneje drugemu poklicu.

Potrebujemo torej:

1. Gospodinske šole za učiteljice, kjer se bi vežbale teoretično in praktično v vsem, kar potrebuje meščansko, kmetško in delavsko gospodinjstvo.

2. Gospodinske šole za meščanska, delavska in kmetška dekleta, ki naj bodo v vsakem mestu in industrijskem kraju, prikrojene potrebam in razmeram dotičnega kraja in okolice.

3. Po potrebi in za prvo silo naj se prirejajo sledeči tečaji za žene in dekleta:

- a) tečaj za konzerviranje sadja in zelenjave,
- b) za dietetično hrano,
- c) za pranje in likanje,
- d) za šivanje in prirojevanje,
- e) za pridelovanje zelenjave,
- f) za perutninarstvo,
- g) za prehrano in oskrbo dojenčev,
- h) za služkinje.

4. Nadzorstvo. Nadzorstvo gospodinskih šol mora biti izročeno temeljito strokovno in teoretično izobraženi učiteljici.

Učni načrt gospodinske šole za delavska in obrtniška dekleta.

Namen te šole je, da naobrazí dekleta (na podlagi ljudskošolske naobrazbe) teoretično in praktično v gospodinjstvu ter jih usposobi za samostojne, dobre gospodinj. Pouk traja eno leto (10 mesecev).

Sprejmejo se učenke, ki so zadostile ljudskošolski obveznosti in so izpolnile najmanj 16. leto.

Koncem šolskega leta dobi vsaka učenka izpričevalo o obisku in napredku.

Učni predmeti so:

A. Praktični:

1. Kuhanje.
2. Šivanje, pranje, likanje.
3. Gospodinska opravila v kuhinji in drugod. Opravila na vrtu.

B. Teoretični:

1. Učni jezik.
2. Gospodinsko računstvo.
3. Nauk iz gospodinjstva.
4. Nauk o živilih.
5. Zdravstvo.
6. Pridelovanje zelenjave in perutninarstvo oz. kunčjereja.
7. Vzgojeslovje in dolžnosti žene v družini in javnosti.

1. Učni jezik (1 ura): Pisanje navadnih in naročilnih pisem. Oblika. Vsebina. Naslovi. Poštne določbe. Poštne in druge prometne tiskovine. Pobotnice. Oferti. Poselska in delavska izpričevala.

2. Gospodinjsko računstvo (2. uri): Osnovne operacije s celimi in decimalnimi števili. Ulomki in njih praktična uporaba. Prednost okrajšave pri računstvu. Računanje na pamet vsako uro in ob vsaki priliki. — Dolžinske, otle in druge mere. Uteži. Tehtanje. Napisovanje vsakdanjih dohodkov in izdatkov. Inventar oprave. — Gospodinjska knjiga. — Kalkulacija posameznih jedil in obedov. — Mesečni zaključek. Proračun.

3. Nauk iz gospodinjstva (4 ure): Dobra gospodinja steber družine. Njene lastnosti. Zdravo, prijetno stanovanje. Snaženje in pospravljanje v sobah, kuhinji in drugih stanovanjskih prostorih. Snaženje tal, oprave, posteljnine, obleke, čevljev. Snaženje madežev. Shranjevanje oblek. Odpravljanje raznih mrčes. Perilo. Pralna sredstva. Shranjevanje perila. Jedilni recepti (kako se jih piše in razuma). Nakupovanje živil. Serviranje.

Vsakemu teoretičnemu pouku sledi praktična vaja.

4. Nauk o živilih (2 uri): Prehrana. O sestavinah in živilih. Sestavine: beljakovine, toščje, sladkorne snovi, rudninske snovi, sol, voda. Važnost priprave pri kuhanju. Pokvarjena živila. Shranjevanje. — Mleko. Sestavine. Redilna vrednost. Mleko najdragocenejše živilo za otroke. Snaga pri mleku. Mlečna jedila. — Jajca. Konserviranje. — Meso. Redilna vrednost. Priprava mesa. Kuhanje. Pečenje. Parenje. Cvrtje. Nasoljevanje. Prekajevanje. Shranjevanje. — Masti. Živalske, rastlinske in umetne masti. Shranjevanje. — Žitni izdelki. Kaša. Ječmen. Riž. Moka. Kruh. Peka. — Sočivje. Zelenjave. Važnost priprave pri kuhanju. Shranjevanje za zimo. — Gobe. Užitarne in strupene. — Sadje. Neopredeljena vrednost priprave pri vkuhanju. Shranjevanje. Kompoti, marmelade, sadni soki. Poživila. Važnost v kuhinji. Dišave in začimbe. Kava, čaj, kakao, alkohol in njegova škodljivost.

5. Zdravstvo (2 uri): Človeško telo in njegova funkcija s posebnim ozirom na

otroško in žensko telo. Važnost posameznih organov. Snaga — prvi pogoj za ohranitev zdravja. Higijena telesa, perila, obleke, stanovanja. — Nalezljive bolezni. Kako se jim ubranimo. Bolniška postrežba. Prva pomoč. — Dojenček. Kako skrbimo zanj pred rojstvom in po rojstvu. Kako ga hranimo in kako ravnamo z njim.

6. Pridelovanje zelenjave in perutninarstvo (kunčjereja) (1 ura): Vrt. Pidelki na vrtu. Razdelitev. Sejanje. Presajanje. Zalivanje. — Cvetice. Gojenje cvetic v posodah. — Perutninarstvo. Reja. Plemena. Valjenje. Krmjenje. Bolezni. Kur-nik. Snaga.

7. Vzgojeslovje. Dolžnosti žene v družini in javnosti. Temeljna načela vzgoje. Telesna vzgoja. Vzgoja pred šolsko dobo in v šolski dobi. Priprava za zrelostno dobo. Mladenka in mladenič. Nevesta in ženin. Zakonca. Dolžnosti in pravice žene v družini, v javnosti, v politiki.

Praktični predmeti.

1. Kuhanje (18 ur na teden): Kuhanje preprostih, a tečnih in okusnih jedi s posebnim ozirom na uporabo domačih pridelkov. — Delavska prehrana. Bolniška prehrana. Peka kruha in boljšega peciva. Vkuhanje sadja in zelenjave. Samokuhanje.

2. Šivanje (krpanje), pranje in likanje (18 ur): Krpanje na roko in s šivalnim strojem. Kroj ženske srajce, hlače, bluže, predpasnika. Kroj moške srajce in hlače. Otroška obleka. Kako se iz ponošene zavržene obleke ukroji otroško. Pranje perila in obleke. Pranje barvaste obleke. Čiščenje madežev. Likanje perila, zlaganje. Likanje oblek.

3. Gospodinjska hišna opravila (vsaki dan po potrebi): Pospravljanje, pometanje in snaženje vseh prostorov. Pomivanje posode. Snaženje štedilnika, svetilk itd. — Kako se miza pregrne, pripravi in okraši. — Nakupovanje.

4. Opravila na vrtu in pri perutnini (oz. pri kunčih): Kopanje, zalivanje, presajanje, pletev. Snaženje. Krm-ljenje.

Kuhajo in šivajo učenke v dveh skupinah po 8 in 8, skupine se menjajo vsak teden. Teoretični pouk je skupen. J. Z.

Šole za socialno delo. Najbolj zanemarijena plat dela za splošno korist je bilo pri nas socialno skrbstveno delo. Šele odkar smo si priborili nacionalno samostojnost, smo se lotili tudi tega važnega dela. Dela je veliko, toda izvežbanih delavcev in delavk na tem polju manjka. Nujna potreba je, da dobimo čimprej vrsto temeljito izobraženih ljudi za vse panoge socialne oskrbe. Brez primernih šol je pa to nemogoče, čez noč jih tudi v domovini z najboljšo voljo ne moremo ustvariti, treba se bo torej zatekati še nekaj let v tujino. Če bi bilo pri nas znanje fracoščine in angleščine tako razširjeno kakor znanje nemščine, potem bi v nekaj letih imeli lahko lepo četo delavcev in delavk za delo na socialnem polju. Kajti Francija, Anglija in Amerika bi bile za nas bogat vir. Ker pa teh virov ne moremo uporabljati, bomo morali hoditi po nauke in znanje, praktično in teoretično, v nemške dežele. Zlasti naše inteligentno ženstvo bi opozorili na nekatere zavode v Nemčiji, ki posredujejo socialno politično znanje. Eden najboljših zavodov v tem oziru je v Kölnu in sicer poseben oddelk za žene na visoki šoli za komunalno in socialno upravo. Študij traja dve leti, pogoj sprejema je absolvirana srednja šola. Predavanja so iz vseh ved, ki prihajajo v poštev pri temljitem socialnem delu. — V Hamburgu ima znana nemška znanstvenica, Alice Bäumerjeva, socialno žensko šolo in socialno pedagoški inštitut. Namen te šole je enak one v Kölnu: podati, toliko splošnega, socialnega in strokovnega znanja, da morejo absolventinje svoj delokrog samostojno pojmovati v njegovi socialni zvezi in da sodelujejo pri njegovem razvoju in njegovih problemih. Zavod drice. Bäumerjeve obsega dveletno socialno šolo za žene, nadaljevanje te šole je socialno pedagoški inštitut, ki upaja v

specijelne oddelke socialnega dela. Na socialno pedagoškem inštitutu se pa izobražujejo tudi učne moči za šole, ki uče o socialnem delu. V socialno šolo za žene se sprejemajo absolventinje liceja, ki pa imajo tudi že kakršnokoli praktično izobrazbo: ali v gospodinjstvu, v učiteljevanju, bolniški strežbi, socialnem delu. Slušateljice morajo biti najmanj 18 let stare, če so starejše kakor 18 let, tem bolje. Učni načrt obsega: zgodovino, ustavoznanstvo, narodno gospodarstvo, javna oskrba, psihologija in pedagogika, socialna etika, nauk o zdravstvu, gojitev kulture, nauk o organizaciji. Socialno pedagoški inštitut ima dva oddelka, socialnega in pedagoškega, ter pripravlja za specijelne poklice za delo socialne oskrbe. Učna doba traja dve leti. — Na Dunaju je mestna akademija za socialno upravo, katere učni cilj je: strokovna izobrazba onih, ki delujejo ali hočejo delovati v vseh panogah socialne oskrbe občin. Učna doba traja tudi dve leti. — Naštetih zavodov so le najvažnejši, je pa še vse polno enakih, ustanovljenih od različnih ženskih društev.

Sedaj ko se osnuje v Ljubljani vseučilišče, bi bila najugodnejša prilika, da bi se otvorili v začetku vsaj tečajji, ki bi posredovali vsaj nekaj znanja o delu socialne oskrbe. Misliti pa je treba že sedaj na večji zavod, ki bo temeljito in vsestransko pripravil za tako obsežno polje socialnega dela. Novo in lepo torišče bi bilo s tem ustvarjeno predvsem ženstvu, ki bi se pa moralo zavedati, da potrebuje to delo zelo mnogo resnosti, razumevajoče ljubezni in bistroumnosti. Kajti to delo je plodonosno le tedaj, če prihaja iz globokega razumevanja socialnih potreb družbe, popolnoma ničvredno pa je, če se ga smatra le za vir zaslužka.

a. š.

Jadranska banka

Podružnica Ljubljana.

Delniška glavnica: K 30,000.000.

Rezerve: nad K 10,000.000.

SPREJEMA: Vloge na knjižice. Vloge na tekoči in žiro račun proti najugodnejšemu obrestovanju.

KUPUJE IN PRODAJA: Devize, valute, vrednostne papirje itd.

ESKONTIRA: Menice, devize, vrednostne papirje itd.

IZDAJA: Čeke, nakaznice in akreditive na vsa tu- in inozemska mesta.

DAJE PREDUJME: na vrednostne papirje in na blago, ležeče v javnih skladiščih. Daje trgovske kredite pod najugodnejšimi pogoji.

PREVZEMA: Borzna naročila in jih izvršuje najkulantneje.

Centrala: Trst. — **Podružnice:** Dubrovnik, Dunaj, Kotor, Metković, Opatija, Spljet, Šibenik, Zader in ekspozitura Kranj.

Družjavni naslov: Jadranska.

Telefon št. 257.

Propagandna brošura za mirovno konferenco!

Dr. Bogumil Vošnjak:

Poglavje o stari slovenski demokraciji

z epilogom dr. N. Županića. — Iz angleščine preložil ing. V. Zupanc. V Ljubljani 1919. Natisnila in založila „Zvezna tiskarna“ v Ljubljani. Cena 2 kroni.

Dr. Vošnjak, ki je živel ves čas vojske v inozemstvu, je informiral s tem spisom entento o našem koroškem vprašanju in pokazal, da smo bili Slovenci že od nekdaj demokratičen narod, ki si je sam volil svoje kneze. Brošuro razširjajte med ljudstvo, v vsako slovensko družino, v vsako slovensko hišo. Šole, društva i. dr., ki naroče več izvodov, dobe na vsakih 10 izvodov po 1 izvod brezplačno. Koroška je bila naša že od nekdaj in mora biti tudi v bodoče!

Priporočamo sledeče knjige:

Dr. Ivan Lah: „Dore“. Povest slovenskega dečka iz sedanje vojne. Vez. K 4.—.

Milan Pugalj: „Mimo ciljev“. Novele. Vez. K 5.—.

Cvetko Golar: „Kmečke povesti“. Sedem zanimivih povesti iz kmečkega življenja. Vez. K 5.—.

Fran Govekar: „Deseti brat“. Ljudska igra v 5 dejanjih. Broš. K 250.

Jakob Dolinar: „Iz devete dežele“. Predpustna igra o naprednem carju in parlamentu. Broš. K 1.—.

Anton Pesek: „Slepa ljubezen“. Ljudska igra s petjem v petih dejanjih. Broš. K 250.

A. Sirowija in A. F. Herd: „Nauk o serviranju“. Pomožna knjiga za praktični in teoretični pouk na nadaljevalnih šolah gostilničarake in hotelirake obrti in za samouke. Vez. K 10.—.

Manica Komanova: „Šopek samotarke“. Zbirka novel. Cena broš. K 4.—, vez. K 5.—.

Azov in Teffi: „Humoreske“. Zbirka ruskih humoresk, satir in grotesk. Cena broš. K 4.—, vez. K 5.—.

Abdītus: „Problemi malega naroda“. Cena K 2.—.

Kurentov album

Humor. almanah s slikami. K 450.

Ferdinand Seidl: „Rastlinstvo naših Alp“. Prispevek k spoznavanju slovenske zemlje. Vez. K 8.—.

J. Bezljaj: „Zbirke rudarskih in fužinarskih izrazov“, nabranih iz nemškočeškega montanističnega slovnika, ki ga je sestavil rudarski svetnik in ravnatelj Edvard Horovsky v Pragi. Broš. K 2.—.

Dr. Bogumil Vošnjak: „Poglavje o stari slovenski demokraciji“, z epilogom dr. N. Županića. Iz angleščine preložil ing. V. Zupanc. Broš. K 2.—.

Pošiljamo te knjige našim naročnikom poštne prosto, če se denar naprej pošlje. Povzetje stane 72 vinarjev in je torej najboljše, če pošljete denar za knjige naprej.

Naročite knjige, dobra knjiga je najboljši prijatelj! Pošljite denar in naznanite naslov, komu in katere knjige naj pošljemo.

Zvezna knjigarna v Ljubljani, Marijin trg št. 8.